

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Dieninės studijų formos,
II kurso,
baudžiamosios justicijos magistrantūros studentės
Viktorijos Meidutės

Magistro darbas

Probacija Lietuvoje ir jos vykdymo problemos

Probation in Lithuania and its execution problems

Darbo vadovas: doc. dr. Gintautas Sakalauskas

Recenzentas: prof. dr. Aurelijus Gutauskas

Vilnius, 2019

TURINYS

ĮVADAS	1
1. PROBACIJOS SAMPRATA.....	6
1.1. Probacijos sąvoka ir tikslas	6
1.2. Probacijos raida ir taikymo praktika Lietuvoje.....	12
2. PROBACIJOS VYKDYMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI.....	21
2.1. Bausmės vykdymo atidėjimo vykdymo ypatumai ir problemos.....	21
2.2. Lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigų vykdymo ypatumai ir problemos.....	30
2.3. Nuteisto asmens socialinės reabilitacijos priemonės ir jų įgyvendinimas	35
2.4. Recidyvo prevencijos problema.....	41
2.5. Elektroninio stebėjimo (monitoringo) taikymo problemos.....	46
3. PROBACIJOS VEIKSMINGUMAS IR PERSPEKTYVOS LIETUVOJE.....	53
IŠVADOS	62
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	64
SANTRAUKA	75
SUMMARY	77

IVADAS

Lietuvoje probacija suprantama kaip sąlyginė alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei (bausmės vykdymo atidėjimas ar lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų.), kurios metu vykdoma probuojamojo priežiūra. Šią sąvoką apibrėžia 2012 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas (toliau vadinama – Probacijos įstatymas)¹. Probacijos tikslas yra užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją ir mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą. Šiam tikslui pasiekti ir įgyvendinti Lietuvoje sukurta probacijos tarnybų sistema. Kaip teigia probacijos sistemos veiksmingumą analizavę G. Sakalauskas ir L. Jarutienė, „nors ši sistema buvo sukurta dar 2000 m. įsteigtų pataisos inspekcijų pagrindu, naujuoju Probacijos įstatymu ir jį detalizuojančiais įstatymo įgyvendinamaisiais teisės aktais buvo siekiama sukurti kokybiškai naują probacijos struktūrą, besivadovaujančią atitinkamais principais, įgyvendinančią konkrečias resocializacijos formas, labiau besiorientuojančią į pagalbą, o ne vien tik į nuteistųjų kontrolę, veiksmingai bendradarbiaujančią su kitomis valstybinėmis institucijomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis, galinčią veiksmingiau reaguoti į įvairius nuteistų asmenų poreikius“².

Taigi probacijos turinį sudaro asmens elgesio kontrolė ir socialinės, psichologinės paslaugos nuteistajam asmeniui, kurios metu yra siekiama išsiaiškinti pagrindines nuteistojo asmens socialines problemas, galėjusias turėti įtakos jo nusikalstamam elgesiui, bei padėti jam jas išspręsti, padėti integruotis į visuomenę. Vis dėlto, probacija yra baudžiamosios atsakomybės priemonė ir bausmių vykdymo teisės institutas, todėl pirmiausia siejama su asmens nubaudimu, tam tikrų nuteisto asmens teisių suvaržymu, tačiau ja taip pat siekiama ir padėti nuteistajam asmeniui, sudaryti jam sąlygas gyventi visuomenėje laikantis įstatymų.

Temos aktualumas. Probacijos tema Lietuvoje nors ir nėra nauja, tačiau plačiai nenagrinėta, juolab, kad jos problematika nuolat keičiasi. Dar 2007 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė konstatavo, kad Lietuvoje per retai taikomas bausmės vykdymo atidėjimas ir lygtinis paleidimas iš laisvės atėmimo vietų, todėl nuteistųjų laisvės atėmimo

¹ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas Nr. XI-1860 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 4-108.

² SAKALAUSKAS, G., JARUTIENĖ, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 5 [žiūrėta 2019-10-11]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

vietose yra daug³. Dėl šios priežasties buvo nuspręsta sukurti ir įgyvendinti bausmės vykdymo atidėjimo ir lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo įstaigų (probacijos) modelį, kuris atitiktų tarptautinių teisės aktų nustatytus reikalavimus ir skatintų asmenis pakartotinai nenusikalsti. 2012 m. įsigaliojus Probacijos įstatymui, taip pat įsigaliojo ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimai, susiję su probacija. Priėmus Probacijos įstatymą ir BK, Baudžiamojo proceso bei Bausmių vykdymo kodeksų pakeitimus, siekta užtikrinti veiksmingą probuojamųjų asmenų resocializaciją ir mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą, tuo pačiu mažinant asmenų, kuriems gresia laisvės atėmimo bausmė ir atliekančių laisvės atėmimo bausmės bausmių atėmimo vietose, skaičių, dažniau taikant probaciją.

„Visgi pastarąjį dešimtmetį pastebimos priešingos tendencijos – tiek lygtinis paleidimas, tiek ir bausmės vykdymo atidėjimo institutai taikomi vis rečiau, medijose pastebimas skeptiško ar net neigiamo požiūrio į probaciją ir jos taikymą formavimas“⁴, o dėl susidariusios situacijos nėra plačios diskusijos nei tarp teisės mokslininkų, nei tarp politikų, nei tarp žiniasklaidos atstovų. Bausmių griežtinimo tendencijos, tuo pačiu retesnis lygtinio paleidimo ir laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo institutų taikymas praktikoje bei įvairios su jų vykdymu susijusios problemos tai – pagrindinės priežastys, leidžiančios teigti, kad tyrimas šia tema yra aktualus bei naujas.

Darbo tikslas – atskleisti probacijos vykdymo problematiką Lietuvos bausmių vykdymo teisinėje sistemoje.

Šiam tikslui pasiekti keliami tokie **darbo uždaviniai**:

1. Atskleisti probacijos sampratą, atsiradimą ir raidą Lietuvoje.
2. Išanalizuoti probacijai keliamą tikslą ir jo įgyvendinimo problematiką.
3. Išanalizuoti probacijos vykdymo procesą Lietuvoje ir šio proceso atitiktį probacijai keliamam tikslui.
4. Nustatyti pagrindines probacijos vykdymo problemas ir pasiūlyti galimus jų sprendimo būdus.
5. Išskirti probacijos veiksmingumo vertinimo kriterijus ir atskleisti jos perspektyvas Lietuvoje.

Šio darbo **objektas** yra probacijos taikymo ir vykdymo teisinis reglamentavimas bei

³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 220 „Dėl Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 27-989.

⁴ KUZMINSKAITĖ, V., DIRGĖLIENĖ, I. Socialinio darbo perspektyva probacijos sistemoje. *Tiltai*, 2014, Vol. 69, Nr. 4, p. 1–16.

įgyvendinimas Lietuvos bausmių vykdymo teisinėje sistemoje.

Siekiant nusistatyto darbo tikslo bei pateikiant darbo išvadas ir pasiūlymus buvo pasitelkti šie pagrindiniai **metodai**: lingvistinis, teisinių dokumentų analizės, loginis-analitinis, lyginamasis ir statistinis.

Lingvistinio metodo pagalba aiškinamas teisinis reglamentavimas bei darbe vartojamos sąvokos. Teisinių dokumentų analizės metodu tiriami Lietuvos teisės šaltiniai, padedantys apibrėžti probacijos turinį, sampratą bei iškelti problemas. Lyginamasis metodas naudojamas teisinio reguliavimo skirtumams tarp probacijos ir kitų Lietuvos institucijų aptarti, taip pat pateikiant galimus sprendimo būdus esant Lietuvos teisės normų spragoms. Loginis-analitinis metodas naudojamas analizuojant teisės normų turinį, atskleidžiant jų tikrąją prasmę bei šios analizės pagalba formuojant išvadas ir pasiūlymus. Statistinis metodas taikomas analizuojant Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos renkama probacijos statistiką.

Darbo problematika. Viena esminių bausmių vykdymo problemų Lietuvoje yra didelis asmenų, esančių pataisos įstaigose, skaičius. Nors pastebimas nuteistųjų, atliekančių bausmės laisvės atėmimo vietose, skaičiaus mažėjimas (2014 m. pabaigoje – 7 249, 2015 m. – 6 198, 2016 m. – 5 832 asmenys, 2018 m. – 5 703⁵, tačiau 2018 m. 100 tūkst. gyventojų Lietuvoje teko net 235 kaliniai⁶, kai Europos vidurkis – daugiau nei dvigubai mažesnis. Tai leidžia teigti, kad vienas iš pagrindinių probacijos tikslų – mažinti kalinių skaičių, yra nepakankamai įgyvendinamas. Probacija yra viena iš svarbiausių alternatyvų laisvės atėmimo bausmei, tačiau jos taikymas ir vykdymas kelia įvairiausių problemų, kurios šiame darbe ir analizuojamos.

Subalansuota bausmių vykdymo politika ir veiksmingas bausmių vykdymas yra ir nuolatinė politinė tema. Gerėjanti ekonominė situacija šalyje, bedarbystės mažėjimas ir baudžiamosios politikos pokyčiai (platesnis alternatyvių įkalinimui bausmių taikymas, efektyvesnė nuteistųjų socialinė rehabilitacija, elektroninio stebėjimo priemonių taikymas probacijoje ir kt.) leido šiek tiek sumažinti kalinių skaičių, alternatyvų laisvės atėmimui panaudojimo galimybes planuojama plėsti ir ateityje.

Pavyzdžiui, 2019 m. sausio 9 d. Vyriausybė pritarė Teisingumo ministerijos parengtoms pataisoms, „*kuriose siūloma dažniau taikyti probaciją (bausmės vykdymo atidėjimą, lygtinį paleidimą), ir laisvės atėmimui alternatyvias bausmes: baudą, laisvės*

⁵ Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos pranešimas spaudai: Lietuvoje mažėja kalinių skaičius [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-18]. Prieiga per internetą: <http://tm.lrv.lt/lt/naujienos/lietuvoje-mazeja-kaliniu-skaicius>.

⁶ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Socialinės rehabilitacijos tarnybų 2018 m. veiklos ataskaitos [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-11]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

apribojimą, baudžiamojo poveikio priemones. Taip pat siūloma supaprastinti lygtinį paleidimo taikymą gerai besielgiantiems nuteistiesiems, t. y. numatant galimybę tokius nuteistuosius paleisti iš pataisos įstaigos su intensyvia priežiūra, atlikus didesnę dalį (tris ketvirtadalius) bausmės. Taip pat siūloma efektyvinti paskirtų bausmių vykdymą, į šį procesą įtraukiant nevyriausybinės organizacijas, plačiau naudojant elektroninio stebėjimo priemones, taikant elgesio pataisos programas, nuteistojo integracijos į visuomenę procesus pradėdant dar iki paleidimo iš pataisos įstaigos. Tikimasi, kad šias pataisas priėmus Seime, iki 15 proc. gali sumažėti nesunkius nusikaltimus padariusių nuteistųjų skaičius pataisos įstaigose”⁷.

Visgi tenka konstatuoti, kad Europoje daugiau kalinių yra tik Baltarusijoje (343 kaliniai 100 tūkst. gyventojų) ir Rusijoje (368 kaliniai 100 tūkst. gyventojų)⁸. Paradoksalu, jog nepaisant tokios statistikos, visuomenėje vis dar pasigirsta raginimų labiau griežtinti bausmes, o gal netgi vėl įvesti mirties bausmę⁹. Tokius didelius kalinių skaičius lemia keletas priežasčių, tarp kurių – retesnis probacijos taikymas, taip pat griežtesnių bausmių skyrimo tendencija. Baudžiamosios teisės teoretikai ir kriminologai ne kartą yra tvirtinę, kad griežtos bausmės nėra geriausia priemonė kovojant su nusikalstamumu. Viena iš priemonių kovojant su nusikalstamumu ir mažinant asmenų skaičių įkalinimo įstaigose turėtų tapti probacija. Tačiau veiksmingos probacijos vykdymo sistemos Lietuvoje nebuvimas neužtikrina asmenų, kuriems paskirta probacija, pozityvaus resocializacijos proceso, kuris leistų optimaliai įgyvendinti nusikalstamų veikų prevenciją, mažinti jų recidyvą ir laisvės atėmimo vietose esančių asmenų skaičių. Žvelgiant į statistiką galima tik konstatuoti, kad kasmet stebimas probuojamųjų asmenų mažėjimas. Taigi, šiame darbe apžvelgiamos pagrindinės probacijos įgyvendinimo problemos Lietuvos baudžiamosios sistemos teorijoje ir praktikoje.

Darbo originalumas. Probacijos institutas, kartu ir jos reikšmė bausmės vykdymo procese nėra plačiai analizuotas Lietuvos bausmių vykdymo teisės moksle bei doktrinoje, todėl, manytina, jog šis darbas yra savarankiškas ir reikšmingas bandymas panagrinėti šį institutą, kuris teisinėje doktrinoje nėra plačiai aptariamas bei tiriamas, tačiau praktiniu požiūriu yra labai aktualus. Lietuvoje probacijos tema daugiausia yra rašę J. Dermontas,

⁷ Vyriausybės programos įgyvendinimo plano, patvirtinto Vyriausybės 2017-03-13 Nutarimu Nr. 167, vykdymo 2018 metais pažangos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: https://lr.v.lt/uploads/main/documents/files/VPIP%20ataskaita%20uz%202018%20m_2019-03-06.pdf.

⁸ World Prison Brief data [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: <https://www.prisonstudies.org/country/russian-federation>.

⁹ VEŽBICKAITĖ, E. *Išgasdinti lietuviai vis garsiau reikalauja grąžinti mirties bausmę* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-10]. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/903253/isgasdinti-lietuviai-vis-garsiau-reikalauja-grazinti-mirties-bausme>.

L. Jarutienė, T. Mackevičius, S. Mesonienė, I. Michailovič, S. Nikartas, G. Sakalauskas, D. Usik. Lygtinio paleidimo taikymo praktikoje problematiką analizavo A. Vosyliūtė, o E. Simanaitytė nagrinėjo bausmės vykdymo atidėjimo taikymo ir vykdymo problemas. Šių mokslininkų darbais remiamasi ir šiame magistro darbe.

Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultete 2012 m. Dovilė Gutauskaitė apgynė magistro baigiamąjį darbą tema: „Probacijos įgyvendinimo problemos Lietuvos baudžiamosios teisės sistemoje“, Vilniaus universiteto Teisės fakultete 2016 m. Lina Gendvilaitė apgynė magistro darbą tema „Lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigų Lietuvoje probleminiai aspektai“, taip pat Vilniaus universiteto teisės fakultete 2018 m. Danutė Kindurytė apgynė magistro darbą tema „Probacijos reguliavimas Lietuvos teisėje ir jo atitiktis tarptautinių teisės aktų rekomendacijoms“, ta pačia tema, 2018 m. magistro darbą apgynė Kristina Kavaliauskaitė, o 2018m. Indrė Bartkutė apgynė magistro darbą tema: „Bausmių vykdymo atidėjimas“. Šis magistro darbas nuo minėtų skiriasi tuo, kad yra išryškintos probacijos problemos, nagrinėjant teismų praktiką, analizuojant naujausią Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos probacijos statistiką, naujausius su probacija susijusius teisės aktų pakeitimus. 2019 m. birželio 27 d. Seimas priėmė įstatymų pakeitimus, susijusius su probacijos institutu, kurių didžioji dalis įsigalios 2020 m. liepos 1 d. Taigi, akivaizdu, kad svarbu apžvelgti ir išnagrinėti pasikeitimus ir jų įtaką probacijos veiksmingumui Lietuvoje.

Darbo struktūra: Magistro baigiamojo darbo struktūrą sudaro įvadas, trys skyriai dėstomojoje dalyje, išvados, literatūros sąrašas ir santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis). Pirmajame dėstomosios dalies skyriuje, remiantis moksline bei mokomąja literatūra, analizuojama probacijos sąvoka, šio instituto raida Lietuvoje bei keliami tikslai. Antrajame darbo skyriuje, remiantis doktrininu ir teisiniu aiškinimu bei įvairių instancijų taikymo pavyzdžiais, analizuojamos probacijos įgyvendinimo ir taikymo problemos, analizuojama probacijos problematika teismų praktikoje, taikant bausmės vykdymo atidėjimą ir lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigų. Trečiajame darbo skyriuje analizuojamas probacijos veiksmingumo vertinimas bei šio instituto perspektyvos Lietuvoje. Darbas baigiamas atliktos temos analizės ir tyrimo išvadomis.

1. PROBACIJOS SAMPRATA

1.1. Probacijos sąvoka ir tikslas

Aptariant probacijos sampratą pirmiausiai reikėtų išsiaiškinti šio žodžio reikšmę. Anglų kalboje žodis „probation“ turi dvi reikšmes: lygtinis nuteisimas, bausmės vykdymo atidėjimas ir bandomasis laikas¹⁰. Lotynų kalba žodis probatio reiškia „išbandymą“, „mėginimą“, „patikrinimą“, „ištyrimą“, „priežiūrą“, „įrodymą“, „pritarimą“ ir „pagyrimą“¹¹. Iš esmės pagal žodžio reikšmę probaciją galima įvardinti, kaip bandomąjį laiką, išbandymą.

Pirmą kartą apibrėžti probacijos sąvoką teisinėje literatūroje 1981 m. pabandė redaktorių komitetas C. G. Cartelge, P. J. P. Tomic-Malic rinkinyje „Probacija Europoje“, kuriame išskyrė formaliąją bei plačiąją probacijos sąvokas. Formalioji probacijos sąvoka – tai probacijos formų sistema. Čia bandyta probacijos atsiradimo priežastis susieti su taikomų probacijos formų ypatybėmis ir remiantis šiuo pagrindu suklasifikuoti taikomus probacijos institutus – taip pateikiant vieningą probacijos instituto formų vienovę. O plačiąją prasme probacija – tai visa „paslaugų“, skirtų tam tikriems „klientams“ (t. y. asmenims, kurie yra teisiami ar nuteisti už nusikaltimo padarymą), sistema (t. y. visos veiklos formos)¹². 1998 m. išleistame Probacijos vadove probacija buvo apibrėžta kaip elgesio su tam tikrais nuteistais asmenimis būdas, kai bausmė yra sąlyginai atidedama ir skiriama priežiūrai¹³. Pagal šį apibrėžimą į probacijos sąvoką turėtų nepateikti su bausmės vykdymu susijęs institutas – lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų. Lyginamojoje probacijos studijoje „Probation round the world“¹⁴ probacija apibrėžiama išskiriant tokius elementus, kaip savarankiškumas baudžiamosios teisės sistemoje, teisminis taikymas, nuteistojo priežiūra probacijos metu, bausmės (probacijos) atlikimas visuomenėje. Toks probacijos aiškinimas probaciją prilygina savarankiškai baudžiamosios atsakomybės formai (bausmei) ir neapima bausmės vykdymo atidėjimo, lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų institutų. Taigi matome, kad teisinėje literatūroje vyrauja skirtingos nuomonės dėl

¹⁰ BITINAITĖ, V. *Mokomasis anglų – lietuvių kalbų teisės terminų žodynas*. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 181.

¹¹ KUZAVINIS, K. *Lotynų – lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007, p. 499.

¹² SAKALAUSKAS, G. ir kt. *Probacijos modelio sukūrimas Lietuvoje. I dalis. Situacijos analizė*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2002, p. 10.

¹³ KLAUS, J. F. *Handbook on probation services*. Rome/London, 1998, p. 24.

¹⁴ SAKALAUSKAS, G. ir kt. *Probacijos modelio sukūrimas Lietuvoje. I dalis, situacijos analizė*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2002, p. 11.

probacijos sąvokos, kurias lemia kiekvienos valstybės kultūrinės, socialinės aplinkybės¹⁵, tačiau, visgi, sąvokas sieja ir bendri bruožai:

- 1) probaciją nuteistasis atlieka neizoliuotas nuo savo įprastos gyvenamosios aplinkos;
- 2) probacijos vykdymo metu atliekama nuteistojo asmens priežiūra, socialinių-pedagoginių priemonių taikymas¹⁶.

Paminėtina ir tai, kad 2010 m. sausio 10 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje CM/REC (2010) 1 dėl Europos Tarybos probacijos taisyklių, probacija siejama su „įstatymuose apibrėžtų ir pažeidėjui skirtų bendruomenės sankcijų ir priemonių įgyvendinimu“¹⁷. Pagal minėtas rekomendacijas ši probacijos sąvoka apima įvairią veiklą ir intervencines priemones, susijusias su priežiūra, konsultavimu ir pagalba pažeidėjo socialinei integracijai skatinti bei bendruomenės saugumui didinti¹⁸.

„Lietuvoje probacijos sąvoka mokslinėje ir politinėje retorikoje atsirado ir prigijo prieš gerą dešimtmetį, kai suintensyvėjęs tarptautinis bendradarbiavimas bausmių vykdymo srityje, ypač – su Norvegija, Švedija ir Kanada – ne tik paskatino šių šalių gerą patirtimi grindžiamus pokyčius Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje, bet ir paskleidė naujų idėjų bei sąvokų“¹⁹. Tačiau oficialiai ši sąvoka pirmą kartą teisinėje sistemoje buvo įtvirtinta 2007 m. Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijoje²⁰. Šioje koncepcijoje Probacija įvardinta kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo (bausmės vykdymo atidėjimo, lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų) forma, taikoma nusikaltimą padariusiam asmeniui kaip lygtinio pobūdžio alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei ir vykdoma taikant nuteistojo priežiūrą ir teikiant jam socialinę paramą. Taigi, probaciją Lietuvoje nuo pat šios sąvokos vartojimo pradžios buvo galima apibrėžti kaip sąlyginę alternatyvą laisvės atėmimo bausmei, taikant ją šiomis formomis: bausmės vykdymo atidėjimu, lygtiniu paleidimu ir lygtiniu atleidimu nuo laisvės atėmimo bausmės. Ši sąvoka nebuvo labai tiksli, kadangi tik bausmės vykdymo atidėjimą ir lygtinį atleidimą nuo laisvės atėmimo bausmės

¹⁵ SAKALAUSKAS, G., JARUTIENĖ, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, [žiūrėta 2019-10-11]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

¹⁶ SAKALAUSKAS, G. ir kt. *Probacijos modelio sukūrimas Lietuvoje. I dalis. Situacijos analizė*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2002, p. 11–12.

¹⁷ 2010-01-20 Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/REC (2010) 1 dėl Europos probacijos taisyklių [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cfbc7.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ SAKALAUSKAS, G., JARUTIENĖ, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 5 [žiūrėta 2019-10-11]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

²⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 220 „Dėl Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir Probacijos sistemos Lietuvoje įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 27-989.

prieš terminą, kaip BK institutus, galima buvo įvardinti baudžiamosios atsakomybės formomis, tačiau lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos institutas jau buvo bausmių vykdymo teisės dalis, todėl jis nepagrįstai buvo sutapatintas su anksčiau minėtais institutais.

2011 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Probacijos įstatymą, kuriame buvo išdėstyta nauja sąvoka nustatant, kad probacija – tai sąlyginė alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei (bausmės vykdymo atidėjimas ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų), kurios metu vykdoma probuojamojo priežiūra²¹. Šioje sąvokoje atsisakyta atskirtų baudžiamųjų ir bausmių vykdymo įstatymo institutų prilyginimo baudžiamosios atsakomybės formoms, kas eliminavo buvusius prieštaravimus. Be to, sąvokoje neliko ir lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą instituto, kadangi tuo metu, kai buvo priimamas Probacijos įstatymas, BK pataisomis šis institutas pripažintas netekusiu galios, kaip neveikiantis ir neefektyvus²².

Probacijos sąvokoje bausmės vykdymo atidėjimo ir lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų institutai pasirinkti neatsitiktinai, juos vienija, o kartu ir išskiria iš kitų baudžiamosios atsakomybės priemonių (pavyzdžiui, baudos, viešųjų darbų ir kt.) bendri bruožai: abi šios priemonės yra taikomos kaip alternatyva laisvės atėmimo bausmei, jos yra sąlyginio pobūdžio ir jų vykdymo metu nuteistieji prižiūrimi ir jiems vykdoma socialinė reabilitacija, o nuteistajam pažeidus nustatytas sąlygas, probacija panaikinama ir vykdoma teismo paskirta bausmė. Be to, matome, kad sąvokoje yra iš esmės tie patys literatūroje išskiriami bendri probacijos bruožai: nuteistojo palikimas jo gyvenamojoje aplinkoje ir jo priežiūra su resocializacija.

Plačiau kalbant apie nuteistųjų resocializaciją, svarbu pažymėti, kad kiekvienas procesas privalo turėti konkretų tikslą, kuris nusako atitinkamu procesu siekiamus rezultatus. Atsižvelgiant į tikslą, atitinkamai procesui parenkami veiksmai ir priemonės, kad pasiekti maksimalų siekiamą rezultatą. Ne išimtis ir probacija. Jai iškeltas tikslas – užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją ir mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą (Probacijos įstatymo 4 straipsnio 1 dalis²³). Pagal probacijai nustatytą tikslą, galima daryti išvadą, kad iš probacijos tikimasi poveikio asmeniui, padariusiam

²¹ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas Nr. XI-1860 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 4-108.

²² Lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą 2012 m. baudžiamojoje teisėje buvo atsisakyta (2011 m. gruodžio 22 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 64, 67, 75, 82, 87, 92 straipsnių pakeitimo ir 77, 94 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. XI-1861), todėl toliau šiame darbe jis nebus nagrinėjamas.

²³ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas Nr. XI-1860 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 4-108.

nusikalstamą veiklą, kad jis gyventų pagal įstatymus ir nedarytų naujų nusikalstamų veikų. Pagal Probacijos įstatyme nustatytus probacijos principus, vykdymo tvarką ir sąlygas, matyti, kad veiksmingos probuojamųjų resocializacijos siekiama nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimu, priežiūros planavimu, socialinės pagalbos ir elgesio kontrolės priemonėmis, kurios, be kita ko, taikytinos atsižvelgiant ne tik į kiekvieną nuteistąjį atskirai, bet ir vertinant jų efektyvumą, bendradarbiaujant su galimais partneriais²⁴. Tai rodo pasikeitusį Lietuvoje požiūrį į nuteistąjį asmenį: pripažįstama, kad be kitų nusikalstamumo priežasčių, nusikalstamam elgesiui įtakos turi ir socialinės, ekonominės aplinkybės, taigi nuteistąjį asmenį reikia ne tik bausti, bet ir suteikti jam būtiną socialinę pagalbą. Anot G. Sakalausko, „*asmens resocializacijos tikslo viršenybė vykdant bausmes yra perspektyviausia, atitinkanti ne tik konstitucinį socialinės valstybės principą, bet ir daugelio kitų šalių teoriją ir praktiką, tarptautines rekomendacijas*“²⁵.

Psichologinės, socialinės ir materialinės pagalbos teikimą bei palankios galimybės stiprinti ryšius su bendruomene sudarymą ir nuteistųjų reintegracijos į visuomenę palengvinimą taip pat pabrėžia įvairūs tarptautiniai dokumentai. Pavyzdžiui, paminėtinos Europos Tarybos probacijos taisyklės, kurių 1 punkte įtvirtinta nuostata, nurodanti probacijos tikslą „*mažinti recidyvą, sukuriant pozityvius santykius su nuteistaisiais, kad jie būtų prižiūrimi (įskaitant būtiną kontrolę), lydimi ir remiami bei skatinami sėkmingai integruotis į visuomenę*“²⁶. Standartinėse minimaliose Jungtinių Tautų Organizacijos taisyklėse dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės) akcentuojama, kad su laisvės atėmimu nesusijusios priemonės pasirinkimas turi būti pagrįstas tiek teisės pažeidimo pobūdžiu ir sunkumu laipsniu, tiek ir pažeidėjo asmenybe bei biografija, nuosprendžio tikslų ir nukentėjusiųjų teisių atžvilgiais nustatytų kriterijų įvertinimu²⁷.

Probacijos tikslą būtų galima aiškinti ir susiejant jį su tam tikra visuomenės priešprieša – nepritariančioji šio instituto praktiniam plėtojimui žmonių dalis sakytų, jog probacija yra nepelnytą nuteistųjų šansas gyventi laisvėje, tačiau toks veikimas būtų žalingas, juos reikia bausti griežčiau (kuo sunkesnis nusikaltimas, tuo sunkesnė ir bausmė), o nepaisant to, didžioji dalis žmonių mano, kad už tokį sunkų nusikaltimą, kaip, pavyzdžiui,

²⁴ *Ibid.*, 4, 7, 10, 17–29 straipsniai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-17]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.415894/asr>.

²⁵ SAKALAUSKAS, G., JARUTIENĖ, L. Probacijos veiksmingumo vertinimas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 5 [žiūrėta 2019-10-17]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Standartinės minimalios Jungtinių Tautų Organizacijos taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės), 3.2. punktas [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-22]. Prieiga per internetą: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/united-nations-standard-minimum-rules-for-non-custodial-measures-the-tokyo-rules/>.

nužudymas, reikalingiausia skirti mirties bausmę²⁸. Svarbu pabrėžti, kad sugrįžęs asmuo pirmiausia netenka socialinių įgūdžių, nes buvo izoliuotas nuo visuomenės, be kita ko, jam sudėtingiau ir integruotis, o dar ir abejojama ar toks asmuo nebus linkęs nusikalsti ir vėl, nes ta pati visuomenė, į kurią asmuo sugrįžo yra nusistačiusi prieš nusikaltusį ir jokiais būdais nepitaria asmens probacijai. Dėl to, kaip pastebi G. Sakalauskas²⁹, negalima probacijos tapatinti su tam tikra „nuolaida“ nuteistajam asmeniui. Kadangi probacija yra sąlyginė alternatyva laisvės atėmimo bausmei, tikslingai įgyvendinant Probacijos įstatyme numatytas resocializacijos priemones būtų galima tikėtis daug geresnių rezultatų, nei asmenį kalinant. Šį tikslą galima pasiekti taikant individualų ir grupinį darbą su probuojamuoju, kurio metu būtų ugdomi jo gebėjimai gyventi laikantis įstatymų ir skatinama jo socialinė integracija, sprendžiant probuojamojo asmenines ir socialines problemas, lavinant socialiniu įgūdžius, skatinant pozityvų užimtumą, įgyvendinant elgesio pataisos programas, teikiant psichologinę pagalbą, atkuriamojo pobūdžio priemones, kuriomis būtų siekiama sutaikyti probuojamąjį ir nukentėjusįjį ir atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą bei kitas priemones, kurių įgyvendinimas būtų pirminė pagalba tinkamai probuojamojo socialinei integracijai³⁰.

Atsižvelgiant į probacijos rūšių – bausmės vykdymo atidėjimo ir lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų – ypatumus, galima išskirti kelis skirtingus probacijos tikslus. Bausmės vykdymo atidėjimą ir jo taikymo sąlygas reglamentuoja BK. Šiam įstatymui keliamas tikslas – baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų (BK 1 straipsnio 1 dalis). Pagal minėtą tikslą bausmės vykdymo atidėjimas, kaip baudžiamosios teisės priemonė, turėtų prisidėti prie bendro įstatymo tikslo įgyvendinimo. Tačiau tai, kaip to bus siekiama ir kokiomis priemonėmis, sukonkretina Probacijos įstatymas, nustatydamas, kad minėtų gėrių apsaugos bus siekiama veiksminga nuteistojo resocializacija ir jo nusikalstamų veikų recidyvo mažinimu.

Laisvės atėmimo bausmei (kaip ir kitoms bausmėms) BK kelia daugiau tikslų:³¹

1) sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo;

²⁸ Toks požiūris labai panašus į Taliono principą, kurio ištakos siekia Senovės Rytų teisinę sistemą.

²⁹ SAKALAUSKAS, G., JARUTIENĖ, L. Probacijos veiksmingumo vertinimas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 5 [žiūrėta 2019-10-15]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

³⁰ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo Nr. XI-1860 pakeitimo įstatymas, 18 straipsnis, „Probuojamojo priežiūros planavimas“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/eae22770db7011e8820ea019e5d9ad04?positionInSearchResults=4&searchModelUUID=009a6544-142a-4974-88d0-c1889a3126a6>.

³¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 41 straipsnis „Bausmė ir jos paskirtis“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/ta/66150:str41>.

- 2) nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį;
- 3) atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas;
- 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų;
- 5) užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą.

Paminėtų bausmės tikslų taikymą šių bausmių vykdymo procese mokslininkai kritikuoja ir įvardija kaip pliuralistinius, kadangi bendroji prevencija ar (savitikslis) asmens baudimas yra sunkiai suderinamas su nuteistųjų resocializacijos / integracijos tikslu³².

Lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų yra bausmės vykdymo teisės institutas. Šios bausmės vykdymo tvarką nustato Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (toliau vadinama – BVK). Tad lygtiniam paleidimui kaip netiesioginį tikslą galima įvardinti ir šio įstatymo tikslą – nustatyti tokią bausmės vykdymo tvarką, kad atlikęs bausmę nuteistasis savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis (BVK 1 straipsnio 2 dalis). Palyginę šį tikslą su BK 41 straipsnyje nustatytais bausmės tikslais, matome, kad BVK atsisakyta tokių tikslų, kaip bendroji prevencija, asmens baudimas, o dėmesys daugiau skiriamas nuteistojo resocializacijai ir integracijai visuomenę. Kaip nurodo G. Sakalauskas, „*materialioje baudžiamajoje teisėje ir procesinėje bausmių vykdymo teisėje bausmės tikslai nesutampa, pastarojoje neveikia „prailginti“ bendrieji bausmės tikslai – tai, ar turi būti paskirta bausmė ir būtent kokia, priklauso nuo Baudžiamajame kodekse numatytų sankcijų ribų, teisiomojo kaltės, nusikalstamos veikos sunkumo ir įvairių prevencinių aspektų (taigi ne vien nuo asmens (re)socializacinių poreikių ir galimybių), o paskirtosios bausmės vykdymu (sudaromomis bausmės vykdymo ir atlikimo sąlygomis bei taikomomis priemonėmis) turi būti siekiama asmens integracijos tikslo, kuris, pavyzdžiui, vykdant laisvės atėmimo bausmę, reiškia, kad kuo greičiau po nuteistojo atvykimo turi būti įvertinama kalinio asmeninė ir socialinė situacija, sudaromas individualaus darbo planas ir sukuriama rengimo paleidimui strategija*“³³.

Apibendrinant šį skyrių galima teigti, kad Lietuvoje probacija laikomas bausmės vykdymo atidėjimas ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų, kurie taikomi nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, kaip alternatyva visai ar daliai terminuotos laisvės atėmimo bausmės, ir kurios metu vykdoma nuteistojo priežiūra ir teikiama pagalba jam. Šis apibrėžimas parodo probacijos vystymosi kryptį Lietuvoje, kuri buvo pasirinkta,

³² VOSYLIUTĖ, A. Lygtinis paleidimas kaip integracijos prielaida: teismų sprendimų problemos. Iš *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: „Žara“, 2017, p. 226.

³³ SAKALAUSKAS, G. Kalinimo sąlygos ir kalinių resocializacijos prielaidos. *Teisės problemos*, 2015, Nr. 2 (88), p. 9–10.

atsižvelgiant į Lietuvos kultūrinės, socialinės aplinkybes³⁴. Be kita to, probacijai yra iškelta nemažai tikslų (tiesioginių ir netiesioginių), tačiau probacijos kaip sąlyginės alternatyvos laisvės atėmimo bausmei pagrindinis uždavinys – ugdyti nuteistojo gebėjimą laikytis įstatymų, skatinti jo socialinę integraciją, lavinti socialinius įgūdžius, sutaikyti probuojamąjį su nukentėjusiuoju.

1.2. Probacijos raida ir taikymo praktika Lietuvoje

Lietuvoje probacijos užuomazgos atsirado tik XX a. pradžioje, kuomet kilo diskusijos ir klausimai probacijos bei nuteistųjų socialinės reabilitacijos tema. Tokį vėlyvą probacijos atėjimą į Lietuvos nacionalinę baudžiamąją sistemą lėmė Lietuvos priklausymas Rusijos imperijai (iki 1918 m.), šioje šalyje – taip pat kaip ir Lietuvoje – probacijos modelis buvo pradėtas taikyti gana vėlai. Tik 1910 m. Rusijoje buvo priimtas įstatymas dėl sąlyginio nepilnamečių nuteisimo, paskiriant jiems priežiūrą. Tačiau prasidėjus I pasauliniam karui šio įstatymo nuostatos nebuvo pradėtos taikyti Lietuvoje. Lietuvai tapus nepriklausoma nuo Rusijos (nuo 1918 m.) teisės sistemai buvo skiriama daug dėmesio, taip pat ir probacijos sistemos diegimui. Nepriklausomybės laikotarpiu, 1918–1940 m., pradėjo kilti naujų mokslinių diskusijų probacijos ir nuteistųjų socialinės reabilitacijos klausimais. 1925 m. Mykolas Romeris leidinyje „Teisė“ analizuoja probacijos sistemą Lietuvoje ir užsienio valstybėse (Šveicarijoje) bei pažymi pažangių idėjų šioje srityje svarbą³⁵. Teisėkūroje ir praktinėje veikloje taip pat pradėta skirti daugiau dėmesio bausmių vykdymo sistemos tobulinimui, pradėta diegti naujoves vadovaujantis pažangiais metodais bei ieškota būdų sistemos gerinimui³⁶. Reikia pripažinti, kad buvo gana sudėtinga nedelsiant kardinaliai pakeisti susiklosčiusius bausmių vykdymo teisinius santykius ir nebuvo įmanoma parengti naujų kodifikuotų įstatymų. Todėl buvo palikti galioti senieji Rusijos imperijos įstatymai tiek, kiek jie neprieštaravo Lietuvos Konstitucijai ir visuomenės interesams.

1928 m. rugsėjo 24 d. buvo priimtas Lygtinio nuteisimo įstatymas, kuriuo įteisintas sąlyginio nuteisimo institutas ir vadinosi lygtiniu nuteisimu. Tokio instituto įtvirtinimas leido teismams lygtinai atleisti nuo bausmės nuteistuosius, „*kurie dėl savo asmens ir būdo savybių, arba dėl paties nusikalstamo darbo rūšies ir jo motyvų bei aplinkybių, duoda*

³⁴ SAKALAUSKAS, G., JARUTIENĖ, L. Probacijos veiksmingumo vertinimas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 5 [žiūrėta 2019-10-15]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

³⁵ MESONIENĖ, S. Lygtinio paleidimo instituto retrospektyva užsienio valstybėse ir Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2010, 3(121), p. 307.

³⁶ *Ibid.*, p. 295–316.

vilties, kad ateityje dorai gyvens ir daugiau nebeusikals³⁷. Bandomojo laikotarpio terminas buvo nustatomas nuo vienerių iki penkerių metų. Kartu buvo nustatomos ir specialios taisyklės, kurios reguliavo nuteistojo gyvenimo būdą ir vietą. Lygtinai nuteistų asmenų priežiūra buvo pavedama vykdyti vietiniams taikos teismams per specialiai tam skirtus asmenis ar institucijas. 1932 m. Lietuvoje buvo priimtas įstatymas dėl Borstalių kalinimo sistemos. Pastarasis įstatymas sudarė galimybę laisvės atėmimo bausmės trukmę nustatyti įkalinimo įstaigos administracijai teisėju nustatytose ribose.

Tačiau 1940 m. įkalinimo sistemos reformą nutraukė Lietuvos aneksija. Lietuvai esant Tarybų Sąjungos okupacijoje, veikė ta pati įkalinimo įstaigų sistema, kaip ir visose TSRS narėse. Tik įstatymai jau buvo priimami bendrai Maskvoje ir perkeltami į TSRS narių baudžiamuosius įstatymus. TSRS įstatymai numatė tik du pagrindus, kuriais galėjo būti grindžiamas paleidimas iš įkalinimo įstaigos: pilnas bausmės atlikimas ir sunki chroniška liga, dėl kurios tolesnis bausmės atlikimas buvo neįmanomas³⁸. Pirmoji probacijos forma, kuri pradėta taikyti okupuotoje Lietuvoje – lygtinis paleidimas. Ši probacijos forma buvo numatyta tik 1961 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusiam LTSR Baudžiamajame kodekse. Baudžiamajame statute buvo normų, reguliuojančių nuteistų asmenų laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos, trumpinimą. Nuteistieji atlikę 15 metų bausmės, galėjo būti sąlyginai paleisti iš įkalinimo vietos. Nepaisant to, atsižvelgus į nuteistojo elgesį, buvo galimybė perkelti jį į sunkų kalėjimą ir jame atbuvus 10 metų, paleisti³⁹.

1977 m. LTSR Baudžiamajame kodekse buvo priimta dar viena pataisa, numatanti privalomą įjungimą į darbą⁴⁰. Be to, tais pačiais metais LTSR Baudžiamajame kodekse buvo įtvirtinta nauja baudžiamojo poveikio priemonė – nuosprendžio vykdymo atidėjimas. Šios priemonės įvedimas leido nepilnamečiams, nuteistiems laisvės atėmimu iki dviejų metų už tyčinius ir iki trejų metų už neatsargius nusikaltimus, bausmės vykdymą atidėti nuo vienerių iki dviejų metų. Dar vėliau – 1982 m. – tokį bausmės vykdymo atidėjimą buvo priimta taikyti ir suaugusiems⁴¹.

³⁷ ANDRIULIS, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m.* Vilnius: Justitia, 2000, p. 11.

³⁸ ЗУБКОВ, А. И. *Уголовное – исполнительное право России.* Москва: Инфра, 1997, p. 277.

³⁹ MESONIENĖ, S. Lygtinio paleidimo instituto retrospektyva užsienio valstybėse ir Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2010, 3(121), p. 308.

⁴⁰ Lietuvos TSR aukščiausiosios tarybos prezidiumo įsakas padaryti pakeitimus ir papildymus Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekse [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/241a4ff0511711e5a4ad9dd3e7d17706?jfwid=rivwzvpvg>.

⁴¹ Постановление Верховного Совета СССР от 02.07.1991 г. № 2282-I. *Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР*, 1991, № 30, ст. 863 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-22]. Prieiga per internetą: <http://www.pravo.gov.ru/proxy/ips/?docview&page=1&print=1&nd=102011943&rdk=0&&empire=>.

1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, baudžiamieji įstatymai buvo keičiami atsižvelgiant į Europos valstybių sukauptą patirtį.

1991 m. gruodžio 3 d. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos priimtame įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir pataisos darbų kodeksų pakeitimo ir papildymo“ nuostatos dėl lygtinio paleidimo sąlygų buvo naikinamos ir keičiamos⁴². Lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigų sistema Lietuvoje buvo keičiama kelis kartus, esminiai pokyčiai buvo padaryti 2003 m., įsigaliojus BVK⁴³ ir 2012 m., įsigaliojus naujai BVK XI skyriaus septintojo skirsnio „Lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų“ straipsnių redakcijai bei priėmus Probacijos įstatymą⁴⁴. Kalbant apie dabartinį reglamentavimą, Lietuva yra viena iš dviejų Europos Sąjungos šalių (kita – Nyderlandai), kurioje nenumatytas lygtinis paleidimas laisvės atėmimo bausme iki gyvos galvos nuteistiems asmenims⁴⁵. Europos Žmogaus teisių Teismo (toliau – EŽTT) nuomone, tokia Lietuvos praktika buvo pripažinta keistina, nes neatitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – ŽTK)⁴⁶. Taigi, kyla klausimas, kada Lietuvoje bus sprendžiama ši problema. Atitinkamai, byloje *Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą*⁴⁷ konstatuota, kad ŽTK pažeidžiamas tada, kai laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės skyrimas negali būti sušvelninamas. Manytina, kad tokia ŽTK nuostata tikslinga, asmuo turi turėti viltį, kad kažkada sugrįš į visuomenę. Taigi, nacionalinės teisės nuostatų užtenka, kad galėtume kalbėti apie bausmės sušvelninimą. Taigi, 1918–1940 m. galiojusio Baudžiamojo statuto reglamentavimas šiuo klausimu, buvo kur kas pažangesnis. Tačiau, didesnis dėmesys buvo skiriamas į paleidimą, o ne į nuteistojo priežiūrą ir darbą su juo, kas yra aktualu, kalbant apie probacijos vykdymą šiandien. Kartu buvo sukurtos Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos komisijos (toliau – Komisijos), turinčios geriau įvertinti nuteistojo asmenybę, jo pažangą ir pasirengimą išeiti į laisvę, rekomenduoti jam tinkamas pareigas bei taikytinas priemones lygtinio paleidimo metu – probacijos sąlygas. Siekiant į nuteistųjų pataisos procesą įtraukti visuomenę ir atsisakyti vienasmenių sprendimų priėmimo procedūrų dėl lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų taikymo, BVK 164 str. nustatyta, kad sprendimams

⁴² Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir pataisos darbų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1991, Nr. 8-214.

⁴³ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, patvirtintas įstatymu Nr. IX-994, priimtu 2002 m. birželio 27 d. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3084 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁴⁴ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas Nr. XI-1860, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 4-108 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁴⁵ SAKALAUSKAS, G. Lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų įsigaliojus Probacijos įstatymui: teorija ir praktika. *Teisės problemos*, 2013, Nr. 4 (82), p. 19.

⁴⁶ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.

⁴⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą, peticijų Nr. 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 59700/13, 60115/13, 69425/13 ir 72824/13* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/MATIOSAITIS_2017_sprendimas.pdf.

dėl nuteistųjų prašymų lygtinai paleisti iš pataisos įstaigų priimti Kalėjimų departamento įsakymu sudaromos Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos komisijos (BVK 164 straipsnis). Taigi, atsirado dvipakopė lygtinio paleidimo sistema: sprendimą priima Komisija, o ją peržiūri – patvirtina arba atmeta – teismas. Analizuojant lygtinio paleidimo problematiką, svarbu atkreipti dėmesį į subjektyvų Komisijų narių požiūrį į lygtinio paleidimo institutą, svarbu ištirti Komisijų narių požiūrį į šio instituto privalumus ir trūkumus, kurie aptariami šio darbo 2.3 skyriuje.

Kalbant apie pačios probacijos atsiradimą Lietuvoje, pirmi žingsniai prie tokios sąlyginės alternatyvos taikymo buvo padaryti tik 1997 m., kai Lietuvos Vyriausybė įpareigojo pataisos darbų įstaigų inspektorius užtikrinti naujos nemokamų pataisos darbų sankcijos įgyvendinimą, o 2001 m. buvo priimtas Vyriausybės nutarimas, įpareigojęs Teisingumo ministeriją parengti probacinės sistemos schemą Lietuvai iki 2003 m.⁴⁸. Tačiau svarstyti ar taip galima teigti, kadangi kaip ir buvo minėta prie štai dar 1928 m. Lietuvoje buvo priimtas Lygtinio nuteisimo įstatymas, pagal kurį bausmė (bauda, areštas ar laisvės atėmimo bausmė) galėjo būti atidėta⁴⁹.

Svarbu pažymėti, kad didelę reikšmę probacijos raidos istorijoje turėjo keletas svarbių dokumentų. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimu⁵⁰ Lietuvoje buvo pripažinta Probacijos sistemos koncepcija, kuri probaciją įvardijo kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo formą. Ši sąlyginė alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei buvo taikoma nusikaltimą padariusiam asmeniui, teikiant jam priežiūrą ir suteikiant socialinę pagalbą. Svarbu pažymėti, kad minėtoje koncepcijoje baudžiamosios atsakomybės realizavimo formos buvo galimos tokios kaip: bausmės vykdymo atidėjimas, lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų. Tačiau BK 77 ir 94 straipsniai buvo panaikinti ir lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą institutas, kaip sąlyginė alternatyva laisvės atėmimo bausmei taip pat buvo panaikintas. Tai lėmė retas šio instituto taikymas ir kylantys neaiškumai dėl lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos bei lygtinio paleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą sąsajų. Tačiau, įsigaliojus naujam Probacijos įstatymui 2012 m., kuris turėjo reikšmę Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje, buvo įtvirtinta nuostata, kad probacija – sąlyginė alternatyva laisvės atėmimo bausmei, apimanti bausmės vykdymo atidėjimą bei lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigų, taikant probuojamojo priežiūrą.

⁴⁸ VAN KALMTHOUT, A. M. Probacijos vaidmuo psichinės negalios asmenų socialinei integracijai. *Kryžkelė*, 2004, Nr. 2 (16), p. 11.

⁴⁹ Lygtinio nuteisimo įstatymas, 1 str. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 284.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 220 „Dėl Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 27-989.

Didelę reikšmę probacijos vystymuisi turėjo Europos Taryba t. y. Europos Tarybos Ministrų komiteto patvirtintos rekomendacijos. Svarbiausios rekomendacijos, susijusios su probacija baudžiamojoje justicijoje yra šios: 1986 m. rugsėjo 16 d. rekomendacija Nr. R (86) 12 Dėl priemonių, leidžiančių užkirsti kelią pernelyg dideliam darbo krūviui teismuose arba jį sumažinti⁵¹, Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija REC (2003) 22 valstybėms-narėms dėl lygtinio paleidimo (parolio) (priimta 853-me Ministrų Komiteto Ministrų pavaduotojų posėdyje 2003 m. rugsėjo 24 d.)⁵², 2010 m. sausio 20 d. rekomendacija Nr. CM/REC (2010) 1 Dėl Europos probacijos taisyklių⁵³, 2018 m. spalio 3 d. rekomendacija Nr. CM/REC (2018) 8 Dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamojoje teisėje⁵⁴. Visų išvardytų rekomendacijų tikslas buvo atkreipti Europos Tarybos valstybių narių dėmesį į aspektus bei problemas, kurias reikėtų spręsti, kad probacija būtų plačiau taikoma ir būtų veiksminga.

Priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu, rūšys ir jų skaičius turėtų suteikti teisingo nubaudimo galimybę (Tokijo taisyklių 2.3 punktas). Nagrinėjant bausmės vykdymo atidėjimo taikymo statistiką⁵⁵, pažymėtina, kad asmenų, kuriems bausmės vykdymas atidedamas pagal BK 75 str. procentinė dalis nuo terminuota laisvės atėmimo bausme nuteistųjų asmenų skaičiaus 2015–2017 m. nuosekliai didėjo: 2014 m. tokių asmenų buvo 20,6 proc., 2015 m. – 26 proc., 2016 m. – 29,3 proc., 2017 m. – 32,6 proc. Tačiau, 2018 m. bausmės vykdymo atidėjimą (BK 75 str.) teismai taikė tik 29,1 proc. terminuota laisvės atėmimo bausme nuteistųjų asmenų. Taigi, lyginant 2017 m. ir 2018 m., bausmės vykdymas buvo atidėtas jau mažesniai asmenų skaičiui. (žr. *1 pav.*). Tokį mažėjimą lėmė nenuosekli valstybės politika, keičiant baudžiamuosius įstatymus – 2015 m. kovo 19 d. Baudžiamojo kodekso 27, 38, 39, 55, 56, 60, 62, 75, 179 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymu Nr. XII-1554 numatoma galimybė asmenims, nuteistiems už sunkius nusikaltimus taikyti bausmės

⁵¹ 1986-09-16 Committee of Ministers Recommendation No. R (86)12 to member states concerning measures to prevent and reduce the excessive workload in the courts [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16804f7b86>.

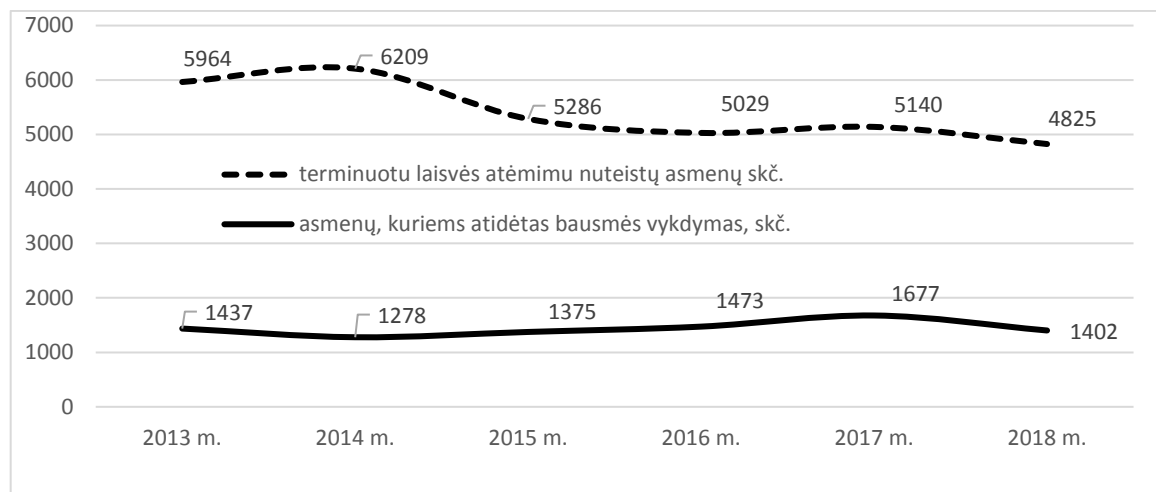
⁵² 2003-09-24 Committee of Ministers Recommendation Rec(2003)22 to member states on conditional release (parole). [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16800ccb5d>.

⁵³ 2010-01-20 Committee of Ministers Recommendation CM/REC (2010) 1 to member states concerning on the Council of Europe Probation Rules, supra note 11, [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: https://www.pmscr.cz/download/mezdoken_European_Probation_Rules.pdf.

⁵⁴ 2018-10-03 Committee of Ministers Recommendation CM/Rec (2018)8 to member states concerning restorative justice in criminal matters, supra note 12 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808e35f3.

⁵⁵ Lietuvos teismų veiklos apžvalgos už 2013–2018 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-25]. Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/%20visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/4641>.

vykdymo atidėjimą⁵⁶, o 2017 m. rugsėjo 28 d. priimtuose BK pakeitimuose tokios galimybės atsisakoma⁵⁷.

1 pav. Nuteistųjų terminuota laisvės atėmimo bausmė ir asmenų, kuriems bausmės vykdymas atidėtas, skaičius Lietuvoje 2013–2018 m.⁵⁸

Remiantis Kalėjimų departamento duomenimis⁵⁹, lygtinai paleidžiamų asmenų (BVK 157 straipsnis) skaičius nuo 2015 m. ėmė ženkliai mažėti. 2015 m. tokių asmenų buvo 1 113, o 2018 m. – tik 680. Taigi, galima daryti išvadą, kad lygtinis paleidimas taikomas vis retesniais atvejais.

Svarbu pažymėti, kad šiemet Lietuvoje buvo priimti naujaisi pakeitimai, susiję su probacijos institutu. 2019 m. birželio 27d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymų pakeitimus, įteisinančius didesnę baudžiamosios atsakomybės formų, nesusijusių su asmens izoliavimu, įvairovę. Didžioji dalis BK, BVK ir Probacijos įstatymo pakeitimų įsigalios 2020 m. liepos 1 d. Pasak teisingumo ministro E. Jankevičiaus⁶⁰, pagal kalinių skaičių tenkantį 100 tūkst. gyventojų, Lietuva maždaug du kartus viršija ES vidurkį: „*Kad tai neveiksminga, liudija kitas faktas – Lietuvoje daugiausiai iš ES šalių – net 62 proc. nuteistųjų įkalinimo įstaigose bausmę atlieka pakartotinai*“. Įsigaliojus naujiems

⁵⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 27, 38, 39, 55, 56, 60, 62, 75, 179 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2015, Nr. 4087.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68¹, 68², 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XIII-653. TAR, 2017, Nr. 15859.

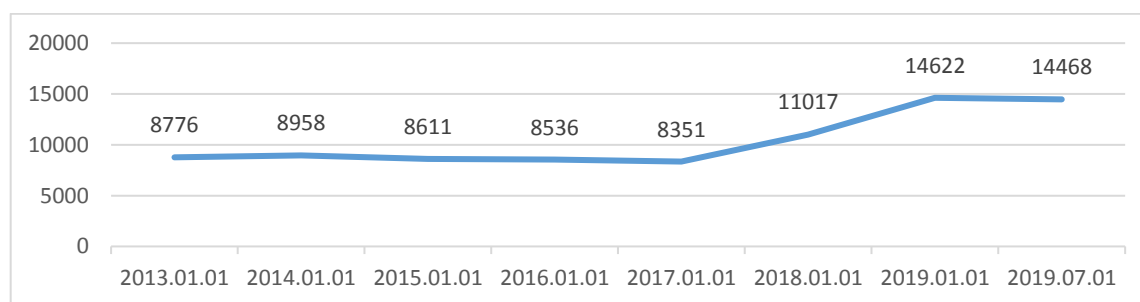
⁵⁸ Lietuvos teismų veiklos apžvalgos už 2013–2018 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-25]. Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/%20visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/4641>.

⁵⁹ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos metinės veiklos ataskaitos [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-16]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

⁶⁰ Teise.Pro. Permainos bausmių politikoje: daugiau alternatyvų atlikti bausmę laisvėje – intensyvi priežiūra ir socialinės reabilitacijos pagalba [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-16]. Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2019/06/27/permainos-bausmiu-politikoje-daugiau-alternatyvu-atlikti-bausme-laisveje-intensyvi-prieziura-ir-socialines-reabilitacijos-pagalba>.

pakeitimams bus galimybė dažniau atidėti bausmės vykdymą ar taikyti lygtinį paleidimą, kurio metu nuteistasis būtų prižiūrimas probacijos pareigūno. Tokią bausmę atliekantį žmogų, jam nustatytus judėjimo apribojimus, kontroliuos uždėta elektroninio stebėjimo priemonė apie kurią plačiau bus aptarta antrame šio darbo skyriuje. Tačiau svarbu pasakyti, kad bausmių vykdymo atidėjimo nesulauks asmenys, nuteisti už labai sunkius nusikaltimus.

Būdami probacijos priežiūroje nuteistieji turės daugiau galimybių įsidarbinti, ir dalis uždirbtų lėšų bus pervedama jų padarytai žalai atlyginti nuo nusikaltimų nukentėjusiems asmenims. Apskaičiuota, kad šiam tikslui skiriamos lėšos padidės beveik tris kartus. Ministro teigimu⁶¹, kita svarbi naujovė – resocializacijos, ypač elgesio pataisos programų plėtra, nuteistojo integracija į visuomenę dar iki jo paleidimo iš pataisos įstaigos. Numatoma į šį procesą kuo plačiau įtraukti visuomenines organizacijas, stiprinti bendradarbiavimą su socialiniais partneriais. Įgyvendinus numatytas priemones, per vienerius metus bus sutaupoma iki 1 548,9 tūkst. Eurų. Šios lėšos bus panaudotos įsigyti intensyviai priežiūrai reikalingas priemones, priimti daugiau pareigūnų, kurie vykdys nuteistųjų priežiūrą kamerose, socialinių darbuotojų ir psichologų, sustiprinti Lietuvos probacijos tarnybą. Manytina, kad įgyvendinus išsikeltus tikslus, tiek bausmių vykdymo sistemoje, tiek ir pačioje probacijoje bus pasiektas veiksmingumas. Probacijos tarnyba 2019 m. liepos 1 d. prižiūrėjo 14 468 asmenis, taip buvo didžiausias prižiūrimų asmenų skaičius per pastaruosius metus (žr. 2 pav.).

2 pav. Probacijos tarnyboje prižiūrimų asmenų skaičiaus kaita Lietuvoje 2013–2019 m.⁶²

Lyginant su 2013 m. (žr. 1 pav.), probacijos tarnyboje prižiūrimų asmenų skaičius gerokai padidėjo, skaičiai didesni vos ne dvigubai. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad probacijos tarnybos prižiūri ne vien tik tuos asmenis, kuriems buvo paskirta probacija.

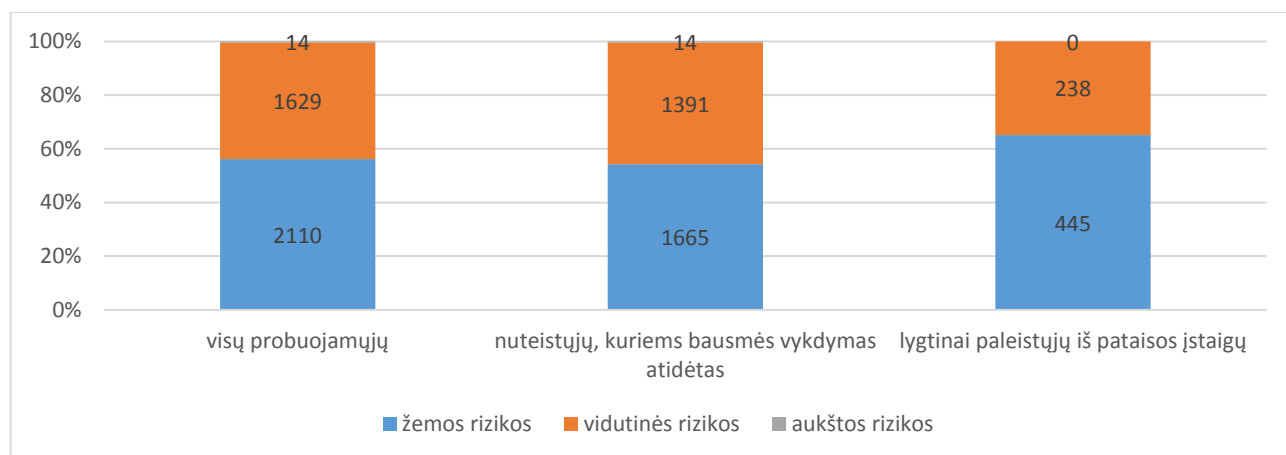
⁶¹ *Ibid.*

⁶² Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos veiklos ataskaitos [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-16]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

Remiantis Kalėjimų departamento duomenimis,⁶³ atsižvelgiant į tarnyboje darbui su nuteistaisiais įdarbintų darbuotojų skaičių (280), vienam darbuotojui vidutiniškai tenka prižiūrėti apie 51 nuteistąjį⁶⁴:

- 2 nuteistuosius viešaisiais darbais;
- 10 nuteistųjų laisvės apribojimu;
- 11 nuteistųjų, kuriems bausmės vykdymas atidėtas;
- 3 lygtinai paleistus iš pataisos įstaigos;
- 21 asmenį, kuriam atimta teisė vairuoti transporto priemonę;
- 4 asmenis, kuriems paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės;
- 1 asmenį, kuriam paskirta auklėjamojo poveikio priemonė.

Svarbu pabrėžti ir tai, kad didžioji dalis tarnybos prižiūrimų probuojamųjų – mažos nusikalstamo elgesio rizikos (56,2 proc.; (žr. 3 pav.)).

3 pav. Probuojamųjų pasiskirstymas pagal nusikalstamo elgesio riziką 2019-07-01⁶⁵

Remiantis 2018 m. Kalėjimo departamento duomenimis⁶⁶, per metus tarnyba pradeda priežiūrą apie 17 500 asmenų, o nutraukia priežiūrą apie 14 000 asmenų.

Atsižvelgiant į 2019 m. priimtus BK ir BVK pakeitimus, kurie įsigalios 2020 m. liepos 1 d., preliminariai numatoma, kad prižiūrimų asmenų skaičius gali padidėti apie 10 proc. (apie 1500 asmenų):

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ Tarnyboje dalis darbuotojų specializuojami prižiūrėti atskiras nuteistųjų grupes arba atlikti tam tikras funkcijas – pvz., psichologo, todėl faktiniai darbo krūviai gali skirtis.

⁶⁵ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pusmetinė ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-11]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/pusmecio.html.

⁶⁶ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos veiklos ataskaitos [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

– nuteistųjų, kuriems bausmės vykdymas atidėtas, skaičius palaiapsniui gali padidėti apie 15 proc. (500 asmenų);

– lygtinai paleistų iš pataisos įstaigų nuteistųjų skaičius padidės apie 2 kartus (apie 700 asmenų).

Apibendrinant, reikėtų pažymėti, kad Lietuvos probacijos raidos procesas buvo gana ilgas, jam vystytis trukdė Lietuvos okupacija. 1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, baudžiamieji įstatymai buvo keičiami atsižvelgiant į Europos valstybių sukauptą patirtį – tačiau nenuosekliai, kas sudaro prielaidą teigti, kad valstybėje nėra kryptingos probacijos taikymo vystymo strategijos. Svarbu pažymėti, kad dar šiomet Lietuvoje buvo priimti naujaisi pakeitimai, susiję su probacijos institutu. 2019 m. birželio 27d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymų pakeitimus, įteisinančius didesnę baudžiamosios atsakomybės formų, nesusijusių su asmens izoliavimu, įvairovę, didžioji dalis BK, BVK ir Probacijos įstatymo pakeitimų įsigalios 2020 m. liepos 1 d. Kadangi pagal kalinių skaičių tenkantį 100 tūkst. gyventojų, Lietuva maždaug du kartus viršija ES vidurkį, įsigaliojus naujiems pakeitimams bus galimybė dažniau atidėti bausmės vykdymą ar taikyti lygtinį paleidimą, kurio metu nuteistasis būtų prižiūrimas probacijos pareigūno.

2. PROBACIJOS VYKDYMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

2.1. Bausmės vykdymo atidėjimo vykdymo ypatumai ir problemos

2010 m. sausio 10 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje CM/REC (2010)1 dėl Europos Tarybos probacijos taisyklėse rekomenduojama šalims probacijos darbe naudoti pažeidėjo vertinimus, įskaitant riziką, teigiamus veiksnius ir poreikius, intervencines priemones (66–71 taisyklės), sankcijų ir priemonių įgyvendinimą planavimo instrumentus (72–75 taisyklės), intervencijos priemones (reabilitaciją ir skatinimą liautis elgtis nusikalstamai) (76–80 taisyklės), pažangos vertinimus (81–84 taisyklės)⁶⁷. Analogiškus instrumentus galima identifikuoti ir Probacijos įstatyme, kuriame nustatyta, kad bausmės vykdymo atidėjimo vykdymas apima šiuos pagrindinius elementus:

- nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimas (Probacijos įstatymo 10 straipsnis);
- probuojamojo priežiūros planavimas (Probacijos įstatymo 17 straipsnis);
- probuojamojo priežiūros vykdymas (Probacijos įstatymo V–VII skyriai).

Pradėdamos vykdyti probaciją probuojamiesiems, kuriems bausmės vykdymas atidėtas, probacijos tarnyba pirmiausia atlieka šių nuteistųjų nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimą (paprastai – pirmo pokalbio metu). Rizikos vertinimo metu nustatomi statiniai ir dinaminiai veiksniai, lemę asmens nusikalstamą elgesį, kas leidžia numatyti priemones tolesnei nuteistojo elgesio korekcijai. Tačiau šioje dalyje svarbu pastebėti tai, kad nustatant nusikalstamo elgesio riziką gali paaiškėti, kad teismo nuteistajam skirti apribojimai bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiui visiškai nesusiję su jo nusikalstamu elgesiu, nusikalstamo elgesio rizikos mažinimu. Netinkamai teismo parinktos probacijos sąlygos sąlygoja poreikį jas keisti. Kadangi pakeisti gali tik teismas (Probacijos įstatymo 29 straipsnis), probacijos tarnybai tenka papildomas krūvis pateikti visą būtiną medžiagą teismui. Be to, stringa ir nuteistojo priežiūra, kadangi iki pakeitimo jam vykdomos galimai netinkamos priemonės ir tam sugaištamas brangus laikas.

Kitas bausmės vykdymo atidėjimo etapas – priežiūros planavimas. Kaip minėta, jis planuojamas pagal atliktą rizikos įvertinimą, sudarant individualų priežiūros planą. Šiame plane nurodoma:

⁶⁷ 2010-01-20 Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/REC (2010) 1 dėl Europos probacijos taisyklių [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cfbc7.

1) probuojamojo resocializacijos ilgalaikiai tikslai, priemonės ir jų įgyvendinimo terminai;

2) priemonės, padėsiančios probuojamajam įvykdyti probacijos sąlygas, ir jų įgyvendinimo terminai;

3) probuojamojo elgesio kontrolės priemonės ir jų vykdymo intensyvumas;

4) valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, asociacijos, religinės bendruomenės ir bendrijos, kiti juridiniai asmenys, taip pat savanoriai, vykdančys probuojamojo resocializaciją;

5) nepilnamečio probuojamojo atstovų pagal įstatymą dalyvavimo vykdančią probaciją formas;

6) probuojamojo atsiskaitymo apie įvykdytas probacijos sąlygas periodiškumas;

7) kitos priemonės, kurių įgyvendinimas padėtų probuojamajam socialiai integruotis.

Priežiūros planas turi būti sudarytas ne vėliau kaip per dešimt darbo dienų nuo priežiūros vykdymo bylos pradžios dienos. Priežiūros planas gali būti nesudaromas, kai probacijos terminas yra ne ilgesnis kaip du mėnesiai, o nepilnamečiams probuojamiesiems – ne ilgesnis kaip vienas mėnuo. Kai planas nesudaromas, probuojamasis supažindinamas su probacijos vykdymo tvarka ir sąlygomis, jo teisėmis ir pareigomis ir vykdomos trumpalaikės probuojamojo resocializacijos priemonės. Atsižvelgiant į aplinkybes priežiūros planas gali būti tikslinamas (Probacijos įstatymo 17 straipsnis).

Paprastai nuteistiesiems, kurių nusikalstamo elgesio rizika įvertinta kaip aukšta, nustatoma intensyvesnė elgesio kontrolė nei nuteistiesiems, kurių nusikalstamo elgesio rizika įvertinta kaip vidutinė ar žema. Praktikoje pastebima, kad dažniausiai tokių (aukštos rizikos) nuteistųjų elgesio kontrolės periodiškumas yra vienas ar keli probacijos tarnybos darbuotojo susitikimai su nuteistuoju per mėnesį, išskyrus atvejus, kai nuteistasis turi dalyvauti elgesio pataisos programose. Kai nuteistajam nustatyta vidutinė ar žema nusikalstamo elgesio rizika, kontrolės veiksmai atliekami kartą per du ar net tris mėnesius. Tokios kontrolės intensyvumas paprastai keičiami atsižvelgiant į tai, kaip nuteistasis įgyvendina nustatytas resocializacijos formas (priemones), vykdo probacijos sąlygas, ir (ar) jo nusikalstamo elgesio rizikos didėjimą ar mažėjimą. Problemų sukelia situacijos, kai nuteisti asmenys nevykdo jiems paskirtų baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonių, kitų įpareigojimų, nesilaiko nustatytų sąlygų ar padaro naujų nusikalstamų veikų, baudmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu.

Dar viena baudmės vykdymo atidėjimo vykdymo problema yra ta, kad praktikoje pastebima, kad probacijos tarnybos darbuotojams trūksta įgūdžių, kaip tinkamai sudaryti

nuteistojo priežiūros planus: elgesio kontrolės priemonės ar socialinės pagalbos priemonės ne visada būna susietos su nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimo metu nustatytais probleminėmis sritimis⁶⁸. Pavyzdžiui, susipažinus su D. B. priežiūros planu, kuriam nustatytos šios probleminės sritys: gebėjimų tvarkyti lėšas stoka, kvalifikacijos neturėjimas, tarpasmeniniai ryšiai, piktnaudžiavimas alkoholiu, teisės pažeidimai, nebuvo parinktos resocializacijos priemonės pagal paminėtas problemines sritis. Tai lemia, kad tokiame nuteistajam nusikalstamo elgesio rizika nebus mažinama.

Nuteistojo priežiūros vykdymas. Šiame etape išskirtini šie probacijos tarnybos veiksmai:

- priemonių, padedančių nuteistajam įvykdyti probacijos sąlygas, vykdymas;
- nuteistojo elgesio kontrolė.

Vykdant priemones, padedančias nuteistajam įvykdyti probacijos sąlygas probacijos tarnyba:

1) vykdo individualų ir grupinį darbą su nuteistuoju, kurio metu ugdomi jo gebėjimai gyventi nenusikalstant ir skatinama jo socialinė integracija;

2) įgyvendina nuteistojo dvasinių ir socialinių poreikių tenkinimo priemones;

3) teikia socialinę pagalbą sprendžiant nuteistojo asmenines ir socialines problemas;

4) vykdo socialinių įgūdžių lavinimo priemones ir skatina pozityvų nuteistojo užimtumą;

5) vykdo elgesio pataisos programas;

6) atlieka individualią ar grupinę psichoterapiją;

7) teikia psichologinę pagalbą;

8) vykdo atkuriamojo pobūdžio priemones, kuriomis siekiama sutaikyti nuteistą ir nukentėjusį ir atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą;

9) vykdo kitas priemones, kurių įgyvendinimas padėtų nuteistajam socialiai integruotis.

Priemonių, padedančių nuteistajam įvykdyti probacijos sąlygas, vykdyme rūpesčių kelia Probacijos tarnybos veiklos organizavimas. Šio tarnybos darbuotojai paprastai yra paskirstyti į konkrečias savivaldybės, todėl jų veikla apsiribojama tik tos savivaldybės teritorija. Toks teritorinis atribojimas lemia, kad kartais nuteistiesiems problematiška įgyvendinti jiems paskirtas pareigas ar kitas individualiame priežiūros plane numatytas

⁶⁸ Kalėjimų departamento probacijos skyriaus 2013-02-25 pažyma Nr. LV-238 „Apie apsilankymą Panevėžio apygardos probacijos tarnybos probacijos skyriuje, veikiančiame Anykščių rajono savivaldybės teritorijoje“, 2013-10-18 pažyma Nr. LV-1322 „Apie apsilankymą Vilniaus apygardos probacijos tarnybos savivaldybių probacijos skyriuje, veikiančiame Šalčininkų rajono savivaldybės teritorijoje“, 2013-11-19 pažyma Nr. LV-1491 „Apie apsilankymą Panevėžio apygardos probacijos tarnybos probacijos skyriuje, veikiančiame Visagino miesto savivaldybės teritorijoje“.

socialinės reabilitacijos priemonės (pavyzdžiui, gydytis nuo psichiką veikiančių medžiagų), jei jų įgyvendinimui būtinos socialinės paslaugos tos savivaldybės teritorijoje neteikiamos. Pavyzdžiui, Lietuvoje veikia vienas Respublikinis priklausomybės ligų centras, kuris turi filialus tik 5 filialus, įsikūrusius didžiausiuose Lietuvos miestuose – Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje⁶⁹. Taigi, jei nuteistojo, kuris įpareigotas gydytis nuo psichiką veikiančių medžiagų, priežiūrą vykdo Visagino m. savivaldybėje dirbantys probuotojai, abejotina ar jis galės šį įpareigojimą tinkamai įvykdyti, nes jo priežiūros vykdymas apsiribojamas tik tos savivaldybės teritorijos ribomis.

Probacijos tarnybai padėti įvykdyti nuteistajam paskirtas probacijos sąlygas gali trukdyti ir kai kurių įstatymų nesuderinamumas tarpusavyje. Kaip pavyzdys paminėtas baudžiamojo poveikio priemonių taikymo ir vykdymo reglamentas. Pagal BK 75 straipsnio 2 dalį atidedamas bausmės vykdymą, teismas paskiria nuteistajam gali paskirti ne tik pareigas, bet ir BK IX skyriuje numatytas baudžiamojo poveikio priemones. Minėtų priemonių vykdymą iš esmės reglamentuoja Baudžiamojo proceso kodeksas (357 straipsnis), o teises pasekmes už jų nevykdymą – BK (74 straipsnis). Tačiau Probacijos įstatyme taip pat galime rasti nuostatų, susijusių su šių priemonių vykdymu (2 straipsnio 6 dalis, 29, 30 straipsniai), kurios, be kita ko, skiriasi nuo BK ir BPK nustatytų sąlygų. Pavyzdžiui, BK 74 straipsnyje nustatyta, kad asmeniui vengiant vykdyti baudžiamojo poveikio priemonę, jis atsako pagal BK 243 straipsnį, kai pagal Probacijos įstatymo 30 straipsnį, asmeniui kaip ir turėtų būti panaikinamas bausmės vykdymo atidėjimas. Siekiant užtikrinti teisinio reglamentavimo nuoseklumą, svarstytina, ar visgi nereikėtų probacijos įstatyme atsisakyti baudžiamojo poveikio priemonių reglamentavimo, paliekant tai BK ir BPK reguliavimo sričiai.

Nuteistojo elgesio kontrolės metu probacijos tarnyba paprastai renka informaciją iš kitų institucijų (policijos, užimtumo tarnybos, švietimo įstaigų ir kt.), taip pat lankosi nuteistųjų gyvenamosiose vietose, kartu su kitomis institucijomis (pvz., policija) lankosi nuteistųjų gyvenamosiose vietose. Be kita ko, kitos institucijos, pvz., policija, elgesio kontrolės priemonės atlieka ir savarankiškai. Elgesio kontrolei naudojamos ir specialiosios priemonės (alkotesteris, priemonės, skirtos tikrinti asmens apsvaigimą nuo narkotinių medžiagų), elektroninio stebėjimo priemonės (elektroninis monitoringas).

Vertinant šiuos nuteistojo elgesio kontrolės veiksmus akcentuoti keli aspektai:

1. Kitų institucijų, o tiksliau – policijos, savarankiškas nuteistųjų elgesio kontrolės vykdymas. Šia svarbu pažymėti, kad pagal Probacijos įstatymą už probacijos vykdymą

⁶⁹ Respublikinis priklausomybės ligų centras [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <https://www.rplc.lt/>

nuteistiesiems yra atsakinga probacijos tarnyba (Probacijos įstatymo 5 straipsnis). Policijos vaidmuo šiame procese turėtų apsiriboti pasislėpusių nuo probacijos vykdymo nuteistųjų paieška ir šios tarnybos informavimu apie nuteistųjų tokius teisės pažeidimus, kaip administraciniai nusižengimai, nusikalstamos veikos (Probacijos įstatymo 6 straipsnis). Todėl policijos savarankiškas elgesio kontrolės nuteistiesiems vykdymas yra nesuderinamas su Probacijos įstatymo nuostatomis.

2. Probacijos tarnyba prižiūri apie tūkstantį nuteistųjų, kurie yra įpareigoti neišeiti iš namų. Kad tokių asmenų priežiūra būtų efektyvi, probacijos tarnybai buvo suteiktas instrumentas – elektroninio stebėjimo priemonės. Tačiau probacijos tarnyba per pastaruosius 7 metus nuo teisinių sąlygų atsiradimo taikyti tokias priemones įsigijo tik apie 125 vienetus tokios įrangos⁷⁰. Taigi, efektyviai kontroliuoti probacijos tarnyba gali tik apie 10 proc. nuteistųjų, o kitų nuteistųjų elgesio kontrolė iš esmės lieka tokia pati, kaip ir iki Probacijos įstatymo įsigaliojimo. Pažymėtina, kad pakankamų išteklių probacijai skyrimas, vienas iš principų, kurių rekomenduoja laikytis valstybės narėms 2010 m. sausio 10 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/REC (2010)1 dėl Europos Tarybos probacijos taisyklių⁷¹.

Norint tinkamai įvertinti, kaip realiai veikia Probacijos įstatymo nuostatos ir kokios pasekmės kyla asmenims nevykdant ir nesilaikant paskirtų įpareigojimų bei poveikio priemonių, reikia analizuoti kelių teisės aktų nuostatas. BK 74 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad „asmeniui, kuris vengia įvykdyti jam paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą), teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali paskirti bausmę pagal šio kodekso 243 straipsnį“. Taigi, nuteistojo nubaudymas neatleidžia nuo pareigos įvykdyti paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę (BK 74 straipsnio 2 dalis), o BK 243 straipsnis numato, kad „tas, kas vengė atlikti teismo paskirtą su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę ar baudžiamojo poveikio priemonę (išskyrus turto konfiskavimą), padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas bauda arba areštu“ (BK 243 straipsnis). Tuo tarpu, Probacijos įstatymo 30 straipsnio 2 dalies 3 punkte numatyta, jog „jeigu probuojamasis probacijos vykdymo laikotarpiu be pateisinamų priežasčių nevykdo probacijos sąlygų arba ir po papildomų⁷² probacijos sąlygų paskyrimo jų nevykdo ar padaro

⁷⁰ Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. Aptartos Lietuvos probacijos tarnybos darbo organizavimo gairės [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/auktualijos/naujienu-kaldep/aptartos-lietuvos-probacijos-hzbq.html>.

⁷¹ 2010-01-20 Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/REC (2010) 1 dėl Europos probacijos taisyklių [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cfbc7.

⁷² Probacijos pareigūnai nustatę, jog probuojamojo resocializacijai bei tinkamam kitų bausmės vykdymo atidėjimo siekiamų tikslų įgyvendinimui yra reikalinga ir tikslinga paskirti papildomas auklėjamojo ar

teisės pažeidimą, už kurį jam taikyta administracinė nuobauda, arba nevykdo kitų įstatymų nustatytų pareigų, teismas probacijos tarnybų teikimu priima sprendimą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir vykdyti pagal nuosprendį paskirtą bausmę arba panaikinti lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigų ir vykdyti likusią bausmės dalį“ (Probacijos įstatymo 30 straipsnio 2 dalies 3 punktas). Iš šios įstatymo nuostatos, galime daryti išvadą, kad įpareigojimų nevykdymas ir nesilaikymas probuojamam sukelia tam tikras teises pasekmes. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismas⁷³ dar kartą konstatavo, kad „už probacijos sąlygų (teismo ir įstatymo nustatytų pareigų, draudimų, auklėjamojo ir baudžiamojo poveikio priemonių) nevykdymą arba netinkamą vykdymą įstatyme probuojamajam numatytos tam tikros pasekmės, iš kurių griežčiausia – probacijos panaikinimas ir laisvės atėmimo bausmės vykdymas. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo 30 straipsnio 2 dalies 3 punkte nurodyta, kad jeigu probuojamasis probacijos vykdymo laikotarpiu be pateisinamų priežasčių nevykdo probacijos sąlygų arba ir po papildomų probacijos sąlygų paskyrimo jų nevykdo ar padaro teisės pažeidimą, už kurį jam taikyta administracinė nuobauda, arba nevykdo kitų įstatymų nustatytų pareigų, teismas Probacijos tarnybų teikimu priima sprendimą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir vykdyti pagal nuosprendį paskirtą bausmę arba panaikinti lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigų ir vykdyti likusią bausmės dalį.“ Ir padarė išvadą dėl nuteistojo netinkamo elgesio priežiūros metu: „Aukštesniojo teismo vertinimu, apylinkės teismas, nagrinėdamas Probacijos tarnybos teikimą dėl E. M. bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimo, teisingai įvertino visas šiam klausimui išspręsti reikšmingas aplinkybes, pagrįstai nustatė, kad nuteistasis nepateisino jam teismo parodyto pasitikėjimo ir be pateisinamų priežasčių piktybiškai nevykdė teismo paskirtų įpareigojimų, todėl pagrįstai konstatavo, kad bausmės tikslai nebus pasiekti be realaus laisvės atėmimo bausmės atlikimo.“ Nagrinėjant šio nuteistojo bausmės vykdymo atidėjimo vykdymą, pastebėtina, kad „bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu nuteistojo atžvilgiu buvo pradėti trys ikiteisminiai tyrimai. Nuteistasis bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu tris kartus buvo baustas administracine tvarka, dėl ko Probacijos tarnyba kreipėsi į Kauno apylinkės teismą dėl papildomų pareigų skyrimo.“ Tačiau nepaisant to, asmuo ir toliau nesilaikė jam skiriamų draudimų nuteistajam E. M. buvo paskirta papildoma probacijos sąlyga – įpareigojimas neišeiti iš namų nuo 21.00 val. iki 6.00 val., jeigu tai nesusiję su darbu ar mokymusi. 2019 m. vasario 22 d. 23.30 val.

baudžiamojo poveikio priemonės bei pareigas, pateikia teismui siūlymą, paskirti probuojamam asmeniui konkrečias papildomas auklėjamojo ar baudžiamojo poveikio priemones arba kitas pareigas.

⁷³ Kauno apygardos teismas. 2019-06-14 nutartis byloje Nr. 1S-419348/2019 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/266847684858877/1S-419-348/2019?word=teism%C5%B3%20nutartys%20lat>.

E. M. vairavo automobilį neturėdamas tam teisės. Asmeniui surašytas administracinio nusižengimo protokolas už transporto priemonės vairavimą neturint specialiosios teisės vairuoti transporto priemones. Taigi, šiais veiksmais nuteistasis pažeidė ir jam paskirtą papildomą pareigą būti namuose nuo 21.00 val. iki 6.00 val., jeigu tai nesusiję su darbu ar mokymusi. Taigi, nuteistojo įpareigojimų nesilaikymo visuma sudarė pagrindą spręsti baudmės vykdymo atidėjimo panaikinimo klausimą, o įvertinus probacijos nevykdymo priežastis, baudmės vykdymo atidėjimas buvo panaikintas.

Paminėtina ir tai, kad Lietuvos Respublikos Seimas 2016 m. birželio 2 d. priėmė Probacijos įstatymo 30 straipsnio pakeitimo įstatymą⁷⁴. Šiuo įstatymu buvo palengvintos probacijos panaikinimo sąlygos, numatant šios priemonės naikinimą net ir tuo atveju, kai asmuo daro tokius teisės pažeidimus, kaip administraciniai nusižengimai, kai iki tol galiojo nuostata, įpareigojusi spręsti klausimą dėl papildomų probacijos sąlygų nustatymo, bet ne jos naikinimo⁷⁵. Pagrindimas dėl pakeitimo poreikio iš esmės buvo grindžiamas vien tik manymu, kad probuojamajam be pateisinamų priežasčių nevykdant nustatytų įpareigojimų ar draudimų, tai turėtų būti laikoma pakankamu pagrindu probacijos tarnybai kreiptis į teismą dėl probacijos panaikinimo⁷⁶. Nei galiojusios nuostatos efektyvumo vertinimas, nei galimos projektinės nuostatos pasekmių vertinimas nebuvo atliktas. Tai lėmė, kad pagal naujas Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo 30 straipsnio nuostatas probacija gali būti naikinama ir už visiškas smulkmenas, pavyzdžiui, transporto priemonės vairavimą neprisiseigus saugos diržo. Be to, kaip pabrėžia Lietuvos teisės instituto mokslininkai, „<...> tai ne tik neatitinka Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijų, bet ir daugumos šalių praktikos (netgi Rusijoje probacija negali būti panaikinta už bet kokius administracinius nusižengimus, o tik už tam tikrus, o Vakarų Europos šalių praktikos ir baudžiamosios ir bausmių vykdymo teisės teorijos kontekste apskritai sunkiai suvokiama, kodėl administraciniai nusižengimai turi įtakos asmens statusui baudžiamojoje ir bausmių vykdymo teisėje)⁷⁷.

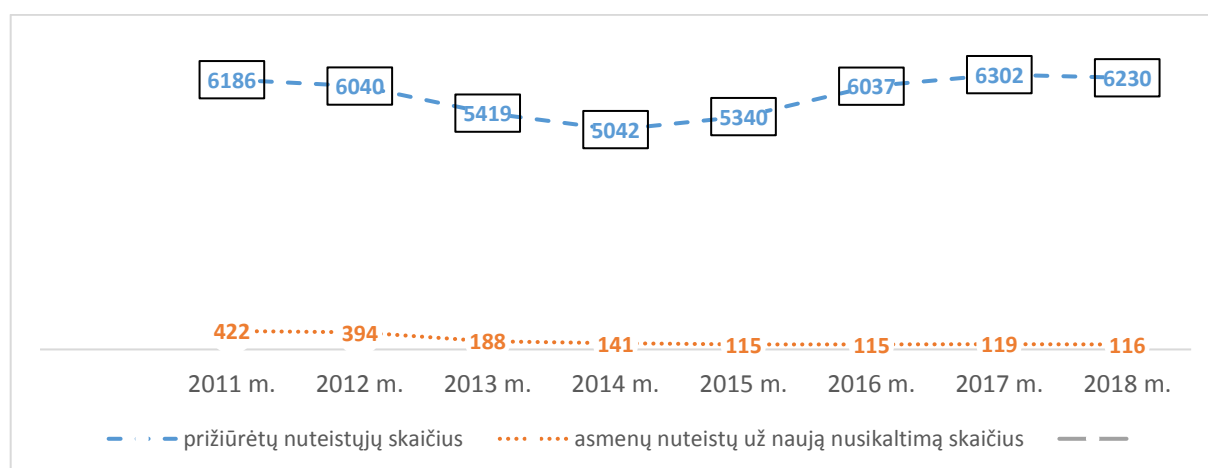
⁷⁴ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo 30 straipsnio pakeitimo įstatymas Nr. XII-2408. TAR, 2016, Nr. 15663.

⁷⁵ Pirminė Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo redakcija, galiojusi iki 2016 m. birželio 2 d. pakeitimų, [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e74bd4801f1c11e585eaba374ef4b40>.

⁷⁶ Probacijos įstatymo Nr. XI-1860 30 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6d57255087bb11e5bca4ce385a9b7048?jfwid=-1890mp3cjm>.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Seimo ir teisėtvarkos komitetas, Pagrindinio komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-19syzx459f&documentId=b1ee2750cf8e11e782d4fd2c44cc67af&category=TAK>.

Probacijos tarnybos pareigūnai stengiasi užtikrinti kiek įmanoma tinkamesnę ir efektyvesnę nuteistųjų priežiūrą, kad būtų pasiekti probacijos tikslai – veiksminga resocializacija ir sumažintas nusikalstamų veikų recidyvas bei nusikaltimų pakartotinumai. Žinoma, ne visada tai pavyksta. Kaip ir buvo minėta anksčiau, jei asmuo nelinkęs vykdyti probacijos sąlygų, keisti savo mąstymo ir elgesio, piktybiškai pažeidinėja probacijos sąlygas bei daro kitus teisės pažeidimus, nesilaikydamas nustatytų taisyklių, priežiūra nebūna efektyvi. Tuomet Probacijos tarnyba kreipiasi į teismą dėl probacijos vykdymo panaikinimo. Taigi, probuotojai gali siūlyti teismui keisti probacijos sąlygas matydami, kad kitos priemonės būtų efektyvesnės užtikrinant visuomenės saugumą. Kiek tokia priežiūra veiksminga atspindi naujų nusikalstamų veikų padarymo statistika per jiems paskirtą bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpį (žr. 4 pav.).

4 pav. Nuteistų probacijos vykdymo metu asmenų, kuriems bausmės vykdymas atidėtas, skaičiaus dinamika⁷⁸

Remiantis Kalėjimų departamento duomenimis, 2018 m. nuteistų probacijos vykdymo metu asmenų, kuriems bausmės vykdymas buvo atidėtas skaičius nuo 2011 m. sumažėjo apie 3 kartus. Taigi nors lūkestis, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus laisvės atėmimo ne visada pasiteisina, mažas ženkliai sumažėjęs naujai nuteisiamų asmenų skaičius rodo⁷⁹, kad asmenų, kuriems atidėtas laisvės atėmimo bausmės vykdymas, priežiūra prisideda prie pakartotinio šių asmenų nusikalstamo elgesio mažinimo.

⁷⁸ Paveikslas parengtas pagal Kalėjimų departamento skelbiamas Darbo su nuteistaisiais, esančiais probacijos tarnybos (pataisos inspekcijos) įskaitoje, suvestines [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Administracinės ir baudžiamosios justicijos departamento, baudžiamosios justicijos skyrius, pažyma apie probacijos vykdymo ir efektyvumo stebėseną, 2014-02-11, Nr. 5R-23 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <http://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/2014%2002%2011%205R-23.pdf>.

Statistiniai duomenys nuteikia pozityviai dėl probacijos vykdymo nuteistiesiems, kuriems bausmės vykdymas atidėtas. Tačiau būtina įvertinti ir tai, kad pastaruosius kelis metus probacijos tarnybos prižiūrimų asmenų skaičius ženkliai didėjo (kaip pateikta 2 pav. nuo 8 351 (2017-01-01) iki 14 468 (2019-07-01), t. y. apie 73 proc.). Kartu su didėjančiu prižiūrimų asmenų skaičiumi, logiška, kad turėjo didėti ir darbuotojų, vykdančių probaciją skaičius, priešingu atveju jų dėmesys nuteistųjų socialinei rehabilitacijai gali sumenkėti dėl per didelio darbo krūvio. Tačiau, palyginus 2017 m. 2018 m. pabaigoje dirbusių Probacijos tarnyboje darbuotojų skaičių, matome, kad jis iš esmės nekito (240 ir atitinkamai 243⁸⁰). Tad galime prognozuoti, kad nepasikeitus situacijai probacijos tarnyboje, jau greitai laiku sulauksime neigiamų probacijos vykdymo pasekmių – didėjančio prižiūrimų asmenų daromų naujų nusikalstamų veikų skaičiaus. Dėl to nuogąstauja jau ir patys probuotojai⁸¹, ir, manytina, pagrįstai. Pirmuosius signalus jau galime pastebėti statistikoje, pagal kurią per 2016 m., kai dar darbuotojų darbo krūvis nebuvo pradėjęs didėti, priežiūroje buvusiems nuteistiesiems buvo pradėtas 221 ikiteisminis tyrimas⁸², o 2017 m. ir 2018 m. – atitinkamai 261⁸³ ir 253⁸⁴.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, svarbu pabrėžti, kad Lietuvoje bausmės vykdymo atidėjimas vykdomas naudojant Europos Tarybos rekomenduojamus metodus, kurie, be kita ko, yra orientuoti į nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimą, probuojamojo priežiūros planavimą, probuojamojo priežiūros vykdymą. Paminėtina tai, kad vykdymo problematika pasireiškia teisinio reglamentavimo trūkumais ir organizacinių priemonių stoka. Taigi, spręsti šias problemas siekiama kaip įmanoma greičiau, ypatingai didelį dėmesį skiriant probacijos tarnybų veiklos organizavimui (etatų sk. didinimui, aprūpinimui).

⁸⁰ Biudžeto vykdymo ataskaita 2018-09-30. Pažyma apie etatų, darbuotojų skaičių ir darbo užmokestį, [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą, http://www.kaldep.lt/lt/papt/veikla-mpn_255_651/biudžeto-vykdyto-ataskaitu-rinkiniai_249_263_659.html.

⁸¹ Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. *Apartos Lietuvos probacijos tarnybos darbo organizavimo gairės* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/auktualijos/naujienos-kaldep/apartos-lietuvos-probacijos-hzbq.html>.

⁸² Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Darbo su asmenimis, esančiais apygardų probacijos tarnybų priežiūroje, 2016 m. ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-17]. Prieiga per internetą http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

⁸³ *Ibid.*, 2017 m. ataskaita.

⁸⁴ *Ibid.*, 2018 m. ataskaita.

2.2. Lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigų vykdymo ypatumai ir problemos

Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų vykdymas iš esmės apima tapačius veiksmus, kaip ir bausmės vykdymo atidėjimo vykdymo atveju, todėl šio darbo 2.1 skyriuje paminėtos bausmės vykdymo atidėjimo vykdymo problemos yra aktualios ir vykdant probaciją lygtinai paleistiems iš pataisos įstaigų nuteistiesiems. Toliau aptariamos tik išimtinai tos problemos, kurios aktualios prižiūrint ir resocializuojant lygtinai paleistuosius iš pataisos įstaigų.

Pagrindinis skirtumas lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų vykdymo procese nuo bausmės vykdymo atidėjimo yra tas, kad nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimą atlieka ne probacijos tarnyba, o įkalinimo įstaiga, prieš teikdama nuteistą lygtinai paleisti. Beje, praktikoje pastebima, kad būtent šis aspektas kartais kelia rūpesčių probacijos tarnybai, kad tinkamai būtų suplanuota nuteistojo priežiūra.

Įkalinimo įstaigose atliekant nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos vertinimą ir juos pagrindimu rengiant socialinio tyrimo išvadą ne visuomet nurodoma informacija apie nuteistojo elgesį bausmės atlikimo metu, jo dalyvavimą elgesio pataisos programose, tokio dalyvavimo įtaką nuteistajam nustatytiems kriminogeniniams veiksniams ir nusikalstamo elgesio rizikai. Tačiau Teismas pabrėžia šių aplinkybių įvertinimo reikalingumą. Pavyzdžiui, Marijampolės apylinkės teismas byloje nurodo⁸⁵: „*Taip pat būtina atsižvelgti ir į nuteistojo ankstesnių nusikaltimų padarymo priežastis, ankstesnio nusikalstamo elgesio pobūdį, nusikaltimo, už kurio padarymą jis atlieka laisvės atėmimo bausmę, padarymo aplinkybes, priežastis, tam kad įvertinti, ar jo atliktos individualiame socialinės reabilitacijos plane numatytos priemonės realiai mažina nusikalstamo elgesio riziką, ar jo pažanga yra pakankama manyti, kad jog jis laikysis įstatymų ir nenusikals.*“ Taigi, iš esmės, galima teigti, kad taikant lygtinį paleidimą ir nesilaikant jo procesui keliamų reikalavimų, apie nuteistą nesurenkama informacija ir neapibendrinami svarbiausi duomenys, leidžiantys planuoti nuteistojo veiksmingam probacijos įvykdymui būtinus veiksmus. Tikėtina, kad taip nutinka dėl to, kad nuteistųjų pataisos procesas įkalinimo įstaigoje galėjo būti planuojamas ir vykdomas neįvertinus nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos arba į atlikto tokio vertinimo rezultatus nebuvo tinkamai atsižvelgta. Šią prielaidą pagrindžia ir tai, kad praktikos metu peržiūrėjus įkalinimo įstaigose pildomus dokumentus, susijusius su nuteistųjų pataisos procesu (individualaus darbo knygelės), jose buvo

⁸⁵ Marijampolės apylinkės teismas. 2018-11-26 nutartis byloje Nr. T-710-1021/2018 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-16]. Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/5830137225957/T-710-1021/2018?word=jonas%20sipavicius>.

pasigesta informacijos apie bausmės atlikimo metu atliktus nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimus, nustatytus kriminogeninius veiksmus.

Kitas paminėtas aspektas, kuris turi įtakos lygtinio paleidimo vykdymui, yra susijęs su nuteistajam nustatytinomis pareigomis. Šiuo atveju atkreiptas dėmesys į lygtinio paleidimo komisijų siūlomas nustatyti, o vėliau teismo patvirtinamas probacijos sąlygas lygtinai paleistiesiems. Pažymėtina, kad tinkamų probacijos sąlygų lygtinai paleidžiamajam nustatymas yra vienas iš esminių veiksnių, lemiančių, kiek sėkminga toliau gali būti jo resocializacija po paleidimo iš įkalinimo įstaigos ir kaip efektyviai bus naudojami probacijos tarnybos resursai nuteistojo priežiūrai vykdyti. Šiam tikslui pasiekti įstatymuose (BVK 157 straipsnis ir BK 75 straipsnis) nustatytas sąrašas pareigų, kurias būtų galima nustatyti nuteistiesiems. Be to, minėtas sąrašas nėra baigtinis, kad, esant poreikiui, būtų galima nuteistajam skirti ir kitas įstatymų nenustatytas pareigas, jei to reikia nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikai sumažinti. Papildomai Socialinio tyrimo išvados rengimo metodinėse rekomendacijose⁸⁶ nustatyta pareiga išvadų rengėjams nurodyti nuteistajam rekomenduojamas probacijos sąlygas, kurios būtų susietos su kriminogeninių veiksnių, nustatytų atliekant nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimą, mažinimu, atkuriamojo teisingumo įgyvendinimu (19 punktas) ir kokios būtų galimybės nuteistajam vykdyti probacijos sąlygas ar jų laikytis (20 punktas).

Tačiau dažnai šios sąlygos formuluojamos abstrakčiai. Pavyzdžiui, 2013 m. spalio 14 d. socialinio tyrimo išvadoje Nr. LK-427 šios išvados rengėjai, atlikę nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimą, konstatavo, kad nuteistojo nusikalstamą elgesį lemia tokie kriminogeniniai veiksniai kaip piktnaudžiavimas alkoholiu, emocinės problemos, negebėjimas pasirinkti tinkamo elgesio modelius (dažnai kartoja tas pačias elgesio klaidas, neįvertina ankstesnio patyrimo, linkęs į smurtą, nekontroliuoja pykčio proveržių ir t. t.). Tačiau praktikoje visgi stebimi atvejai, kai tiek Socialinio tyrimo išvadoje tiek lygtinio paleidimo dokumentuose (Lygtinio paleidimo komisijos sprendimuose, teismo sprendimuose) nurodoma pernelyg abstrakti, arba su nuteistojo kriminogeniniais veiksniais nesusijusi informacija. Pavyzdžiui, nuteistajam pasiūloma kreiptis psichologinės paramos paslaugų į probacijos tarnybą arba psichikos sveikatos centrą, taip pat dalyvauti elgesio pataisos programoje, tačiau kokių konkrečiai paslaugų turėtų gauti nuteistasis, kokia elgesio pataisos programa jam galėtų būti efektyvi, informacija nepateikiama⁸⁷. Tokiu

⁸⁶ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro Įsakymas „Dėl Socialinio tyrimo išvados formos ir Socialinio tyrimo išvados rengimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-14]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.427644/IgxktABVY>.

⁸⁷ Kybartų pataisos namuose veikiančios Komisijos 2013-10-21 nutarimas Nr. LK-433 „Dėl lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos taikymo“.

atveju probacijos tarnybai tenka savarankiškai peržiūrėti atliktus nuteistojo rizikos vertinimus, esant poreikiui, atlikti naują įvertinimą, kad galėtų kryptingai planuoti nuteistojo priežiūrą, numatyti konkrečias priemones, kurias tikslinga įgyvendinti, arba, netgi kreiptis į teismą, kad nuteistajam būtų paskirtos kitos, tinkamesnės probacijos sąlygos.

Paminėtinas ir kitas netinkamo probacijos sąlygų pritaikymo pavyzdys, apsunkinantis ir neracionaliai panaudojantis probacijos tarnybos resursus. Pagal Kalėjimų departamento 2018 m. duomenis⁸⁸ apie darbą su probuojamaisiais, probacijos tarnybos 2018 m. pabaigoje prižiūrėjo 680 lygtinai paleistųjų iš kurių net 460 (apie 68 proc.) turėjo pareigą neišeiti iš namų nakties metu. Tokios pareigos nustatymas nuteistajam dažniausiai siejamas su tuo, kad nuteistasis nusikaltimą padarė nakties metu. Tačiau niekas iš esmės neatsižvelgia į tai, kad tokia pareiga nuteistųjų resocializacijos procese yra menkavertė, t. y. ji neturi poveikio veiksniams, lėmusiems nuteistojo nusikalstamą elgesį, mažinti. Taigi, atsižvelgiant į tokią nuteistųjų, kuriuos reikia kontroliuoti nakties metu gausą, probacijos tarnyba iš esmės turėtų pradėti dirbti tik nakties metu, kadangi, kaip jau minėta šio darbo 2.1 skyriuje, kitų priemonių efektyviai kontroliuoti tokios pareigos vykdymą, kaip elektroninis stebėjimas, ji turi nepakankamai. Tokiu būdu probacijos tarnybos veiklą lygtinio paleidimo taikymo subjektai kartu orientuoja ne į nuteistojo resocializacijos procesą, o į formalią elgesio kontrolę, kurią buvo siekiama eliminuoti Probacijos įstatymu.

Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos CM/Rec(2006)2 dėl Europos kalinimo taisyklių⁸⁹ (rekomendacijų 28.7 punktą), R(89)12 dėl bendrojo lavinimo kalėjimuose⁹⁰ (rekomendacijų 16 punktą), CM/Rec(2008)11 dėl Europos nepilnamečių teisės pažeidėjų, kuriems paskirtos sankcijos arba poveikio priemonės⁹¹ (rekomendacijų 51, 78.4, 78.5 102.1 punktai), ypatingai akcentuoja nuteistųjų resocializacijos, pradėtos įkalinimo įstaigose, įskaitant mokymąsi, tęstinumo užtikrinimą, kai asmuo paleidžiamas iš įkalinimo įstaigos. Tačiau peržvelgus situaciją Lietuvoje, galime pastebėti, kad vykdamas probaciją lygtinai paleistiems nuteistiesiems dėl kai kurių resocializacijos priemonių,

⁸⁸ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos metinės veiklos ataskaitos [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-12]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

⁸⁹ 2006-01-11 Europos tarybos ministrų komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (2006)2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8d25.

⁹⁰ 1989-10-13 Council of Europe Committee of ministers Recommendation No. R (89) 12 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804c858f.

⁹¹ Committee of Ministers Recommendation CM/Rec(2008)11 to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d2716.

ypatingai profesinio mokymosi, vykdymo tęstinumo užtikrinimo yra tam tikrų spragų. Pagal BPK 148 str. pataisos įstaigose gali būti organizuojamas nuteistųjų profesinis mokymas. Profesijos, kurios mokysis, nuteistasis turi teisę pasirinkti atsižvelgdamas į pataisos įstaigos pateiktą sąrašą ir turimą mokymo bazę. Detaliau nuteistųjų profesinio mokymo organizavimą reglamentuoja Nuteistųjų profesinio mokymo organizavimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. sausio 14 d. nutarimu Nr. 30 „Dėl Suimtųjų ir nuteistųjų bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo organizavimo“⁹². Įvertinus šio nutarimo turinį, matyti, kad jis apima tik nuteistųjų profesinio mokymo vykdymą įkalinimo įstaigoje, kas leidžia daryti išvadą, kad paleidžiant nuteistąjį iš įkalinimo įstaigos, o taip pat ir lygtinai, jo pradėtas mokymas nutraukiamas. Norėdamas tęsti mokslą, arba tuo atveju, kai tęsti mokslą nuteistasis yra įpareigojamas jį lygtinai paleidžiant iš pataisos įstaigos, nuteistasis turėtų iš naujo kreiptis į kitą ar tą pačią profesinio mokymo įstaigą (jei ši įstaiga vykdo mokymus ir laisvėje esantiems asmenis). Kiek sudėtingiau kreiptis į tą pačią mokymosi įstaigą yra iš kito miesto, nei yra profesinio mokymo įstaiga, bausmę atlikusiems nuteistiesiems. Tad tokiems nuteistiesiems belieka rinktis kitą profesinio mokymo įstaigą arba tolesnio mokymosi atsisakyti. Siekiant, kad minėtas procesas nenutrūktų, teisinis reguliavimas turėtų būti tobulinimas, numatant mechanizmą dėl jo tęstinumo, kai asmuo paleidžiamas iš įkalinimo įstaigos.

Taip pat paminėtina, kad pataisos įstaigos 2018 m. vykdė 150 nuteistųjų socialinei reabilitacijai skirtų programų, kurios dalyvavo 2 913 nuteistųjų⁹³. Tai iš ties didelis vykdytų programų skaičius.

Penkios iš 150 vykdytų programų yra vykdomos ir probacijos tarnyboje, apie jas plačiau rašoma šio magistro darbo 2.3 skyriuje.

Bendrų programų taikymas leidžia užtikrinti nenutrūkstamą resocializacijos procesą, kai nuteistasis lygtinai paleidžiamas iš pataisos įstaigos. Tačiau, kaip minėta, pataisos įstaigos vykdo dar 145 programas. Iš esmės toks kiekis programų nekeltų rūpesčių, jei jas visas pataisos įstaigos įvykdytų nuteistiesiems jų bausmės atlikimo metu. Tačiau tikėtina, kad ne visos jos yra pradėtos ir baigiamos iki nuteistųjų paleidimo iš pataisos įstaigose, o taip pat ir lygtinai. Jei jos nebaigiamos iki nuteistojo paleidimo iš pataisos įstaigos, probacijos tarnyba faktiškai neturi galimybių tęsti įkalinimo įstaigoje pradėtos vykdyti programas, kas komplikuoja probacijos vykdymo procesą.

⁹² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl suimtųjų ir nuteistųjų bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo organizavimo“ Nr. 30. *TAR*, 2016, Nr. 1243.

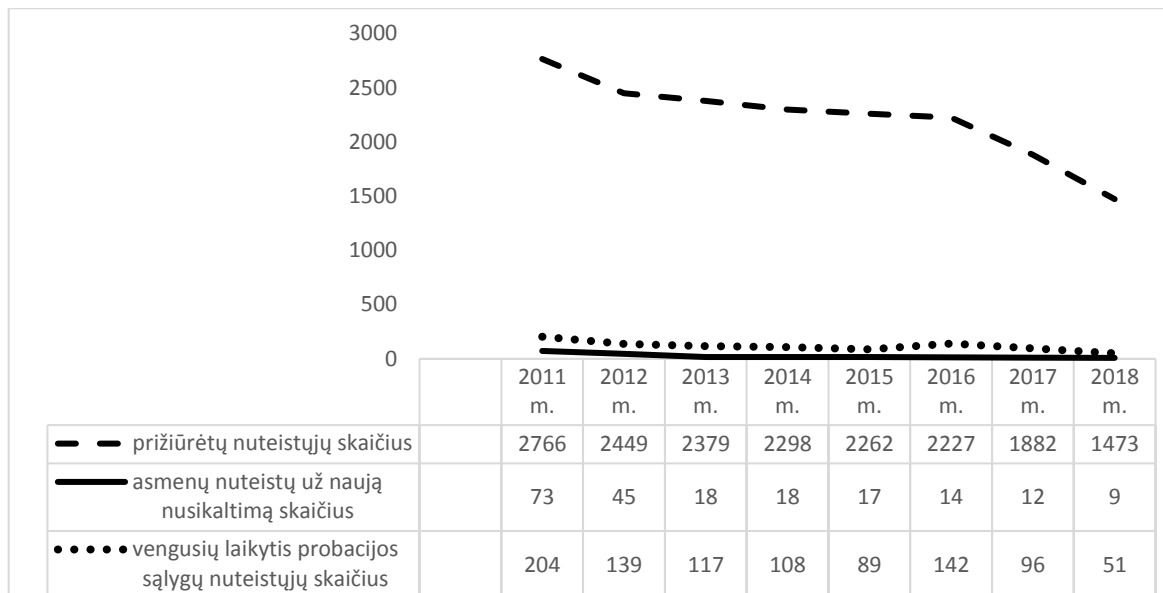
⁹³ Kalėjimų departamento Socialinės reabilitacijos tarnybų 2018 m. veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimudepartamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

Praktikoje pasigendama netik resocializacijos proceso nuoseklumo užtikrinimo nuteistajam pereinant iš bausmės atlikimo įkalinimo įstaigos į probaciją, bet ir pačių probuotojų įsitraukimo į nuteistojo parengimą tokiam žingsniui. 2010 m. sausio 10 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje CM/REC (2010) 1 dėl Europos Tarybos probacijos taisyklių 39 punkte sakoma, kad neatsižvelgiant į tai, ar probacijos tarnybos ir įkalinimo įstaigos yra vienos organizacijos dalis ar atskiros institucijos, jos glaudžiai turi bendradarbiauti, kad prisidėtų prie sėkmingo pažeidėjo perėjimo nuo gyvenimo kalėjime prie gyvenimo bendruomenėje⁹⁴. Probacijos įstatyme taip pat matome įpareigojimą pataisos įstaigoms, rengiant nuteistuosius lygtinai paleisti iš pataisos įstaigų, savarankiškai ar kartu su probacijos tarnybomis vykdyti resocializacijos priemones, padedančias užtikrinti sėkmingą nuteistųjų resocializaciją. Tačiau praktikoje stebima, kad probacijos tarnybos nuteistųjų resocializacijos procese įkalinimo įstaigose dalyvauja minimaliai – rinkdamos informaciją apie asmenį sutinkantį, kad jam būtų taikoma intensyvi priežiūra⁹⁵.

Nepaisant paminėtų probacijos vykdymo lygtinai paleistiesiems problemų, statistiniai duomenys (žr. 5 pav.) apie lygtinai paleistų nuteistųjų padarytas naujas nusikalstamas ir lygtinai paleistųjų probacijos sąlygų nesilaikymą nuteikia pozityviai ir leidžia daryti išvadą, kad probacijos tarnyba pakankamai sėkmingai įveikia sunkumus.

⁹⁴ 2010-01-20 Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/REC (2010) 1 dėl Europos probacijos taisyklių [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cfbc7.

⁹⁵ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktorius įsakymas Dėl nuteistųjų paleidimo iš laisvės atėmimo vietų parengiamojo darbo instrukcijos patvirtinimo Nr. 4/07-95, 6 punktas [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.273208/asr>.

5 pav. Lygtinai paleistų, nuteistų už naujus nusikaltimus ir vengusių laikytis probacijos sąlygų, skaičiaus Lietuvoje dinamika 2011–2018 m.⁹⁶

Kaip matyti 5 pav., per 2018 m. iš prižiūrėtų 1 473 lygtinai paleistų nuteistųjų, už naujas nusikalstamas veikas buvo nuteisti tik 9,⁹⁷ t.y., tik 0,6 proc., o vykdyti probacijos sąlygas vengė 51 nuteistasis (3,46 proc.). Palyginimui galima pasižiūrėti, kokia buvo situacija iki Probacijos įstatymo įsigaliojimo, t. y. kol nebuvo įdiegti nauji darbo su nuteistaisiais metodai. 2011 m. iš 2 766 prižiūrėtų lygtinai paleistų buvo nuteisti 73 lygtinai paleistieji (2,7 proc.), arba 8 kartus daugiau, nei per 2018 m., o vykdyti probacijos sąlygas vengė 204 nuteistieji (7,4 proc.), t. y. 4 kartus daugiau nuteistųjų. Šie rodikliai akivaizdžiai parodo, kad lygtinai paleistiesiems vykdomas probacijos procesas turi teigiamos įtakos ir jis tam tikra dalimi prisideda prie įkalintų asmenų skaičiaus mažinimo Lietuvoje.

2.3. Nuteisto asmens socialinės reabilitacijos priemonės ir jų įgyvendinimas

Nusikaltusių asmenų reabilitacijos paradigma XX a. aštuntajame dešimtmetyje išgyvenusi nuosmukį, buvo atgaivinta pasitelkus korekcinų programų efektyvumo tyrimus, kurie leido pagrįsti programų poreikį bei poveikį⁹⁸. Dar po 1974 m. R. Martinsono paskelbto

⁹⁶ Paveikslas parengtas pagal Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Darbo su nuteistaisiais, esančiais probacijos tarnybos (pataisos inspekcijos) įskaitoje, suvestines. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html

⁹⁷ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos metinės veiklos ataskaitos [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

⁹⁸ VAIČIŪNIENĖ, R., VIRŠILAS, V. *Laisvės atėmimo vietose taikomų socialinės reabilitacijos priemonių sistemos analizė, probleminiai taikymo aspektai* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2018. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2019/01/Socialine-reabilitacija-laisves-atemimo-vietose.pdf>.

reabilitacijos žlugimo ir įsivyravusios „niekas neveikia“ (angl. *nothing works*) doktrinos buvo performuluoti pagrindiniai korekcijų programų efektyvumo klausimai, vietoj klausimo – kas efektyvu ir tinkama pažeidėjams – imta klausti, kokie metodai yra tinkamiausi skirtingoms pažeidėjų grupėms ir kokioms sąlygoms esant šie metodai yra veiksmingi⁹⁹. Taigi, imtasi veiksmų, liudijančių socialinės reabilitacijos užtikrinimą ir veiksmingumą. Intervencinių programų adaptavimas, jų stebėseną ir vertinimas buvo ir yra neatsiejama programų įgyvendinimo dalis ir kokybiškos socialinės integracijos užtikrinimas.

Pagrindą reabilitacijos atgaivinimui padėjo rizikos-poreikio-reakcijos modelio (angl. *Risk-Need-Responsivity Model*, sutrumpintai – *RNR*) suformuluoti teiginiai, nukreipti į rizikos vertinimo mokslinį pagrindimą, skirtą sukurti rizikos veiksmių neutralizavimo, individualių programų parinkimo metodus¹⁰⁰. Taikant šį modelį yra išskiriami aštuoni nusikalstamą elgesį skatinantys rizikos faktoriai: asocialios nuostatos, aplinka ar asmeninės savybės, asocialus elgesys praeityje, narkotinių medžiagų vartojimas, šeimyninė ar darbinė padėtis, laisvalaikio praleidimo būdai. RNR tikslas – suvaldyti išvardintus rizikos veiksmius pasitelkiant rizikos veiksmių vertinimą bei elgesio korekcijos programas, pritaikytas nuteistojo poreikiams individualiai atsižvelgiant į jo asmenybę¹⁰¹. Laikui bėgant, šalia RNR modelio formavosi gero gyvenimo modelio (angl. *Good Lives Model*, sutrump. GLM) perspektyva, kuri reabilitacines galimybes siejo su geresne gyvenimo kokybe. Taigi šiuolaikinės reabilitacijos kryptis formavosi abiejų modelių diskusijose ir sankirtose¹⁰². Manytina, jog galima teigti, kad praktikoje modeliai yra neatsiejami vienas nuo kito, jie vienas kitą papildo. GLM neneigia rizikos veiksmių reikšmės, o RNR pritaria nekriminogeninių veiksmių svarbai¹⁰³. Nevienodu modelių elementus naudoja įvairios šalys, tačiau pirmenybę teikia vienai kryptčiai arba bando derinti jas kartu. GLM elementai šiuo metu dominuoja Švedijoje, Norvegijoje, Naujojoje Zelandijoje, Kanadoje ir kt.

⁹⁹ CULLEN, F. T. The Twelve people who saved Rehabilitation: How the Science of Criminology made a Difference. *Criminology*, 2005, Vol. 43(1), p. 1–42.

¹⁰⁰ VAIČIŪNIENĖ, R., VIRŠILAS, V. *Laisvės atėmimo vietose taikomų socialinės reabilitacijos priemonių sistemos analizė, probleminiai taikymo aspektai* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2018. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2019/01/Socialine-reabilitacija-laisves-atemimo-vietose.pdf>.

¹⁰¹ ANDREWS, D. A., BONTA, J., WORMIT, J. S. The Risk-Need-Responsivity (RNR) Model. Does Adding the Good Lives Model Contribute to Effective Crime Prevention? *Criminal Justice and Behavior*, 2011, Vol. 7(38), p. 738.

¹⁰² WARD, T., YATES, P. M., WILLIS, G. M. The Good Lives Model and the Risk Need Responsivity model. A Critical Response to Andrews, Bonta and Wormith. *Criminal Justice and Behavior*, 2012, Vol. 1(39), p. 94–110.

¹⁰³ WORMITH, S. M., ALTHOUSE, R., SIMPSON, M., REITZEL, L. R., FAGAN, T. J., MORGAN, R. D. The Rehabilitation and Reintegration of Offenders: The Current Landscape and Some Future Directions for Correctional Psychology. *Criminal Justice and Behavior*, 2007, Vol. 7(34), p. 879–892.

Lietuvoje, kai kurių mokslininkų nuomone, vyrauja RNR modelis, nors jį galima būtų laikyti mišriu, kadangi aptinkama ir GLM požymių¹⁰⁴.

Taigi, mums svarbu išnagrinėti socialinės reabilitacijos priemones, leidžiančias nuosekliai ir sistemingai siekti nuteistųjų resocializacijos tikslo. Įvairūs tyrimai atskleidžia, kad veiksmingiausios yra kognityvinės elgesio korekcijos programos ir socialinių įgūdžių lavinimo priemonės, mažiau veiksmingi – individualūs užsiėmimai ir kitos užimtumo formos¹⁰⁵. Nepaisant to, kad socialinės reabilitacijos priemonių skirtingumas ir jų taikymo kokybė siejasi su priemonių efektyvumu, tačiau tinkamų įrankių naudojimas negarantuoja sėkmingos nuteistųjų integracijos, o didžiausias klausimas – kas iš tiesų turi didžiausią poveikį nuteistojo elgesio kaitai ir sėkmingam resocializacijos procesui – išlieka diskusinis.

Lietuvos bausmių sistemoje šiuo metu vykdomos penkios aprobuotos elgesio pataisos programos:

1. Individuali motyvacinė programa „Elgesys – Pokalbis – Pasikeitimas“ (EPP).
2. Individuali kognityvinė biheavioristinė korekcinė programa „Tik tu ir aš“ (angl. *One-to-one*).
3. Grupinė kognityvinė biheavioristinė korekcinė programa EQUIP (skirta nepilnamečiams ir jaunuoliams iki 25 metų amžiaus).
4. Grupinė kognityvinė biheavioristinė seksualiai nusikaltusių asmenų terapijos programa (SeNAT).
5. Grupinė „Intervencinė programa smurtautojams šeimoje“ (angl. Education Groups For Men Who Batter-The Duluth Model)¹⁰⁶. Pagrindiniai šios programos tikslai yra šie: motyvuoti smurtaujančią asmenį keisti savo elgesį; mokytis bendrauti be smurto; sustabdyti smurtinį elgesį ir pradėti tinkamą gyvenimą šeimoje; suteikti dalyviams galimybę pasikalbėti ir aktyviai dalyvauti naujų įgūdžių mokymosi procese; pradėti procesą, kuriame programoje dalyvaujantys asmenys išmoksta, kaip perkelti įgytą patirtį iš mokomosios aplinkos į asmeninį gyvenimą; integruoti išmokus dalykus į kasdieninį gyvenimą¹⁰⁷.

¹⁰⁴ ŽILINSKIENĖ, L., TUMILAITĖ, R. Resocializacijos modeliai ir jų taikymas. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2011, Vol. 2(29), p. 285–313.

¹⁰⁵ VAIČIŪNIENĖ, R., VIRŠILAS, V. *Laisvės atėmimo vietose taikomų socialinės reabilitacijos priemonių sistemos analizė, probleminiai taikymo aspektai* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017. [žiūrėta 2019-11-12]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2018/01/Vai%C4%8Di%C5%ABnuien%C4%97-Vir%C5%A1ilas.pdf>.

¹⁰⁶ VAIČIŪNIENĖ, R., VIRŠILAS, V. *Laisvės atėmimo vietose taikomų socialinės reabilitacijos priemonių sistemos analizė, probleminiai taikymo aspektai* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017. [žiūrėta 2019-11-12]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2018/01/Vai%C4%8Di%C5%ABnuien%C4%97-Vir%C5%A1ilas.pdf>.

¹⁰⁷ Probacijos įstaigų veikla. Įtaka smurto recidyvui, 2018, p. 18. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą:

1 lentelė. Lietuvos probacijos tarnyboje elgesį keičiančiose programose dalyvavusių probuojamųjų skaičius 2018 m.¹⁰⁸

Programos pavadinimas	Dalyvavusių programoje	Baigusių programą
EPP	938	818
Tik tu ir aš	97	56
EQUIP	10	9
Intervencinė programa smurtaujantiems šeimoje	111	84

Analizuojant 2018 m. statistiką, galime daryti išvadą, kad taikomų programų efektyvumas užtikrinamas. „EPP“ programoje dalyvavo 938 probuojamieji, baigė 818, „Tik tu ir aš“ programoje dalyvavo 97, baigė 57, EQUIP programą vykdė 10 asmenų ir 9 ją baigė, o programoje „Intervencinė programa smurtaujantiems šeimoje“ dalyvavo 111 probuojamųjų, ją baigė 84. Taigi, didžioji dauguma probuojamųjų elgesį keičiančias programas baigė, dėl to, manytina, kad socialinė rehabilitacija vykdoma, kažkuria dalimi, probacijos veiksmingumas pasiektas. Paminėtina tai, kad remiantis Kalėjimų departamento duomenimis, 2018 m., asmenų, dalyvavusių elgesį keičiančiose programose buvo 4 798, iš jų – 1 347 probuojamieji¹⁰⁹.

Be kita ko, šalia išvardintų elgesio pataisos programų Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje vykdomos ir kitos aprobuotos programos, pavyzdžiui, dailės terapijos, socialinių įgūdžių ar prevencinės: 1. grupinė programa „Nuteistųjų socialinių įgūdžių ugdymas“; 2. individuali programa „Jaunimas ir psichoaktyviosios medžiagos“; 3. grupinė programa „Ankstyvoji intervencija“; 4. dailės terapijos programa „R.A.K.T.A.S.“.

Vykdamt probuojamojo priežiūrą, vykdomos ir išvardintos programos. Priežiūra planuojama kiekvienam probuojamajam atskirai, individualiai atsižvelgiant į asmenį. Probacijos vykdymo plane turi būti nurodomo keliami ilgalaikiai tikslai, formos, įgyvendinimo terminai, priemonės, kurios padėtų probuojamajam laikytis įpareigojimų, vykdomos auklėjamojo ar baudžiamojo poveikio priemonės, probuojamojo elgesio

https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/veiklos-sritys/viesosios-tvarkos-ir-gyventoju-saugumo-uztikrinimas/smurtas-artimoje-aplinoke/konferencijos/2014-01-28/Saulius_Rajuncius.pdf.

¹⁰⁸ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos metinės veiklos ataskaitos [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-12]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

¹⁰⁹ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Darbo su asmenimis, esančiais probacijos tarnybos priežiūroje, 2018 m. ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-14]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

kontrolės priemonės¹¹⁰. Probacijos vykdymo metu probuojamasis turi teisę kreiptis į probuotoją tam, kad jam būtų suteikta socialinė pagalba. Probacijos darbuotojas turi konsultuoti dėl dokumentų tvarkymo, būsto ar darbo paieškos, išsilavinimo įgijimo ar gydymosi nuo psichiką veikiančių medžiagų. Prieš tai buvo minėta, kad planas probuojamajam sudaromas kiekvienam individualiai, atsižvelgiant į tam tikrus kriminogeninius veiksmus ir riziką, todėl probuojamajam gali būti nustatyta tam tikra socialinė kryptis – asmeniui taikomos specializuotos programos, padedančios pasiekti socialinę reabilitaciją. Pavyzdžiui, „Intervencinė programa smurtautojams šeimoje“, kurioje dalyvavimas palengvintų resocializacijos procesą ir mažintų smurtinio elgesio pasireiškimą¹¹¹. Kita vykdoma programa „Elgesys – Pokalbis – Pasikeitimas“, orientuojasi ne į konkrečios problemos sprendimą, tačiau į poveikį probuojamam asmeniui. Tai elgesio pataisos programa, kurios esmė suprasti nuteistajam savo elgsenos problemas, paskatinti jį keistis ir siekti pakartotinio nusikalstamumo mažinimo¹¹². Šių programų taikymas turi teigiamą poveikį darbui su nepilnamečiais. Atlikti tyrimai rodo, kad nepilnamečių asmenų nusikalstamumas yra nulemtas tokių veiksnių kaip: nesėkmės susijusios su mokslais, narkotinių priemonių vartojimas, impulsyvus charakteris, žinoma, ir auklėjamosios savybės, socialinių įgūdžių stoka. Šios savybės gali būti nusikalstamo elgesio pasekmės. Viena geriausių prevencijos priemonių tokio elgesio išvengimui yra intervencinės programos: pykčio kontroliavimo terapija, agresijos slopinimo mokymai, socialinių gebėjimų ugdymo skatinimo programa¹¹³.

Kitos, gana dažnai taikomos programos – tai „Nuteistųjų socialinių įgūdžių ugdymas“, kurią rekomenduojama naudoti įkalinimo įstaigų psichologams, socialiniams darbuotojams bei specialistams, turintiems darbo grupėse patirties, ir taikyti likus vieneriems metams iki nuteistojo paleidimo į laisvę, ir grupinė dailės terapijos programa „R.A.K.T.A.S.“. Mokslinių tyrimų duomenimis, viena efektyviausių intervencijų keičiant kriminalinį teisės pažeidėjų elgesį yra laikoma kognityvinė elgesio terapija (angl. *Cognitive-Behavioral Therapy*, sutrumpintai – *CBT*), tačiau CBT pagrindu sukurtos programos (SeNat ir EQUIP) yra vykdomos labai retai arba visai nevykdomos. Kiek

¹¹⁰ Probacijos įstatymo 17 straipsnis [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.58398896D322/asr>.

¹¹¹ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymas dėl elgesio pataisos programos „intervencinė programa smurtautojams šeimoje“ aprobavimo. TAR, 2016, Nr. V-369.

¹¹² Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymas dėl elgesio pataisos programos „Elgesys – Pokalbis – Pasikeitimas“ (EPP) vykdytojų mokymai [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-14]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kdmc/kdmc_naujienos/archive/p140/atnaujintos-elgesio-pataisos-m5qf.html.

¹¹³ HOGE, R. D. Serious and violent juvenile offenders: assessment and treatment. *UNAFEI: Resource material series*, 2009, No. 78, p. 54.

geresnė situacija yra vykdant programą „Tik tu ir aš“, tai greičiausiai susiję su sistemingu specialistų mokymu. Kalėjimų departamento Mokymo centras, pasitelkdamas Lietuvos probacijos tarnybos specialistus, nuo 2015 m. sistemingai organizuoja minėtos programos mokymus ir supervizijas, kuriose galimybę dalyvauti turi ir laisvės atėmimo vietų specialistai. Prie probacijos vykdymo prisideda ir savanoriai, savarankiškai teikdami pagalbą nuteistiesiems. Savanoriška veikla probacijos sistemoje yra svarbi dėl keletos priežasčių: savanoriška veikla leidžia įgyvendinti socialines užduotis, neskiriant joms didelių lėšų, padeda išspręsti iškilusias socialines ir organizacines problemas, kurioms spręsti be savanoriškos veiklos kartais netgi nebūna alternatyvų, be to, savanoriška veikla duoda perspektyvios patirties bei naudos patiems savanoriams, kurios įgyti nesavanoriaujant neįmanoma. Taip pat naudinga dėl specifinės nuteistųjų padėties, kurioje neformali pagalba gali tapti tinkamu įrankiu į nuteistųjų socialinę integraciją¹¹⁴. Be abejonės, savanorių pagalba, mažesnis darbo krūvis tenka ir patiems probuotojams. Savanorystė, atliekant tam tikras užduotis, dirbant su (buvusiais) nuteistaisiais, neretai suformuoja jautrumo jausmą ir kompetenciją buvusių kalinių elgesiui. Leidinyje „Savanorystė probacijos sistemoje“ analizuojama šios veiklos nauda: „*Savanorystė skatina atsisakyti stereotipų, išankstinių nuostatų, leidžia užčiuopti gyvenimo daugiaprasmiškumą ir daugialypiškumą*“¹¹⁵, atpažinti kiekvieno žmogaus – kad ir kas jis būtų – buvęs kalinys, vaikas, neįgalus žmogus, benamis, pabėgėlis, skurdžius ar visiškai vienišius vertę. Šio magistro darbo autorei pačiai savanoriaujant Vilniaus probacijos tarnyboje 2017 m. teko bendrauti su probuojamaisiais, išklausti juos, bandant suprasti jų jausenas, kartu išgyventi tam tikrus gyvenimo nuosmukius. Iš tiesų, labai svarbu užmegzti artimą ryšį su gyvenimo prasmės nebežinančiu asmeniu, padėti jam integruotis, padedant jam pamatyti naujas gyvenimo galimybes. Manytina, kad savanorystė puiki priemonė, siekiant nuteistųjų socialinės reabilitacijos.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant asmenų resocializacijos tikslo, probuojamiesiems taikomos socialinės integracijos priemonės, taikomos elgesį keičiančios programos. Taip pat, puiki priemonė, siekiant nuteistųjų socialinės integracijos, yra savanorystė. Nagrinėjant Kalėjimų departamento statistiką daroma išvada, kad dažniausiai probacijoje taikoma EPP elgesio programa, kurios esmė padėti suprasti nuteistajam savo elgsenos problemas, paskatinti jį keistis ir siekti pakartotinio nusikalstamumo mažinimo.

¹¹⁴ SAKALAUSKAS G., ČEPAS A., NIKARTAS S., ŪSELĖ L. *Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės*. Teisės institutas, 2012, t. 9, p. 63.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 16.

2.4. Recidyvo prevencijos problema

Natūralus reiškiny, jog vykdant probaciją tikimasi, kad probuojamieji asmenys daugiau nenusikals ir darbas su jais bus veiksmingas. Apmaudu, jog tai ne visada pasiteisina. Netgi tuomet, kai asmenys yra probacijos darbuotojų priežiūroje, jie nusikasta ir vėl. Dažnai tai vadinama probacijos neveiksmingumu. Vienas iš uždavinių vykdant probaciją yra visuomenės apsauga¹¹⁶. Vienas iš pagrindinių teismo tikslų yra siekis sumažinti žalą ir pavojų visuomenei užkertant kelią nusikalstamai veikai ateityje. Vadinasi, teisėjai nejausdami užtikrintumo jausmo, turi prognozuoti teisiama asmens recidyvo tikimybę, sprendami apie probacijos vykdymą. Dėl to reikalinga įvertinti asmens charakteristiką, palyginti ją su įvykdytos nusikalstamos veikos charakteristikomis. Pagrindiniai visuomenės apsaugos aspektai yra asmens recidyvo tikimybė bei jo pavojingumas, dėl to recidyvo problematikos išaiškinimas yra itin svarbus¹¹⁷. Yra daug argumentų bylojančių, kad asmens recidyvas, ypač neseniai registruotas, nėra vieninteliu ir pagrindiniu probacijos neveiksmingumo kriterijumi. Anot G. Sakalausko, galime išskirti tokius kriterijus:

- a) probacijos darbuotojai negali pasirinkti probuojamųjų asmenų kontingento, jį suformuoja teismai;
- b) probacijos sąlygos ir probuojamojo kontaktai su probacijos darbuotoju yra tik epizodiniai įvykiai, dažniausiai neturintys didesnės įtakos probuojamojo gyvenimo realybei;
- c) pakartotinis nusikalstamas elgesys nebūtinai reiškia, kad probuojamojo elgesys nesikeičia į gerąją pusę ir kad probacijos darbuotojas nepadarė jam teigiamos įtakos;
- d) veiksmingos probacijos teigiami padariniai gali išryškėti ir tik po daugelio metų;
- e) recidyvą įmanoma skaičiuoti tik pagal registruotas nusikalstamas veikas, o latentinio (tikrojo) recidyvo tyrimai reikalautų labai daug finansinių ir žmogiškųjų išteklių;
- f) registruotą pakartotinį kliento nusikalstamą elgesį laikant probacijos darbuotojo „blogo darbo“ įrodymu, jis turėtų būti suinteresuotas, kad toks elgesys neišaiškėtų;
- g) laikant recidyvo rodiklį svarbiu ir objektyviu probacijos tarnybų veiklos veiksmingumo kriterijumi neišvengiamai linkstama pagal jį lyginti ir skirtingų

¹¹⁶ Viktimizacija – socialinis procesas, kurio metu tampama nusikalstamos veikos auka. APA Dictionary of Psychology [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: <http://dictionary.apa.org/victimization>.

¹¹⁷ NIKARTAS, S., RINKEVIČIŪTĖ, G. *Probacijos pareigūnų diskrecija individualizuojant sprendimus dėl probuojamųjų pažeidimų: empirinis tyrimas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2019/01/Probacijos-pareigunu-diskrecija.pdf>.

apygardų „veiklos veiksmingumą“, o tai veda prie dar didesnių veiksmingumo vertinimo nesusipratimų¹¹⁸.

Kalbant apie pirmąjį argumentą, svarbu paminėti, kad probacijos darbuotojai visiškai neturi įtakos tam, kokiems asmenims bus paskirta probacija (kuriems bus paskirtas bausmės vykdymo atidėjimas, ar kurie asmenys bus paleisti iš įkalinimo įstaigų)¹¹⁹. Galutinį sprendimą šiais klausimais priima teismas, žinoma, įvertindamas visas reikiamas bylos aplinkybes. Nereikėtų pamiršti ir to, kad teismas nors ir turi šią procedūrinę atsakomybę, tačiau negali būti teisiamas už pakartotiną asmenų nusikalstamumą. Niekas, netgi ir teismas negali atsakyti už šių asmenų veiksmus bei užtikrinti to, kad asmenys ir vėl nenusikals. Užsienio šalyse atlikti tyrimai rodo, kad daug didesnė yra neteisingo tvirtinimo asmeniui esant pavojingam ((angl. false positives), kai prognozuojama, kad asmuo ateityje nusikals, ir nusprendžiama jam netaikyti probacijos, nors asmuo ateityje nebusikalsta) tikimybė nei neteisingo tvirtinimo asmeniui esant nepavojingam ((angl. false negatives)¹²⁰, kai nusprendžiama, kad asmuo tikėtinai ateityje nenusikals, ir jam taikoma probacija, tačiau asmuo ateityje nusikalsta) tikimybė¹²¹. Taigi, galime daryti išvadą, kad teismai klysta mažiau taikydami probaciją. Ir vis dėlto reikia sutikti su G. Sakalausku, kad probacijos taikymo sąlygas nustato, ne probacijos darbuotojai, o besikeičiantys įstatymai, be kita ko ir kitos aplinkybės, neturinčios santykio su probacijos darbuotoju. Be to, pakartotinis nusikalstamas elgesys priklauso ir nuo probacijos trukmės – kuo ji ilgesnė, tuo nusikalstamo elgesio recidyvo tikimybė didesnė (nors didžiausia pakartotinio nusikalstamo elgesio rizika yra pirmaisiais metais)¹²².

¹¹⁸ SAKALAUSKAS, G., JARUTIENĖ, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 5 [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

¹¹⁹ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Biudžeto planavimo skyriaus, Darbo su asmenimis, esančiais apygardų probacijų tarnybų priežiūroje, ataskaitos [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

¹²⁰ Angliški terminai false positives ir false negatives medicininėje ir kriminologinėje praktikoje visuotinai paplitę, ši problematika mokslinėje literatūroje analizuojama seniai, todėl čia pateikiami ir originalūs terminai. Trumpai tariant, false positives reiškia, kad testas rodo sąlygos (pavyzdžiui, ligos ar pavojingumo) buvimą (rezultatas yra pozityvus), nors realiai tokios sąlygos nėra (rezultatas yra klaidingas). Testo false negatives rezultatas rodo, kad sąlygos nėra (rezultatas neigiamas), tačiau realiai jis yra. Taigi šiuo atveju svarbu, kad pozityvumas ar negatyvumas taikomas ne asmeniui arba priimtam sprendimui jo atžvilgiu, bet esamų sąlygų (rizikos, pavojingumo) neteisingam patvirtinimui (angl. false positives) arba neteisingam paneigimui (angl. false negatives), SAKALAUSKAS, G., JARUTIENĖ, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

¹²¹ SAKALAUSKAS, G., JARUTIENĖ, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

¹²² SAKALAUSKAS, G., JARUTIENĖ, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 5 [žiūrėta 2019-11-07]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

Didesnės įtakos neturi ir probacijos sąlygos bei probuojamojo santykis su darbuotojais. Probacijos įstatymo 17 straipsnyje įtvirtinta, kad probuotojas sudaro individualų probuojamojo priežiūros planą. Sudarant šį planą, turi dalyvauti probuojamasis, o kai planas sudaromas nepilnamečiam probuojamajam, – turi dalyvauti ir jo atstovas pagal įstatymą. Į plano sudarymą gali būti įtraukiamos suinteresuotos institucijos. Individualus probuojamojo priežiūros planas sudaromas atsižvelgiant į paskirtas probacijos sąlygas, probuojamojo rizikos lygį, kriminogeninius veiksnius. Nepilnamečiams probuojamiesiems individualus priežiūros planas sudaromas atsižvelgiant ir į jų socialinę brandą, asmenybės ugdymo poreikius (Probacijos įstatymo 17 straipsnio 2 dalis).

Taigi, visos pareigos, paskirtos auklėjamo ar baudžiamojo poveikio priemonės bei individualaus plano sudarymas ir jo įgyvendinimas su probacijos darbuotojų pagalba turėtų būti orientuoti į kriminogeninius veiksmus, kurių mažinimas turėtų mažinti recidyvo problemą. Puiku, kai šis reiškinys pasiteisina ir netgi epizodiniai susitikimai su probacijos darbuotoju paveikia nuteistą asmenį ir padeda jam gyventi teisėtai. Vis dėlto, apmaudu, kad nedažnas ryšys su probacijos darbuotoju bei buvęs nuteistojo gyvenimas ir įvairios aplinkybės praeityje, turi didelę reikšmę kovojant su recidyvo situacijomis ir dažnu atveju probuojamieji nusikalsta ir vėl. Buvusi gyvenimo istorija, turėta socialinė patirtis, įpročiai, priklausomybės, su artimais žmonėmis palaikomi ryšiai, santykiai su gyvenimo partneriu ir vaikais, sąlygos gyvenamajame būste, socialaus užimtumo pobūdis, darbiniai įgūdžiai, aplinkinių požiūris, sveikata, turimas išsilavinimas ir socialinės kompetencijos – visa tai daro daug didesnę įtaką asmens elgesiui nei trumpalaikiai kontaktai su probacijos darbuotoju¹²³.

Pakartotinas nusikalstamas elgesys ne visuomet gali reikšti neigiamą ir blogėjantį asmens elgesį. Pavyzdžiui, asmuo keletą kartų padarė smurtinius nusikaltimus, po jų dalyvavo smurtinį elgesį keičiančiose programose, buvo matomas jo smurtinių apraiškų mažėjimas, asmuo pripažindavo savo kaltę ir nuoširdžiai gailėjosi. Tačiau po kurio laiko ir vėl padarė nusikaltimą. Svarbu tai, koks tas nusikaltimas? Pavyzdžiui, asmuo stovėdamas stotelėje ant suoliuko pamatė kuprinę ir ją pavogė. Be abejonės, asmuo ir vėl nusižengė įstatymams ir padarė nusikaltimą, tačiau negalima teigti, jog nėra pasiekta jokių rezultatų, prie kurių prisideda probacijos darbuotojai. Nusikalsti mėgstantis asmuo socialinės reabilitacijos gali siekti įvairiausiais būdais: jis gali sukurti šeimą, gali ieškotis darbo arba pradėti mokytis, grąžinti skolas ar gydytis priklausomybes. Taigi, negalima pavienių nusikalstamų veikų laikyti nesėkminga integracija, visgi reikėtų pripažinti, kad integracija

¹²³ *Ibid.*

į visuomenę yra tikslingas, ilgas, ne tik probacijos darbuotojo, tačiau ir kaltininko darbas, ypatingai didelis darbas su savimi. Paminėtina tai, kad didžioji dalis naujų ikiteisminių tyrimų probuojamiesiems asmenims pradėdama dėl padarytų turtinių nusikalstamų veikų. Pavyzdžiui, 2013 m. 316 asmenų (iš 8 190, t. y. 3,9 proc.)¹²⁴ buvo pradėti nauji ikiteisminiai tyrimai, 2014 m. – 259 asmenų (iš 7 712, t. y. 3,4 proc.), 2015 m. – 179 asmenų, 2016 m. – 170 asmenų, 2017 m. – 199 asmenų, 2018 m. – tokio skirstymo nebeliko, tačiau buvo pradėti 825 ikiteisminiai tyrimai už nusikalstamas veikas, padarytas priežiūros vykdymo metu. 2013 m. iš jų – 100 asmenų – už vagystės (2014 m. – 67), 83 (59) – už sveikatos sutrikdymus, 26 (25) – už plėšimus, 19 (19) – už viešosios tvarkos pažeidimus, 15 (21) – už nusikalstamas veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis, 4 (2) – už turto sunaikinimą ar sugadinimą, 69 (66) – už kitas nusikalstamas veikas; iš viso 2013 m. tik 6 asmenims nauji ikiteisminiai tyrimai buvo pradėti už labai sunkius nusikaltimus, 2014 m. tokių asmenų buvo 8¹²⁵. Gaila, tačiau Lietuvoje nėra renkama statistika apie nusikalstamų veikų, už kurias asmenims buvo paskirta probacija, struktūrą, todėl ją sunku palyginti su naujai padarytų nusikalstamų veikų struktūra. Apibendrinant galima teigti, kad netgi lengvėjantis nusikalstamas elgesys gali reikšti probacijos darbuotojo indėlį ir pasiektą teigiamą rezultatą. Esminis klausimas, kiek ilgai tas rezultatas išlieka?

Kalbant apie šį argumentą, svarbu paminėti, kad neužtenka dėmesį skirti tik į probacijos laikotarpį. Anot S. Nikarto, „*probacijos tarnybų darbo vertinimo kliento požiūriu tikslingumą, svarbą ir poreikį pagrindžia moksliniai tyrimai apie kliento pasitenkinimo paslaugomis bei darbuotojo (specialisto) ir kliento santykio artumą ir svarbą darbo rezultatams*“¹²⁶. Dažniausiu atveju probuojamieji neigiamai žiūri į probacijos darbuotojus ir į patį procesą. Dėl to, visai nekeista, kad yra sunkiai surandamas „priejimas“ prie tokio asmens. Asmenys jaučiasi nesuprantami, nevertinami bei mano, kad jiems siūlomos priemonės yra netinkamos. Tačiau po gana ilgo laiko tarpo, nuteistų asmenų požiūris pasikeičia, probaciją ir darbuotojų indėlį vertina teigiamai.

¹²⁴ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Biudžeto planavimo skyriaus Darbo su asmenimis, esančiais apygardų probacijų tarnybų priežiūroje, ataskaita už 2013–2018 m. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos ministerijos metinės ataskaitos [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

¹²⁵ Ankstesnėse statistinėse ataskaitose nusikalstamų veikų struktūroje išskirti tik nužudymai ir sunkūs sveikatos sutrikdymai, vagystės, nusikalstamos veikos, susijusios su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis bei kitos nusikalstamos veikos. Šių nusikalstamų veikų struktūra ir ankstesniais metais buvo labai panaši į 2013–2014 m.

¹²⁶ NIKARTAS, S., Subjektyvusis probacijos veiksmingumas: probacijos tarnybų veiklos vertinimas kliento požiūriu. *Jurisprudencija*, 2018, 25(1), p. 206.

G. Sakalauskas išskiria ir latentinio recidyvo problematiką. Nustačius recidyvinių elgesį, jį galima paskaičiuoti tik pagal užregistruotas nusikalstamas veikas. Paprastai tokių veikų suskaičiuoti nėra įmanoma, nes tai pareikalautų daug laiko, finansų bei klausimas ar būtų tikslu. Dėl to yra priimtas sprendimas, kad recidyvu laikomas asmuo pagal užregistruotas nusikalstamas veikas. Faktiškai neįmanoma įvertinti visų probuojamųjų latentinio (neregistruoto) nusikalstamo elgesio, kuris yra daug dažnesnis nei registruotas¹²⁷. Pažymėtina ir tai, kad asmeniui jau buvusiam teistu daug lengviau ir vėl tapti įtariamu, negu niekada neteistam, tačiau dar ne faktas, kad jis bus pripažintas kaltu. Svarbiausia suprasti, kad latentinio recidyvo problema, tikrai neparodo probacijos ar jos darbuotojų neveiksmingumo.

Asmens kaltinamo tam tikra nusikalstama veika nustatymas priklauso nuo įvairių aplinkybių tokių kaip: nusikaltimo sunkumas, konkretaus nukentėjusiojo buvimas, aukos ir kaltininko tarpusavio santykiai, teisėsaugos kompetencija, ikiteisminio tyrimo intensyvumas. Jeigu (registruotas) pakartotinis nusikalstamas elgesys laikomas vienu iš blogo probuotojo darbo rezultatu, jis galėtų būti nesuinteresuotas naujos jo kliento padarytos nusikalstamos veikos išaiškėjimu. Probacijoje neretai iškyla pasitikėjimo klausimas, kai socialiniam darbuotojui tampa žinoma apie kliento padarytas nusikalstamas veikas – klientui neturint garantijų, kad jo papasakotos gyvenimo istorijos neatsisuks prieš jį patį, jis tiesiog jų nepasakos, nors toks atvirumas neretai yra būtina kryptingos socialinio darbo ar psichologinės intervencijos prielaida. Tokiu atveju svarbu, kad teisinis reglamentavimas būtų aiškus, o socialinis darbuotojas turėtų laisvę nuspręsti, kaip jam pasielgti, vadovaudamasis kliento ir visuomenės interesais (juos pasverdamas). Tačiau jeigu socialinio darbuotojo veiksmus tokiais atvejais lemia jo asmeniniai interesai (nenoras „bloginti“ savo darbo rodiklių), tokia padėtis tampa nepateisinama. Probacijos darbuotojas turi pasiekti teigiamą socialinę integraciją ir svarbiausias jo uždavinys – padėti nuteistajam, neieškant vienokios ar kitokios naudos sau.

Pakartotiniam nusikalstamumui turi įtakos ir regionų skirtingumas. Tam tikrą nacionalinį recidyvo ar jo pokyčio vidurkį galiausiai neišvengiamai siekiama palyginti su atskirais regionais ir ieškoti tokių, kuriuose šis vidurkis yra didesnis ar mažesnis už nacionalinį (neva liudija blogesnius ar geresnius veiklos rezultatus)¹²⁸. Tačiau toks palyginimas, nors ir yra atliekamas tarp Lietuvos probacijos tarnybų, yra neteisingas, nes

¹²⁷ KUKLIANSKY, S., KUKLIANSKY, F. Nusikaltimų latentiskumas: prigimtis, rūšys, prevencijos metmenys. *Teisės problemos*, 2005, Nr. 2 (48), p. 61–78.

¹²⁸ Nėra pagrindo vien tik palyginus šiuos apygardų, miestų ar rajonų probacijos tarnybų rodiklius priekaištauti, kad vienos ar kitos probacijos tarnybos registre esančių probuojamųjų „recidyvas“ yra didesnis už šalies vidurkį ar kitų probacijos tarnybų rodiklius.

skirtingiems regionams būdingi tam tikri ypatumai: yra skirtinga urbanizacija, įsidarbinimo ir lavinimosi galimybės, savivaldybių sukurta socialinių paslaugų infrastruktūra ir turimos lėšos, su nuteistaisiais dirbančių nevyriausybinų organizacijų tinklas, galiausiai – vienam probacijos darbuotojui tenkančių klientų skaičius. Taigi ir pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičiaus lyginimas tarp skirtingų regionų nesuteikia jokios objektyvios informacijos apie probacijos veiklos veiksmingumo skirtumus ir iš esmės yra netikslingas.

Apibendrinant galima teigti, kad recidyvo problema tikrai nereiškia probacijos neveiksmingumo. Šis elgesys labiau priklauso nuo pačio probuojamojo ir mokėjimo prisitaikyti „naujoje“ visuomenėje, nuo jau anksčiau minėtų aplinkybių praeityje ir esamos padėties.

2.5. Elektroninio stebėjimo (monitoringo) taikymo problemos

Pirmą kartą nuteistųjų stebėjimas elektroninėmis ryšio priemonėmis rašytinėje literatūroje buvo paminėtas 1960 m., kai Harvardo universiteto studentai R. Kirkland Gable ir W. S. Hurd sukūrė elektroninio stebėjimo prietaisą (kulkšnies juostą) ir aprašė galimybę elektroninių prietaisų pagalba stebėti nuteistuosius¹²⁹. Šis nuteistųjų stebėjimo elektroninėmis ryšio priemonėmis įrankis buvo patentuotas 1964 m. XXI a. elektroninis monitoringas pradėtas vykdyti Portugalijoje, Estijoje, Lenkijoje, Norvegijoje, Ispanijoje, Italijoje, Škotijoje, Šveicarijoje, Danijoje bei Lietuvoje¹³⁰. Lietuvos Vyriausybė 2007 m. konstatavo¹³¹, kad Lietuvoje per retai taikomas bausmės vykdymo atidėjimas ir lygtinis paleidimas iš laisvės atėmimo vietų, todėl nuteistųjų laisvės atėmimo vietose yra labai daug. Dėl to buvo nuspręsta sukurti ir įgyvendinti bausmės vykdymo atidėjimo ir lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo įstaigos (probacijos) modelį, kuris atitiktų tarptautinių teisės aktų nustatytus reikalavimus ir skatintų asmenis pakartotinai nenusikalsti¹³². Pagrindinės priežastys skatinančios elektroninio stebėjimo priemonių atsiradimą Lietuvoje buvo tarptautinė kitų valstybių patirtis ir tikslas mažinti nuteistųjų skaičių įkalinimo įstaigose. Taip pat didelę reikšmę turėjo nuteistųjų rehabilitacijos tikslas, ypač Skandinavijoje, Austrijoje, Nyderlanduose ir kitose šalyse, kurios pabrėžia probacijos sistemos naudą ir

¹²⁹ SCHWITZGEBEL, R. K. *Streetcorner Research: An Experimental Approach to the Juvenile Delinquent*. Cambridge: Harvard University Press, 1965, p. 45 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <https://rgable.wordpress.com/electronic-monitoring-of-criminal-offenders/>.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Elektroninis monitoringas bausmių sistemoje: tarptautinė patirtis ir perspektyvos Lietuvoje, Vilnius, 2009.

¹³¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 220 „Dėl Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 27-989.

¹³² Valstybės kontrolė. Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimas [interaktyvus]. Vilnius, 2014, p. 2. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3121>.

naudoja elektroninį stebėjimą, kaip papildomą rehabilitacijos direktyvų kontrolės ar lygtinio paleidimo schemų palaikymo formą, bendradarbiaujant institucijoms: pataisos, probacijos tarnyboms¹³³. Nors visuomenėje pastebima teigiamų nuomonių apie šios naujovės įdiegimą¹³⁴, visgi taikant šią priemonę, išskyla ir probleminių aspektų.

2008 m. lapkričio 27 d. priimtas Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimas 2008/947/TVR dėl teismo sprendimų ir sprendimų dėl lygtinio nuteisimo tarpusavio pripažinimo principo taikymo siekiant užtikrinti lygtinio atleidimo priemonių ir alternatyvių sankcijų priežiūrą¹³⁵. Jame nurodoma, kad laikantis įstatymų nacionaliniu lygmeniu, galima taikyti elektroninės stebėjimo priemones.

Kalbant apie elektroninių stebėjimo priemonių sampratą kyla daug diskusijų tarp teisės srities mokslininkų. Pasak J. Pradel teisės teorijoje vyrauja nuomonė, jog elektroninis monitoringas yra atskira kriminalinė bausmė ir yra viena iš tarpinių bausmių rūšių. Jis teigia jog elektroninis monitoringas – namų arešto bausmės užtikrinimo priemonė¹³⁶. Tačiau svarbu pabrėžti, kad Lietuvos bausmių vykdymo praktikoje nuteistųjų stebėjimas elektroninėmis ryšio priemonėmis nėra laikomas atskira kriminaline bausme. Anot S. Mesonienės, elektroninis monitoringas – teisės pažeidėjų priežiūros būdas, neizoliuojant jų nuo visuomenės ir taikant intensyvios skaitmeninės kontrolės priemones¹³⁷. Elektroninis stebėjimas taikomas vykdant įvairias išankstinio paleidimo iš pataisos įstaigų formas – lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigų, lygtinį atleidimą nuo bausmės prieš terminą (kartu su elgesio pataisos programomis), pakeičiant laisvės atėmimą į namų areštą, rengiant nuteistuosius paleisti iš įkalinimo įstaigos ir siunčiant juos į pusiaukelės namus (anglų k. *halfway house*), taip pat skiriant dalinę probaciją (anglų k. *split sentence*), kai dalis bausmės paskiriama atlikti pataisos įstaigoje, o kita dalis – probacijos priežiūroje ir kt.¹³⁸ Taip pat elektroninis stebėjimas taikomas intensyvios priežiūros programoje (ISP). Ši technologija naudojama ir vykdant laisvės atėmimo bausmę bei kontroliuojant nuteistųjų judėjimą pataisos įstaigoje¹³⁹. Pasak R. Uscilos, Lietuva neturi bendros nuteistųjų ir įtariamųjų

¹³³ DÜNKEL, F. Electronic Monitoring in Europe – a Panacea for Reforming Criminal Sanctions Systems? A Critical Review. *Kriminologijos studijos*, 2018, vol. 6., p. 58–77.

¹³⁴ Vis dažniau nuteistųjų stebėjimui naudojama apykojė [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: <https://sputniknews.lt/society/20170426/2822291/vis-dazniau-nuteistuju-stebejimui-naudojama-apykoje.html>.

¹³⁵ Tarybos 2008 m. lapkričio 27 d. pamatinis sprendimas 2008/947/TVR dėl teismo sprendimų ir sprendimų dėl lygtinio nuteisimo tarpusavio pripažinimo principo taikymo siekiant užtikrinti lygtinio atleidimo priemonių ir alternatyvių sankcijų priežiūrą [2008] OL L 337/102 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32008F0947>.

¹³⁶ PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2002, p. 529.

¹³⁷ MESONIENĖ, S. Penitencinės sistemos teisinės raidos perspektyvos Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2009, 3 (117), p. 197–216.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ MESONIENĖ, S. Elektroninis monitoringas bausmių sistemoje: tarptautinis ir nacionalinis kontekstas. *Jurisprudencija*, 2004, t. 54, p. 47–57.

sistemos, pavyzdžiui elektroninio monitoringo centro, kuri atskiras teisėsaugos institucijų sistemas jungtų į vieną centrą, būtų taupomi materialiniai ištekliai ir užtikrinama nenutrūkstama kontrolė¹⁴⁰. Elektroninio stebėjimo priemonių taikymo praktikoje matoma tendencija, kad skirtingose institucijose taikoma skirtinga technika. Tačiau klausimas ar nereiktų sukurti bendros įtariamųjų ir nuteistųjų elektroninio stebėjimo sistemos, kuri apimtų operatyvų sistemų darbą, sistemų administravimą, esamų sistemų suderinimą. Pažangi elektroninių stebėjimo priemonių praktika rodo, kad elektroninio monitoringo sistemos diegiamos tiek bausmių vykdymo sistemoje, tiek kitų teisėsaugos institucijų veikloje¹⁴¹. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2014 m. vasario 19 d. priimtoje rekomendacijoje CM/Rec (2014)4 nurodoma, jog elektroninė stebėseną yra bendras terminas visoms valstybėms narėms, nurodantis atitinkamo asmens stebėjimo formą baudžiamosios justicijos procese. Elektroninėmis ryšio priemonėmis stebimas asmens elgesys, kontroliuojama jo buvimo vieta. Rekomendacijoje nurodoma, kad dabartinės elektroninės stebėsenos formos remiasi radijo bangų, biometrinėmis ar palydovinės sekimo technologijomis. Stebėjimo priemonė pritvirtinama prie asmens ir nuotoliniu būdu stebimi jo veiksmai. Priklausomai nuo skirtingų valstybių nacionalinių jurisdikcijų, elektroninis stebėjimas gali būti naudojamas:

- ikiteisminiame etape baudžiamojo proceso metu;
- lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigos ar bausmės vykdymo atidėjimo atvejais;
- kaip atskira priemonė padedanti kontroliuoti sankcijos vykdymą bendruomenėje;
- gali būti naudojamas kartu su kitomis probacijos priemonėmis;
- lygtinio paleidimo iš kalėjimo atveju;
- kaip priežiūros priemonės, tam tikrų tipų pažeidėjus išleidus iš kalėjimo;
- kaip priemonė stebėti nuteistuosius atvirose kalėjimuose¹⁴².

Bausmių vykdymo sistemoje nuteistuosius stebint elektroninėmis priemonėmis yra skiriami ir įvairūs įpareigojimai bei teisių ir laisvių apribojimai, kurie skirtingose valstybėse beveik sutampa. JAV, Danijoje, Ispanijoje, Švedijoje nuteistiesiems stebimiems elektroniniu būdu skiriami šie įpareigojimai: 1) teikti materialinę pagalbą šeimai ar išlaikytiniams; 2) atlyginti nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos patirtą žalą; 3) dorai dirbti ar įgyti specialybę; 4) nesilankyti tam tikrose vietose ar nebendrauti su tam tikrais asmenimis; 5) gyventi ar negyventi teismo nurodytoje vietoje ar rajone; 6) gydytis nuo

¹⁴⁰ USCILA, R. Stebėjimo priemonių taikymas baudžiamojoje justicijoje. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Vilnius, 2016, p. 399.

¹⁴¹ 2014-02-19 Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/REC (2014) 4 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą: http://www.europeanrights.eu/public/atti/2014_-_4_ing.pdf.

¹⁴² *Ibid.*

alkoholizmo ar narkomanijos (įvykdyti medicininį, psichiatrinį ar psichologinį gydymosi kursą); 7) dalyvauti socialinės reabilitacijos programose; 8) atsiskaityti probacijos pareigūnui apie įpareigojimų vykdymą ir pan.¹⁴³ Tuo tarpu kalbant apie Lietuvą, ji taip pat yra numačiusi skiriant probaciją skirti ir papildomus įpareigojimus, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 2 dalis¹⁴⁴. Visose valstybėse, įskaitant ir Lietuvą, nuteistajam stebimam elektroninėmis ryšio priemonėmis nustatomas įpareigojimas – nepadaryti naujų nusikalstamų veikų. Todėl padarius naują nusikalstamą veiką, elektroninis monitoringas panaikinamas.

Taip pat Lietuvoje įgyvendinta nuostata, susijusi su sąlyginių alternatyvų laisvės atėmimui taikymu. Vienoje iš nagrinėtų bylų Telšių apylinkės teismas teigia, kad „*Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo 30 straipsnio 2 dalies 3 punkte nurodyta, kad teismas probacijos tarnybos teikimu priima sprendimą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir vykdyti pagal nuosprendį paskirtą bausmę arba panaikinti lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigų ir vykdyti likusią bausmės dalį: 1) kai nuteistasis be pateisinamų priežasčių nevykdo teismo paskirtų auklėjamojo ar baudžiamojo poveikio priemonių ir (ar) pareigų; arba 2) ir po papildomų auklėjamojo poveikio priemonių ar baudžiamojo poveikio priemonių ir (ar) pareigų paskyrimo jų nevykdo ar padaro teisės pažeidimą, už kurį jam taikyta administracinė nuobauda; arba 3) nevykdo kitų įstatymų nustatytų pareigų.*”¹⁴⁵ Apibendrinant galima teigti, kad sąmoningas įpareigojimų nevykdymas ir jų nesilaikymas, esant stebimiems, užtikrina neigiamas pasekmes nuteistiesiems.

Pagrindinis nuteistųjų stebėjimo elektroninėmis ryšio priemonėmis tikslas – socializuoti nuteistuosius, užtikrinti visuomenės saugumą, garantuoti tinkamą nuteistųjų (kaltinamųjų) kontrolę, neleisti nusikalsti stebimam asmeniui ateityje. Be to, teisės teorijoje pastebima nuomonė, kad stebint nuteistuosius (kaltinamuosius) elektroninėmis priemonėmis bandoma apriboti nusikalsti linkusių asmenų norą, bei galimybę kenkti ir ateityje¹⁴⁶. Anot F. Dünkel, „*teoriniu požiūriu reikia diferencijuoti ir išskirti elektroninį monitoringą, kaip integruotą reabilitacijos priemonę, kurios neįmanoma lengvai įvertinti, nes ji derinama su pataisos ir probacijos tarnybų reabilitaciniu darbu*”¹⁴⁷. Pagrindinės problemos su kuriomis susiduriama siekiant tikslo yra: nedarbas, materialiniai sunkumai,

¹⁴³ MACKEVIČIUS, T. Probacija. Quid id est? *Socialinių mokslų studijos*, 2011, 3(2), p. 737–754.

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio 2 dalis [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/ta/66150:str7>.

¹⁴⁵ Telšių apylinkės teismas. 2018-08-30 nutartis byloje Nr. T-315-1022/2018 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/59407159737983/T-315-1022/2018>.

¹⁴⁶ PRADEL, J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius, 2002, p. 529.

¹⁴⁷ DÜNKEL, F. Electronic Monitoring in Europe – a Panacea for Reforming Criminal Sanctions Systems? A Critical Review. *Kriminologijos studijos*, 2018, vol. 6, p. 58–77.

socialinių ryšių su artimaisiais ir šeima nutrūkimas, visuomenės neigiama nuostata ir nepasitikėjimas, pačių nuteistųjų nenoras pasikeisti. Tačiau veiksminga integracija laisvėje reikalauja pačio nuteistojo pastangų ir žmonių, dirbančių su jais pagalbos, todėl elektroninis monitoringas visų išvardintų problemų išspręsti negali.

Taikant elektroninio stebėjimo priemones susiduriama ir su techninėmis problemomis. Iki 2016 m. balandžio mėnesio naudojamomis techninėmis priemonėmis buvo matomas probuojamojo buvimas tik jo gyvenamojoje vietoje. Tai neužtikrina nuteistojo stebėsenos efektyvumo, nes svarbus jo elgesys ne tik gyvenamojoje vietoje, bet ir už jos ribų. Todėl, nuo 2016 m. balandžio mėnesio su nauja nuomojama elektroninio stebėjimo įranga GPS nuteistieji (kaltinamieji) gali būti stebimi ir išvykus iš numatytos teritorijos. Naujovė leidžia atlikti nuteistų asmenų stebėjimą ne tik jų gyvenamojoje namų teritorijoje, bet ir už jos ribų – visoje Lietuvos Respublikoje. Vienu metu galima stebėti iki 100 asmenų su galimybe šį skaičių didinti¹⁴⁸. Svarbiausia, kad GPS signalai pasiektų reikiamus šaltinius ir siųstų tikslią informaciją apie nuteistuosius. Nesunku pripažinti, kad tai irgi gana opi problema praktikoje. GPS ryšys tam tikrose vietose gali nutrūkti. Neretais atvejais tam tikrose vietose telefonų ryšiai yra nepasiekiami, taigi ir GPS signalas nėra išimtis. Dėl to reikėtų pagalvoti apie šių technologijų tobulinimą.

Nagrinėjant elektroninio monitoringo problematiką, galima daryti išvadą, kad išlaidos skaitmeninėms programoms vykdyti yra gana didelės, nes reikia įsigyti specialią įrangą¹⁴⁹. Nuteistųjų stebėjimo elektroninėmis ryšio priemonėmis reikalauja daug pirminių investicijų, taip pat nemažai ir vėlesnių investicijų personalo mokymams, nuteistųjų priežiūrai ir pan. Lietuvoje nuteistųjų stebėjimo elektroninėmis ryšio priemonėmis taikymas didesne apimtimi gali padidinti valstybės biudžeto išlaidas nuteistųjų priežiūrai visuomenėje¹⁵⁰. 2017 m. Lietuvoje buvo 125 apykojės ir įranga, būtina elektroniniam stebėjimui. Įsigytos įrangos su globalaus pozicionavimo sistema (GPS), kuri leidžia nuteistąjį stebėti visos Lietuvos teritorijoje, kaina siekia 550 tūkstančių eurų. Stebėjimo įranga buvo įsigyta Norvegijos finansinio mechanizmo programos „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“ lėšomis. Nors pradinės investicijos – nemažos, buvo skaičiuojama, jog ši sistema leis valstybei sutaupyti net keletą kartų, lyginant su išlaidomis, kurios

¹⁴⁸ Kalėjimų departamentas. Elektroninis nuteistųjų stebėjimas Lietuvoje įgauna pagreitį [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/auktualijos/naujienos-kaldep/elektroninis-nuteistuju-stebejimas-bqmc.html>.

¹⁴⁹ MESONIENĖ, S. Penitencinės sistemos teisinės raidos perspektyvos Lietuvoje, *Jurisprudencija*, 2009, 3 (117), p. 208.

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2010, Nr. XIP-1892.

patiriamos laikant nuteistuosius įkalinimo įstaigoje¹⁵¹. Taigi, galime teigti, kad elektroninių stebėjimo priemonių įsigijimas Lietuvos valstybei kainuoja daug, tačiau neaplenkia nuteistųjų laikymo kaštų įkalinimo įstaigose.

Dar viena problema, su kuria susiduriama taikant elektroninį monitoringą yra netikslus teisinis reglamentavimas. Probacijos įstatyme nėra aiškiai pasisakoma dėl elektroninio nuteistųjų stebėjimo teisinės prigimties – ar jis turi būti suvokiamas kaip vienas iš teismo skiriamų įpareigojimų ir draudimų, ar kaip greta jų (ir greta baudžiamojo poveikio priemonių) taikoma trečia baudžiamosios teisinės prievartos forma. Nepakankamai aiškus šio klausimo reglamentavimas gali sukelti problemų praktikoje, pvz., nuteistajam netyčia sugadinus elektroninio stebėjimo įrenginį, jis gali būti apkaltintas pažeidęs teismo skirtus draudimus ir įpareigojimus¹⁵². Kita problema matoma teisės aktuose, reglamentuojančiuose elektroninį stebėjimą vykdančių institucijų veiklą, juose nurodoma jog institucijos atlieka dvigubą vaidmenį: padeda nuteistiesiems asmenims integruotis į visuomenę, teikia jiems socialinę paramą ir juos kontroliuoja. Tačiau galima daryti išvadą, kad atliekamos funkcijos yra viena kitai prieštaraujančios. Toks dvigubas bausmių vykdymą atliekančių institucijų vaidmuo įtvirtintas BVK 47 ir 48 straipsniuose, kur nurodoma, kad pataisos įstaigos teikia nuteistiesiems socialinę paramą sprendžiant asmenines ir socialines nuteistųjų problemas bei kontroliuoja bausmės atlikimo tvarką ir kaip nuteistieji laikosi nustatytų draudimų ir vykdo paskirtus įpareigojimus. Dėl tokių įpareigojimų ir pareigų pataisos įstaigos pareigūnui gali kilti problemų suderinant socialinę paramą ir kontrolę. Geras sprendimas, siekiant veiksmingos nuteistųjų integracijos, atskirti institucijas. Siekiant efektyvios nuteistų asmenų resocializacijos turėtų veikti institucija, siekianti resocializuoti asmenį, o kita institucija turėtų užsiimti asmenų kontrole ir priežiūra. Manytina, kad tai būtų veiksmingas būdas užmegzti artimą ryšį su nuteistuoju ir siekti keliamų tikslų (veiksmingos socialinės integracijos, pakartotinio nusikalstamumo mažinimo ir kitų).

Apibendrinant elektroninio stebėjimo priemonių problematikos analizę, galima išskirti, kad problemų stebint asmenis sukelia GPS signalo trūkumai, ne visuomet asmuo yra pasiekiamas, signalas būnant tam tikrose vietose nutrūksta, dėl to reikėtų tobulinti technologijas. Nuteistųjų stebėjimas elektroninėmis ryšio priemonėmis reikalauja daug pirminių investicijų, taip pat nemažai ir vėlesnių investicijų personalo mokymams,

¹⁵¹ Teisingumo ministerijos pranešimas, [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: <https://epilietis.lrv.lt/lt/naujienos/apykoje-nepastebima-priemone-nuteistuju-stebėjimui>.

¹⁵² ČEPAS, A., SAKALAUSKAS, G. Dėl Probacijos įstatymo projekto, BK pakeitimo, BPK ir BVK, [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: <http://www.infoplex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=32528>.

nuteistųjų priežiūrai ir pan. Tačiau, nors pradinės investicijos – nemažos, buvo apskaičiuota, jog ši sistema leis valstybei sutaupyti net keletą kartų, lyginant su išlaidomis, kurios patiriamos laikant nuteistuosius įkalinimo įstaigoje. Dar viena problema, su kuria susiduriama taikant elektroninį monitoringą yra netikslus teisinis reglamentavimas, kurį patartina tobulinti siekiant bausmių vykdymo sistemoje išsikeltų tikslų.

3. PROBACIJOS VEIKSMINGUMAS IR PERSPEKTYVOS LIETUVOJE

Nagrinęjant probacijos veiksmingumą ir jos problematiką svarbu išsiaiškinti, kas laikoma veiksminga probacija? Probacijos įstatymo 4 straipsnyje įtvirtinta, kad probacijos tikslas – užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją ir mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą. Klausimas dėl probacijos veiksmingumo vertinimo ir pasiektų tikslų įgyvendinimo išlieka diskusinis. Apžvelgęs užsienio praktiką, G. Sakalauskas teigia, kad užsienio autoriai skirtingai apibrėžia probacijos sistemos veiksmingumą – vieni jį sieja su probacijos taikymo rezultatais, kiti – su probacijos tarnybų darbo kokybe, tretį laikosi kompleksinio požiūrio į probacijos sistemos veiksmingumą ir siūlo vertinti tiek darbo kokybę, tiek probacijos taikymo metu pasiektus rezultatus¹⁵³. Pastebimas ne tik skirtingas požiūris į probacijos veiksmingumą, tačiau ir į probacijos veiksmingumo vertinimo kriterijus. Anot S. Mesonienės, reikalinga išryškinti bausmių vykdymo įstatymo teisinio reguliavimo problemas (trūkumus) ir netikslumus bei numatyti priemones, kaip juos įveikti, sukurti conceptualius pagrindus, leidžiančius tobulinti teisės normas. Be kita ko, būtina nuspręsti, kokios turėtų būti konkrečios bausmių vykdymo įstatymų nuostatos, kad būtų išvengta ydingo (neveiksmingo) teisinio reguliavimo probacijos vykdymo srityje¹⁵⁴.

Kaip minėta darbo pradžioje, probacija yra sąlyginė alternatyva laisvės atėmimo bausmei. Išanalizavus probacijos institutą, galima teigti, kad probacijos taikymas praktikoje yra ženkliai efektyvesnė prevencijos priemonė mažinant nusikalimų recidyvą, nei asmenų izoliavimas. Asmenys būdami laisvėje nepatiria neigiamo įkalinimo poveikio, nėra ribojamos jų galimybės dirbti, kurti ar siekti užsibrėžtų tikslų. Taikant probaciją nusikaltimus padariusiems asmenims suteikiama galimybė įrodyti, kad gyvenimo tikslų jie geba ir nori siekti nenusikalsdami. G. Sakalauskas teigia, kad įstatymo nuostata, įtvirtinanti probacijos tikslus kaip užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją ir mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą iškelia mažiausiai 3 klausimus, turinčius praktinę reikšmę ir turintys galią vertinant probacijos veiksmingumą:

- 1) Koks yra veiksmingos probuojamųjų resocializacijos ir nusikalstamų veikų recidyvo mažinimo santykis?
- 2) Kaip yra suprantama „resocializacija“, koks jos turinys ir ribos?

¹⁵³ SAKALAUSKAS, G., JARUTIENĖ, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas*. Vilnius, 2016 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

¹⁵⁴ MESONIENĖ, S. Penitencinės sistemos teisinės raidos perspektyvos Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2009, 3 (117), p. 202.

3) Koks nusikalstamų veikų recidyvo (su)mažinimas galėtų būti laikomas pasiektu probacijos tikslu?¹⁵⁵

Iš tiesų, sunku nustatyti ribas, kurios suponuotų probacijos veiksmingumą. Diskusinis klausimas, ar pasiekus veiksmingą nuteistųjų resocializaciją, būtinai pasieksime ir recidyvo mažėjimą. Nuteistų ir grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų resocializacija vadinama socialine rehabilitacija. Pasak I. Kuginytės-Arlauskienės, P. V. Stalioraičio ir I. Žemaitytės¹⁵⁶, socialinė rehabilitacija įeina į bendrąjį ugdymą, kuris apibrėžiamas kaip poveikis, ugdantis fizines, protines, moralines savybes, reikalingas sėkmingam integravimuisi į visuomenę. I. Leliūgienė¹⁵⁷ socialinę rehabilitaciją įvardija kaip kompleksą priemonių, „kuriomis siekiama atkurti individo sugriautus ir prarastus visuomeninius ryšius ir santykius pasikeitus socialiniam statusui, dėl delinkventinio asmenybės elgesio“¹⁵⁸. Užsienyje atlikti mokslininkų tyrimai atskleidė, kad, vertinant probacijos veiksmingumo užtikrinimą užsienio šalyse makrolygmeniu, dažnai atsižvelgiama į oficialiai užregistruotą probuojamųjų nusikalstamą recidyvą, tačiau, priešingai nei Lietuvoje, užsienio šalyse atliekami žymiai išsamesni šio reiškinio tyrimai¹⁵⁹. Remiantis Vokietijos atliktais statistiniais tyrimo rezultatais, prieita išvada, kad recidyvinio nusikalstamo elgesio tikimybė didėja kartu su buvusio nubaudo griežtumu, o didžiausias recidyvas yra tarp izoliuotų asmenų¹⁶⁰. Pavyzdžiui, atidedant bausmės vykdymą, recidyvas yra mažesnis nei atlikus realią laisvės atėmimo bausmę. Tyrinėjant nusikaltimų recidyvą, užsienio mokslininkai atsižvelgia į daugelį socialinių ir demografinių probuojamųjų charakteristikų, atlieka tęstinius tyrimus, sudarančius galimybę vertinti nusikaltimų recidyvą netgi pasibaigus probacijos terminui. Pataisos ir apsaugos priemonių taikymui bei jų trukmei nustatyti, didžiausias dėmesys skiriamas prognozuojamam pavojingumui ateityje¹⁶¹. Tuo tarpu Lietuvoje didesnis dėmesys kreipiamas į priežiūros metu pradėtų ikiteisminių tyrimų statistiką, tad net probuojamųjų registruotas nusikalstamas recidyvas nėra analizuojamas

¹⁵⁵ SAKALAUŠKAS, G., JARUTIENĖ, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 5 [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

¹⁵⁶ KUGINYTĖ-ARLAUSKIENĖ, I., STALIORAITIS, P. V., ŽEMAITYTĖ, I. *Suaugusiųjų nuteistųjų socialinis įgalinimas. Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.

¹⁵⁷ LELIŪGIENĖ, I. *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinytas*. Kaunas: Technologija, 2002.

¹⁵⁸ ČEPIENĖ, A. Asmenų grįžusių iš įkalinimo įstaigų resocializacija. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 2016 Nr. 12, p. 102–109.

¹⁵⁹ SAKALAUŠKAS, G., JARUTIENĖ, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 5 [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

¹⁶⁰ SAKALAUŠKAS, G. *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius, 2017, p. 63.

¹⁶¹ *Ibid.*, p. 55.

ilgalaikėje perspektyvoje¹⁶². Ikteisminių tyrimų skaičius probuojamiesiems priežiūros metu, yra vienas iš pagrindinių probacijos sistemos veiklos efektyvumo vertinimo kriterijų. Be šio kriterijaus vertinami yra ir tokie kaip: dirbančių ir besimokančių asmenų dalis, atlyginusių nusikalstama veika padarytą materialinę žalą asmenų dalis, elgesio keitimo programoms baigusiu asmenų dalis, aplankyto nuteistųjų jų gyvenamosiose vietose skaičius. Kaip teigia probacijos sistemos veiksmingumą analizavę G. Sakalauskas ir L. Jarutienė: „Vertinant, atsižvelgiama į probuojamųjų lytį, teismo paskirtų probacijos sąlygų ypatumus ir nusikalstamų veikų, dėl kurių pradėti ikiteisminiai tyrimai, pobūdį bei pavojingumo laipsnį, tačiau neanalizuojama, dėl kokio pobūdžio nusikalstamų veikų buvo pradėti nauji ikiteisminiai tyrimai, koks buvo šių veikų pavojingumo laipsnis bei kurioms probuojamųjų grupėms buvo pradėta daugiau ikiteisminių tyrimų“¹⁶³. Taigi, galima daryti išvadą, kad probacijos tarnybos kaupia duomenis apie probuojamųjų socialines ir demografines charakteristikas (amžių, išsilavinimą, darbingumą, nusikalstamo elgesio rizikos lygį ir kt.), tačiau šios informacijos nepanaudoja tinkamai, ji nesiejama su probuojamiesiems pradėtų ikiteisminių tyrimų statistika. Lietuvoje taikomas naujai pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičiaus kriterijus rodo, kiek probuojamųjų pakartotinai pateko teisėsaugai ir kiek buvo įtariami už pakartotinus nusikaltimus, tačiau asmens atžvilgiu pradėtas ikiteisminis tyrimas neparodo, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, juk jo kaltė dar nėra įrodyta, todėl toks kriterijaus taikymas negali atspindėti probuojamųjų nusikalstamo recidyvo. Tai yra viena iš opių probacijos sistemos spragų.

Esminis klausimas ar pasikeitus nuteistojo visuomeniniams ryšiams, santykiams ir naujam gyvenimui, jis nebenusikals? Dar svarbiau, ar galima teigti, kad asmeniui padarius nusikalstamą veiką ir vėl, nebuvo užtikrintas probacijos veiksmingumas ir resocializacija nevyko teigiama linkme? Analizuojant probacijos įstatymo projekto aiškinamąjį raštą konstatuota: „Veiksmingos probacijos vykdymo sistemos Lietuvoje nebuvimas neužtikrina asmenų, kuriems paskirta probacija, pozityvaus resocializacijos proceso, kuris leistų optimaliai įgyvendinti nusikalstamų veikų prevenciją, mažinti jų recidyvą ir laisvės atėmimo vietose esančių asmenų skaičių. Tai lemia, kad Lietuvoje, lyginant su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis, vis dar išlieka didelis laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų skaičius“¹⁶⁴. Taigi, remiantis Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2019 m.

¹⁶² SAKALAUŠKAS, G., JARUTIENĖ, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 5 [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.

¹⁶³ *Ibid.*

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-35aax4dw&documentId=TAPIS.24277&category=TAK>.

vasario 13 d. įsakymu, suformuotas Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro valdymo sričių 2019–2021 m. strateginis veiklos planas, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija¹⁶⁵. Numatyta, kad bus priimti įstatymo pakeitimai, siekiant tobulinti probacijos sistemą ir bausmių vykdymą. Todėl bausmių politika bus orientuojama į bausmes, nesusijusias su laisvės atėmimu. Teisingumo ministerija ketina pasiekti, kad bausmių sistema būtų skaidri, moderni ir veiksminga. Veiksmingumas siejamas su pagalba nusikaltusiam, siekiant sumažinti jo nusikalstamo elgesio riziką, mažinant veikų recidyvą. Įgyvendinant laisvės atėmimo vietų modernizavimo programą, bus modernizuojamos laisvės atėmimo įstaigos, panaudojant naujausias ir išmaniausias technologijas, kartu iš esmės keičiamas požiūris į nusikaltusį asmenį ir darbo su juo metodai. Bus siekiama mažinti magistro darbe analizuotas probacijos problemas bei užtikrinti veiksmingą probacijos vykdymą.

2 lentelė. **Teisingumo ministerijos strateginio tikslo pasiekimo efekto vertinimo kriterijai**¹⁶⁶

Vertinimo kriterijaus kodas	Efekto vertinimo kriterijaus pavadinimas	2018 metų	2019 metų	2020 metų	2021 metų
E-03-01	Asmenų, per metus sugrįžusių į laisvės atėmimo vietas, dalis, proc.	13	11,2	11,0	10,8
E-03-02	Lietuvos laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų skaičius (100 tūkst. gyventojų)	232	225	215	220
E-03-03	Taikyto realaus terminuoto laisvės atėmimo dalis nuo visų taikytų bausmių, proc.	18,6	18	17	16

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro valdymo sričių 2019–2021 m. strateginis veiklos planas, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 23.900.0551 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15], Prieiga per internetą:

https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/Administracin%C4%97%20informacija/veiklos%20planai/2019-2021_m_SVP_tikslintas.pdf.

¹⁶⁶ *Ibid.*

Naujausiais įstatymo pakeitimais tikimasi, kad kasmet asmenų, per metus sugrįžusių į laisvės atėmimo vietas dalis mažės, lyginant šiuos metus su 2018 m., tikslas pasiektas (žr. 2 lentelę). Taip pat mažėja ir laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų skaičius (100 tūkst. gyventojų), tikimasi, kad su kiekvienais metais jis vis kris. Palaipsniui bus siekiama mažinti dalį asmenų, kuriems taikomas realus terminuotas laisvės atėmimas.

Siekiant plėtoti resocializacijos priemones nuteistiesiems ir tuo pačiu aptarti problemines sritis, 2019 m. kovo 15 d. Kalėjimų departamento Resocializacijos skyrius organizavo Kalėjimų departamento ir jam pavaldžių įstaigų darbuotojų, atsakingų už nuteistųjų resocializaciją, pasitarimą. Kalėjimų departamento direktoriaus pavaduotojas, atliekantis direktoriaus funkcijas, V. Vincukevič akcentavo, „kad nuteistųjų resocializacija yra vienas svarbiausių tikslų 2019 m. bausmių vykdymo sistemoje. Nuo pareigūnų, dirbančių resocializacijos procese, indėlio ir pastangų priklauso nuteistojo parengimas tolesniam gyvenimui laisvėje, prognozavimas apie galimas jo nusikalstamo elgesio grėsmes visuomenėje ir tuo pačiu visuomenės saugumas. V. Vincukevič pabrėžė tarpusavio konstruktyvaus bendradarbiavimo svarbą plėtojant resocializacijos procesą ir užtikrinant probacijos veiksmingumą“¹⁶⁷.

Taigi, nors ir sunku nubrėžti probacijos veiksmingumo ribas, svarbu pasakyti, kad probacijos veiksmingumas priklauso ne tik nuo pasiektų probacijos tikslų, bet ir nuo epizodiškų teigiamų pokyčių nuteistojo gyvenime, kuriuos padeda pasiekti probacijos darbuotojai. Veiksmingumas siejamas su pagalba nusikaltusiam, žinoma, siekiant sumažinti jo nusikalstamo elgesio riziką, mažinant veikų recidyvą ir siekiant efektyvios socialinės integracijos.

Nuo tinkamo probacijos veiksmingumo įvertinimo priklauso ir tai, kokios bus probacijos perspektyvos ateityje. Jau dabar galima teigti, kad tokio įvertinimo stoka lėmė šiame darbe jau nagrinėtas tokias probacijos vykdymo teisinės ir organizacinės problemas, kaip įstatymų nesuderinamumas, probuotojų kompetencijos stoka, probacijos išteklių trūkumas. Įvertinus Lietuvos Respublikos Seimo 2019 m. birželio 27 d. priimtų BK¹⁶⁸, BVK¹⁶⁹ ir Probacijos įstatymo¹⁷⁰ pakeitimus, kurie įsigalios 2020 m. liepos 1 d., taip pat

¹⁶⁷ Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. *Nuteistųjų resocializacija – vienas svarbiausių tikslų 2019 metais bausmių vykdymo sistemoje* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/auktualijos/naujienos-kaldep/nuteistuju-resocializacija-vienas-e86q.html>.

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 67, 70, 71, 74, 75, 85, 92 ir 243 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XIII-2263. *TAR*, 2019, Nr. 11177.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2019 m. birželio 27 d. Nr. XIII-2264.

¹⁷⁰ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. XIII-2266. *TAR*, 2019, Nr. 11184.

galime matyti, kad jie parengti nepakankamai juos išdiskutavus, o taip pat neatsižvelgus į tarptautines rekomendacijas ir mokslininkų pastebėjimus probacijos srityje:

1) Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec (2014) 4 Dėl elektroninio monitoringo¹⁷¹ nustato elektroninio stebėjimo priemonių (monitoring) taikymo principus ir standartus, atkreipia dėmesį į jų taikymo trūkumus ir veiksmingumo ribotumą, taip pat dideles išlaidas, beprasmį kontrolės tinklo plėtimą. Tačiau nepaisant šių rekomendacijų Lietuvoje plėtojamas elektroninio stebėjimo priemonių taikymas asmenims, kuriems bausmės vykdymas atidedamas, ir lygtinai paleidžiamiems nuteistiesiems. Priemonė plėtojama iš esmės tik įvertinus, kiek valstybių tokią priemonę jau yra įsidięgusios¹⁷², ir visiškai neatsižvelgus į tai, kad kriminologinių tyrimų rezultatai nerodo jokio reikšmingesnio intensyvios priežiūros veiksmingumo. Tad galima kelti klausimą, ar Lietuvai maksimaliai intensyvinant kontrolę tikrai sumažės kalinių skaičius, o gal priešingai – plačiai taikant ją ir fiksuojant visus sąlygų pažeidimus kaip tik bus daugiau asmenų, kurie bus įkalinami. Siekiant sumažinti prielaidas nuogastavimams, manytina, kad laikantis proporcingumo ir individualizavimo principų elektroninis stebėjimas neturėtų būti privaloma priemonė taikant probaciją, o teismui turėtų būti palikta diskrecija dėl elektroninio stebėjimo priemonių taikymo nuteistajam, atsižvelgiant į tokius kriterijus, kaip jo nusikalstamos veikos pobūdis, kaltininko asmenybė, pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos veiksniai, grėsmės kitų asmenų gyvybei ir sveikatai ir pan.;

2) abejotina dėl BK 75 straipsnio pakeitimo, kuriuo numatytas bausmės vykdymo atidėjimas iš dalies, kadangi BVK 157 straipsnio pakeitimuose įdiegtas „automatinis“ lygtinis paleidimas. Be kita ko, asmuo dalinio bausmės vykdymo atidėjimo metu visgi pradžia bus įkalintas, tad šio instituto įdiegimas, tikėtina, nelabai prisidės prie įkalintųjų skaičiaus mažinimo. Šio instituto įdiegimas, manytina, gali netgi iššaukti priešingą efektą – griežtesnių laisvės atėmimo bausmių skyrimą, kai teismai, atsižvelgdami į visuomenės lūkesčius dėl griežto nusikaltusių asmenų baudimo, skirs didesnes laisvės atėmimo bausmes. Tikslingiau būtų plėsti visos bausmės vykdymo atidėjimo taikymą, kas leistų

¹⁷¹ 2014-02-19 Committee of Ministers Recommendation CM/REC (2014) 4 to member States on electronic monitoring [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-25]. Prieiga per internetą: <https://dig.watch/instruments/recommendation-cmrec20144-committee-ministers-member-states-electronic-monitoring>.

¹⁷² Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo kodekso 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 67, 70, 71, 74, 75, 82, 85, 92 ir 243 straipsnių pakeitimo įstatymo, Bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso 309, 339, 342, 353, 354, 357, 358, 360, 361, 362 ir 364 straipsnių pakeitimo įstatymo, Probacijos įstatymo Nr. XI-1860 pakeitimo įstatymo, Suėmimo vykdymo įstatymo Nr. I-1175 2, 6, 7, 8, 12, 17, 20, 22, 27, 30, 32, 36, 40 straipsnių pakeitimo ir 43 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo ir Pataisos pareigūnų veiklos įstatymo Nr. XIII-1387 4 ir 10 straipsnių pakeitimo ir 5 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektų [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-25]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/95636160195a11e9b>.

labiau atriboti šį institutą nuo lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų instituto, o kartu ir turėtų ženklėsnės naudos mažinant įkalintųjų skaičių, nei dalinis bausmės vykdymo atidėjimas;

3) BK 92 straipsnio pakeitimuose numatyta galimybė arešto bausmę atidėti nepilnamečiams. Atsižvelgiant į trumpalaikio įkalinimo žalą nepilnamečiams, alternatyvoje tikslingiau būtų svarstyti galimybes apskritai atsisakyti trumpalaikių laisvės atėmimo bausmių taikymo šiems asmenims;

4) sprendžiant netinkamą probacijos sąlygų skyrimo lygtinai paleidžiamiesiems nuteistiesiems problemą Probacijos įstatyme buvo nustatytos bendrosios visiems lygtinai paleistiesiems specialiosios pareigos (15 straipsnis). Tačiau abejotina, ar toks reglamentavimas atitinka individualizavimo principus, kadangi nuteistųjų nusikalstamą elgesį lemia skirtingi veiksniai, kaip ir skiriasi priemonės šiems veiksniams pašalinti. Todėl toks reglamentavimas gali lemti papildomą darbą probacijos tarnybos darbuotojams, keičiant standartizuotas probacijos sąlygas į individualias pagal Probacijos įstatymo 29 straipsnį;

5) svarbu pažymėti ir į tai, kad ir įkalintų asmenų skaičiui, ir bausmių vykdymo sistemos pokyčiams įtakos turi net tik įstatymų pakeitimai. Jie taip pat priklauso ir nuo baudimo kultūros, bausmės taikančių ir vykdančių asmenų kvalifikacijos ir kompetencijos, todėl klaidinga būtų manyti, kad vien tik įstatymų pakeitimai padėtų pakeis iš esmės, kai jų įgyvendinimui nėra numatytas darbuotojų mokymas ir tinkamas aprūpinimas.

Apibendrinant šį skyrių svarbu paminėti tai, kad probacijos veiksmingumo įvertinimui ir tikslų įgyvendinimui neužtenka vien duomenų apie nuteistąjį rinkimo, tačiau būtina įvertinti probacijos vykdymo procesą, priemonių taikymą, priimamų sprendimų proporcingumą esamai situacijai ir jų poveikį probuojamojo ateičiai. Tai leistų efektyviau parinkti probacijos vystymo kryptis ir savalaikiai reaguoti į pokyčius, t. y. numatyti efektyvias priemones probacijos tikslui pasiekti. Kartu atsižvelgiant į atliktą analizę, galima pateikti ir keletą rekomendacijų probacijos procesui tobulinti. Pirmą rekomendacijų grupę apima teisinio reglamentavimo tobulinimo aspektus, susijusius su:

1. Poreikiu tobulinti probacijos taikymo pagrindus tiek BK, tiek BVK. Pažymėtina, kad vėliausi priimti pakeitimai sudaro prielaidas probacijos elementus taikyti plačiau, tačiau nepakankamai, kadangi BK atskirų nusikaltimų atvejais (pavyzdžiui, sunkūs nusikaltimai, numatyti BK XV, XVI, XVIII, XX, XXI, XXIII, XXXIII, XXXV, XXXVII, XLIV skyriuose) ir toliau ribojama teismų galimybė vykdyti racionalią baudžiamąją politiką ir individualizuoti baudžiamąją atsakomybę, o BVK išlieka problema dėl dvigubo vertinimo sprendžiant klausimą dėl nuteistojo lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos.

2. Poreikiu tobulinti probacijos vykdymo procesą, kad:

2.1. būtų užtikrintas nuteistųjų resocializacijos proceso tęstinumas ir nuteistajam būtų galima tęsti tokias svarbias jų integracijai į visuomenę priemones, kaip mokymasis;

2.2. BK ir Probacijos įstatyme nustatytos sąlygos dėl baudžiamojo poveikio priemonių vykdymo būtų suderintos tarpusavyje, kas sudarytų prielaidas vienodos praktikos formavimuisi;

2.3. probacijos tarnybai būtų suteikta daugiau įgalinimų spręsti dėl poreikio keisti nuteistajam paskirtą probaciją į įkalinimą, kadangi tik ji disponuoja instrumentais, galinčiais įvertinti nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos padidėjimą;

2.4. elektroninių stebėjimo priemonių naudojimas tik išimtiniais atvejais ir tik visapusiškai įvertinus nuteistuosius;

Antra rekomendacijų grupė apima organizacinius probacijos tobulinimo aspektus:

1. Poreikį suteikti pataisos įstaigų ir probacijos darbuotojams atitinkamas kompetencijas, kurios užtikrintų jų darbo kokybę vertinant nuteistųjų nusikalstamo elgesio riziką, nustatant galimus kriminogeninius veiksnius, parenkant nuteistiesiems būtinas priemones efektyviai jų resocializacijai.

2. Poreikį keisti probacijos tarnybos darbuotojų darbo organizavimo tvarką, kad darbuotojai, teikdami nuteistiesiems būtiną pagalbą galėtų veikti ne tik vienos savivaldybės teritorijos dalyje, bet visoje Lietuvoje.

3. Poreikį didinti probacijos tarnyboje dirbančių darbuotojų skaičių, nes didėjantis esamų darbuotojų darbo krūvis greitai gali lemti formalų probacijos proceso vykdymą (fragmentinę nuteistųjų elgesio kontrolę).

4. Poreikį išskirti probacijos darbuotojų vaidmenis į vykdančius nuteistųjų elgesio kontrolę ir teikiančius pagalbą (resocializaciją).

5. Poreikį skirti probacijos tarnybai papildomų išteklių jai deleguotoms funkcijoms vykdyti ir būtiniems instrumentams (priemonėms) įsigyti, kad nuteistųjų priežiūra taptų ne tik moderni, bet ir efektyvi.

6. Poreikį peržiūrėti pataisos įstaigose taikomas resocializacijos programas ir naujų programų, naudojamų šiose įstaigose, įdiegimu probacijos tarnyboje, kad nuteistieji, pradėję resocializacijos programą įkalinimo įstaigoje galėtų tęsti tą ir po lygtinio paleidimo.

7. Poreikį įtraukti probacijos tarnybas į nuteistųjų, atliekančių bausmę pataisos įstaigoje, resocializacijos procesą, kad probacijos tarnyba pažintų nuteistą ir galėtų suplanuoti jo tolesnį resocializacijos procesą dar iki šio asmens paleidimo iš įstaigos.

8. Poreikį sukurti tinkamą probacijos veiksmingumo vertinimo sistemą, kurioje atsispindėtų bausmių vykdymo sistemos tikslai, pokyčiai, tendencijos, probacijos registre

esančių asmenų struktūros ir požymių kaitos tendencijos, probacijos personalo vertinimas, metinių ir ilgalaikių statistinių rodiklių vertinimas, tiksliniai empiriniai tyrimai.

IŠVADOS

Apibendrinus šiame magistro darbe atliktą probacijos vykdymo problemų analizę, galima padaryti tokias išvadas:

1. Lietuvoje probacijos sąvoka apibrėžiama kaip sąlyginė alternatyva laisvės atėmimo bausmei (bausmės vykdymo atidėjimas arba lygtinis paleidimas iš pataisos įstaigų), kurios metu vykdoma probuojamojo priežiūra. Probacijos turinį sudaro asmens elgesio kontrolė ir socialinės, psichologinės paslaugos nuteistajam asmeniui, kurios metu yra siekiama išsiaiškinti pagrindines nuteistojo asmens socialines problemas, galėjusias turėti įtakos jo nusikalstamam elgesiui, bei padėti jam jas išspręsti, padėti integruotis į visuomenę.

2. Klaidinga manyti, kad taikant vieną iš minėtų formų siekiama ar norima sušvelninti nuteistajam paskirtą bausmę, nors toks požiūris matomas tiek mūsų visuomenėje, tiek ir Lietuvos teismų praktikoje. Svarbu pabrėžti, kad probacijos esmė yra paskirti ne švelnią ar griežtą bausmę, o parinkti tinkamas priemones, neizolijuojant asmens nuo visuomenės.

3. Probacijai yra iškelta nemažai tikslų (tiesioginių ir netiesioginių), tačiau probacijos kaip sąlyginės alternatyvos laisvės atėmimo bausmei pagrindinis uždavinys – ugdyti nuteistojo gebėjimą laikytis įstatymų, skatinti jo socialinę integraciją, lavinti socialinius įgūdžius, sutaikyti probuojamąjį su nukentėjusiuoju, kitaip tariant, siekiama veiksmingos nuteistojo resocializacijos ir nusikalstamų veikų recidyvo mažinimo.

4. Probacijos vykdymas yra paremtas Europos Tarybos rekomenduojamais metodais: nuteistojo nusikalstamo elgesio rizikos įvertinimu, individualiu probuojamojo priežiūros planavimu, probuojamojo priežiūros vykdymu. Probacijos vykdymo problematika susijusi su nepakankamu teisiniu reglamentavimu (įstatymų nesuderinamumas, prieštaravimas) ir organizacinių priemonių trūkumu (nepakankamas darbuotojų mokymas, aprūpinimas).

5. Taikant lygtinį paleidimą ir nesilaikant jo procesui keliamų reikalavimų, apie nuteistąjį nesurenkama informacija ir neapibendrinami svarbiausi duomenys, leidžiantys planuoti nuteistojo veiksmingam probacijos įvykdymui būtinus veiksmus. Tinkamų probacijos sąlygų lygtinai paleidžiamajam nustatymas yra vienas iš esminių veiksnių, lemiančių, kiek sėkminga toliau gali būti jo resocializacija po paleidimo iš įkalinimo įstaigos ir kaip efektyviai bus naudojami probacijos tarnybos resursai nuteistojo priežiūrai vykdyti, tačiau praktikoje sąlygos formuluojamas per abstrakčiai. Vykdamas probaciją lygtinai paleistiems nuteistiesiems dėl kai kurių resocializacijos priemonių, ypatingai

profesinio mokymosi, vykdymo tęstinumo užtikrinimo taip pat yra tam tikrų spragų. Praktikoje pasigendama ne tik resocializacijos proceso nuoseklumo užtikrinimo nuteistajam pereinant iš bausmės atlikimo įkalinimo įstaigos į probaciją, bet ir pačių probuotojų įsitraukimo į nuteistojo parengimą tokiam žingsniui

6. Siekiant asmenų resocializacijos tikslo, probuojamiesiems taikomos socialinės integracijos priemonės, taikomos elgesį keičiančios programos. Puiki priemonė, siekiant nuteistųjų socialinės integracijos, yra savanorystė.

7. Išanalizavus recidyvo problematiką, prieita išvados, kad pakartotinis nusikalstamumas nereiškia probacijos neveiksmingumo. Šis elgesys labiau priklauso nuo pačio probuojamojo ir mokėjimo prisitaikyti „naujoje“ visuomenėje, nuo jau anksčiau minėtų aplinkybių praeityje ir esamos padėties.

8. Elektroninio stebėjimo priemonių problematikos analizė parodė, kad problemų stebint asmenis sukelia GPS signalo trūkumai, reikėtų tobulinti technologijas. Nuteistųjų stebėjimas elektroninėmis ryšio priemonėmis reikalauja daug pirminių investicijų, taip pat nemažai ir vėlesnių investicijų personalo mokymams, nuteistųjų priežiūrai ir pan. Tačiau, nors pradinės investicijos – nemažos, buvo apskaičiuota, jog įstatymų pakeitimai, leis valstybei sutaupyti net keletą kartų, lyginant su išlaidomis, kurios patiriamos laikant nuteistuosius įkalinimo įstaigoje. Dar viena problema, su kuria susiduriama taikant elektroninį monitoringą yra netikslus teisinis reglamentavimas, kurį patartina tobulinti siekiant bausmių vykdymo sistemoje išsikeltų tikslų.

9. Probacijos veiksmingumo vertinimas praktikoje paremtas tik nuteistiesiems pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičiumi ir tai neatspindi tikrojo probacijos veiksmingumo ar neveiksmingumo. Tikrąjį veiksmingumą galima atskleisti tik įvertinant probacijos vykdymo procesą, priemonių taikymą, priimamų sprendimų proporcingumą esamai situacijai ir jų poveikį probuojamojo ateičiai.

10. Tinkamas probacijos veiksmingumo įvertinimas galėtų padėti tinkamai orientuoti probacijos vystymo ir tobulinimo procesus, tačiau dėl tokio vertinimo stokos neišvengiama tiek teisinių, tiek organizacinių tobulinimo problemų.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas Nr. XI-1860, priimtas 2012 m. gruodžio 22 d. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 4-108 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
2. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. XIII-2266, priimtas 2019 m. birželio 27 d. *TAR*, 2019, Nr. 11184.
3. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo 30 straipsnio pakeitimo įstatymas Nr. XII-2408, priimtas 2016 m. birželio 2 d. *TAR*, 2016, Nr. 15663.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 220 „Dėl Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 27-989.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
6. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo įsakas padaryti pakeitimus ir papildymus Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekse [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/241a4ff0511711e5a4ad9dd3e7d17706?jfwid=rivwzv_pvg.
7. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir pataisos darbų kodeksų pakeitimo ir papildymo. *Valstybės žinios*, 1991, Nr. 8-214.
8. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, patvirtintas įstatymu Nr. IX-994, priimtu 2002 m. birželio 27 d. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3084.
9. Lygtinio nuteisimo įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 284.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 27, 38, 39, 55, 56, 60, 62, 75, 179 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymas, priimtas 2015 m. kovo 23 d. *TAR*, 2015, Nr. 4087.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68¹, 68², 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XIII-653, priimtas 2017 m. rugsėjo 28 d. *TAR*, 2017, Nr. 15859.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl suimtųjų ir nuteistųjų bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo organizavimo“ Nr. 30, priimtas 2016 m. sausio 14d. *TAR*, 2016, Nr. 1243.

13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 220 „Dėl Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 27-989.

Tarptautiniai norminiai teisės aktai:

1. Standartinės minimalios Jungtinių Tautų Organizacijos taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės) [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-22]. Prieiga per internetą: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/united-nations-standard-minimum-rules-for-non-custodial-measures-the-tokyo-rules/>.
2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.
3. Tarybos 2008 m. lapkričio 27 d. pamatinis sprendimas 2008/947/TVR dėl teismo sprendimų ir sprendimų dėl lygtinio nuteisimo tarpusavio pripažinimo principo taikymo siekiant užtikrinti lygtinio atleidimo priemonių ir alternatyvių sankcijų priežiūrą [2008] OL L 337/102 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32008F0947>.
4. 1986-09-16 Committee of Ministers Recommendation No. R (86)12 to member states concerning measures to prevent and reduce the excessive workload in the courts [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16804f7b86>.
5. 1989-10-13 Council of Europe Committee of ministers Recommendation No. R (89) 12 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804c858f.
6. 2003-09-24 Committee of Ministers Recommendation Rec(2003)22 to member states on conditional release (parole). [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16800ccb5d>.
7. 2006-01-11 Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (2006)2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8d25.
8. 2008-11-05 Committee of Ministers Recommendation CM/REC (2008)11 to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d2716.

9. 2010-01-20 Committee of Ministers Recommendation CM/REC (2010) 1 to member states concerning on the Council of Europe Probation Rules [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: https://www.pmscr.cz/download/mezdoken_European_Probation_Rules.pdf.
10. 2010-01-20 Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/REC (2010) 1 dėl Europos probacijos taisyklių [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cfbc7.
11. 2014-02-19 Committee of Ministers Recommendation CM/REC (2014) 4 to member States on electronic monitoring [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-25]. Prieiga per internetą: <https://dig.watch/instruments/recommendation-cmrec20144-committee-ministers-member-states-electronic-monitoring>.
12. 2014-02-19 Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/REC(2014)4 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą: http://www.europeanrights.eu/public/atti/2014_-_4_ing.pdf.
13. 2018-10-03 Committee of Ministers Recommendation CM/Rec (2018)8 to member states concerning restorative justice in criminal matters, supra note 12 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808e35f3.

Specialioji literatūra:

1. ANDREWS, D. A., BONTA, J., WORMIT, J. S. The Risk-Need-Responsivity (RNR) Model. Does Adding the Good Lives Model Contribute to Effective Crime Prevention? *Criminal Justice and Behavior*, 2011, Vol. 7(38), p. 735–751.
2. ANDRIULIS, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m.* Vilnius: Justitia, 2000.
3. BITINAITĖ, V. *Mokomasis anglų – lietuvių kalbų teisės terminų žodynas.* Vilnius: Eugrimas, 2008.
4. CULLEN, F. T. The Twelve people who saved Rehabilitation: How the Science of Criminology made a Difference. *Criminology*, 2005, Vol. 43(1), p. 1–42.
5. ČEPIENĖ, A. Asmenų grįžusių iš įkalinimo įstaigų resocializacija. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 2016, Nr. 12, p. 102–109.
6. DÜNKEL, F. Electronic Monitoring in Europe – a Panacea for Reforming Criminal Sanctions Systems? A Critical Review. *Kriminologijos studijos*, 2018, vol. 6. p. 58–77.
7. WOLFGANHEINZ, WG. Alternatyvos įkalinimui: bausmių taikymo teorija ir praktika Vokietijoje, bausmių veiksmingumo ir recidyvo tyrimų rezultatai. Iš *Bausmių taikymo ir*

- vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017, p. 15–91.
8. HOGE, R. D. Serious and violent juvenile offenders: assessment and treatment. *UNAFEI: Resource material series*, 2009, No. 78, p. 49–57.
 9. KLAUS, J. F. *Handbook on probation services*. Rome/London, 1998.
 10. KUGINYTĖ-ARLAUSKIENĖ, I., STALIORAITIS, P. V., ŽEMAITYTĖ, I. *Suaugusiųjų nuteistųjų socialinis įgalinimas. Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.
 11. KUKLIANSKY, S., KUKLIANSKY, F. Nusikaltimų latentškumas: prigimtis, rūšys, prevencijos metmenys. // *Teisės problemos*, 2005, Nr. 2 (48), p. 612–748.
 12. KUZAVINIS, K. *Lotynų – lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007.
 13. KUZMINSKAITĖ, V., DIRGĖLIENĖ, I. Socialinio darbo perspektyva probacijos sistemoje. *Tiltai*, 2014, Vol. 69, Nr. 4, p. 1–16.
 14. LELIŪGIENĖ I. *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija, 2002.
 15. MACKEVIČIUS, T. Probacija. Quid id est? *Socialinių mokslų studijos*, 2011, 3(2), p. 737–754.
 16. MESONIENĖ, S. Elektroninis monitoringas bausmių sistemoje: tarptautinis ir nacionalinis kontekstas. *Jurisprudencija*. 2004, 54, p. 47–57.
 17. MESONIENĖ, S. Lygtinio paleidimo instituto retrospektyva užsienio valstybėse ir Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2010, 3(121), p. 296–314.
 18. MESONIENĖ, S. Penitencinės sistemos teisinės raidos perspektyvos Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2009, 3(117), p. 197–216.
 19. NIKARTAS, S. Subjektyvusis probacijos veiksmingumas: probacijos tarnybų veiklos vertinimas kliento požiūriu. *Jurisprudencija*, 2018, 25(1), p. 205–222.
 20. NIKARTAS, S., RINKEVIČIŪTĖ, G. *Probacijos pareigūnų diskrecija individualizuojant sprendimus dėl probuojamųjų pažeidimų: empirinis tyrimas [interaktyvus]*. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2019/01/Probacijos-pareigunu-diskrecija.pdf>.
 21. PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2002.
 22. SAKALAUSKAS, G. ir kt. *Probacijos modelio sukūrimas Lietuvoje. I dalis, situacijos analizė*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2002.
 23. SAKALAUSKAS, G. Kalinimo sąlygos ir kalinių resocializacijos prielaidos. *Teisės problemos*, 2015, Nr. 2 (88), p. 5–45.

24. SAKALAUSKAS, G. Lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų įsigaliojus Probacijos įstatymui: teorija ir praktika. *Teisės problemos*, 2013, Nr. 4 (82), p. 5–31.
25. SAKALAUSKAS, G., ČEPAS, A., NIKARTAS, S., ŪSELĖ, L. *Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės*. Teisės instituto mokslo tyrimai, t. 9. Vilnius: Teisės institutas, 2012.
26. SAKALAUSKAS, G., JARUTIENĖ, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 5 [žiūrėta 2019-10-11]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>.
27. SCHWITZGEBEL, R. K. *Streetcorner Research: An Experimental Approach to the Juvenile Delinquent*. Cambridge: Harvard University Press, 1965, p. 45 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <https://rgable.wordpress.com/electronic-monitoring-of-criminal-offenders/>.
28. USCILA, R. Stebėjimo priemonių taikymas baudžiamojoje justicijoje. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Vilnius, 2016, p. 399–411.
29. VAIČIŪNIENĖ, R., VIRŠILAS, V. *Laisvės atėmimo vietose taikomų socialinės reabilitacijos priemonių sistemos analizė, probleminiai taikymo aspektai* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017. [žiūrėta 2019-11-12]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2018/01/Vai%C4%8Di%C5%ABnuien%C4%97-Vir%C5%A1ilas.pdf>.
30. VAIČIŪNIENĖ, R., VIRŠILAS, V. *Socialinės reabilitacijos priemonių taikymo laisvės atėmimo vietose analizė: esamos praktikos tobulinimo perspektyvos* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2018. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <http://teise.org/wp-content/uploads/2019/01/Socialine-reabilitacija-laisves-atemimo-vietose.pdf>.
31. VAN KALMTHOUT, A. M. Probacijos vaidmuo psichinės negalios asmenų socialinei integracijai. *Kryžkelė*, 2004, Nr. 2 (16), p. 11.
32. VOSYLIUTĖ, A. Lygtinis paleidimas kaip integracijos prielaida: teismų sprendimų problemos. Iš *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017, p. 205–233.
33. WARD, T., YATES, P. M., WILLIS, G. M. The Good Lives Model and the Risk Need Responsivity model. A Critical Response to Andrews, Bonta and Wormith. *Criminal Justice and Behavior*, 2012, Vol. 1(39), p. 94–110.

34. WORMITH, S. M., ALTHOUSE, R., SIMPSON, M., REITZEL, L. R., FAGAN, T. J., MORGAN, R. D. The Rehabilitation and Reintegration of Offenders: The Current Landscape and Some Future Directions for Correctional Psychology. *Criminal Justice and Behavior*, 2007, Vol. 7(34), p. 879–888.
35. ŽILINSKIENĖ, L., TUMILAITĖ, R. Resocializacijos modeliai ir jų taikymas. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2011, Vol. 2(29), p. 285–313.
36. ЗУБКОВ, А. И. (1997). Уголовное – исполнительное право России. Москва: Инфра, 1997.
37. Постановление Верховного Совета СССР от 02.07.1991 г. № 2282-I. *Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР*, 1991, № 30, ст. 863 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2019-10-22]. Prieiga per internetą: <http://www.pravo.gov.ru/proxy/ips/?docview&page=1&print=1&nd=102011943&rdk=0&&empire=>.

Teismų praktika:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Matiošaitis ir kiti prieš Lietuvą, peticijų Nr. 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 59700/13, 60115/13, 69425/13 ir 72824/13* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/MATIOSAITIS_2017_sprendimas.pdf.
2. Telšių apylinkės teismas. 2018-08-30 nutartis byloje Nr. T-315-1022/2018 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/59407159737983/T-315-1022/2018>.
3. Marijampolės apylinkės teismas. 2018-11-26 nutartis byloje Nr. T-710-1021/2018 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-16]. Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/5830137225957/T-710-1021/2018?word=jonas%20sipavicius>.
4. Kauno apygardos teismas. 2019-06-14 nutartis byloje Nr. 1S-419348/2019 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/266847684858877/1S-419-348/2019?word=teism%C5%B3%20nutartys%20lat>.

Kiti šaltiniai:

1. Biudžeto vykdymo ataskaita 2018-09-30. Pažyma apie etatų, darbuotojų skaičių ir darbo užmokestį, [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą, http://www.kaldep.lt/lt/papt/veikla-mpn_255_651/biudzeto-vykdyto-ataskaitu-rinkiniai_249_263_659.html.

2. ČEPAS, A., SAKALAUSKAS, G. Dėl Probacijos įstatymo projekto, BK pakeitimo, BPK ir BVK [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=32528>.
3. Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. *Aptartos Lietuvos probacijos tarnybos darbo organizavimo gairės* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/auktualijos/naujienos-kaldep/aptartos-lietuvos-probacijos-hzbq.html>.
4. Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. *Aptartos Lietuvos probacijos tarnybos darbo organizavimo gairės* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/auktualijos/naujienos-kaldep/aptartos-lietuvos-probacijos-hzbq.html>.
5. Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos. *Nuteistųjų resocializacija – vienas svarbiausių tikslų 2019 metais bausmių vykdymo sistemoje* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/auktualijos/naujienos-kaldep/nuteistuju-resocializacija-vienas-e86q.html>.
6. Kalėjimų departamentas. Elektroninis nuteistųjų stebėjimas Lietuvoje įgauna pagreitį, [Interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/auktualijos/naujienos-kaldep/elektroninis-nuteistuju-stebejimas-bqmc.html>.
7. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos metinės veiklos ataskaitos [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-11]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.
8. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Darbo su nuteistaisiais, esančiais probacijos tarnybos (pataisos inspekcijos) įskaitoje, suvestines. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.
9. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pusmetinė ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-11]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/pusmecio.html.
10. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Biudžeto planavimo skyriaus Darbo su asmenimis, esančiais apygardų probacijų tarnybų priežiūroje,

ataskaita už 2013 - 2018 m. Kalėjimų departamento prie Lietuvos respublikos ministerijos metinės ataskaitos [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

11. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktorius įsakymas Dėl nuteistųjų paleidimo iš laisvės atėmimo vietų parengiamojo darbo instrukcijos patvirtinimo Nr. 4/07-95, 6 punktą [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.273208/asr>.
12. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktorius įsakymas Dėl nuteistųjų paleidimo iš laisvės atėmimo vietų parengiamojo darbo instrukcijos patvirtinimo Nr. 4/07-95, 6 punktą [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.273208/asr>.
13. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymas dėl elgesio pataisos programos „intervencinė programa smurtautojams šeimoje“ aprobavimo. TAR, 2016, Nr. V-369.
14. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymas dėl elgesio pataisos programos „Elgesys – Pokalbis – Pasikeitimas“ (EPP) vykdytojų mokymai [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-14]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kdmc/kdmc_naujienos/archive/p140/atnaujintos-elgesio-pataisos-m5qf.html.
15. Kalėjimų departamento probacijos skyriaus 2013-02-25 pažyma Nr. LV-238 „Apie apsilankymą Panevėžio apygardos probacijos tarnybos probacijos skyriuje, veikiančiame Anykščių rajono savivaldybės teritorijoje“, 2013-10-18 pažyma Nr. LV-1322 „Apie apsilankymą Vilniaus apygardos probacijos tarnybos savivaldybių probacijos skyriuje, veikiančiame Šalčininkų rajono savivaldybės teritorijoje“, 2013-11-19 pažyma Nr. LV-1491 „Apie apsilankymą Panevėžio apygardos probacijos tarnybos probacijos skyriuje, veikiančiame Visagino miesto savivaldybės teritorijoje“.
16. Kalėjimų departamento Socialinės rehabilitacijos tarnybų 2018 m. veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimudepartamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.
17. Kybartų pataisos namuose veikiančios Komisijos 2013-10-21 nutarimas Nr. LK-433 „Dėl lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos taikymo“.
18. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-09]. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/ta/43563:str164>.

19. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo Nr. XI-1860 30 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6d57255087bb11e5bca4ce385a9b7048?jfwid=-1890mp3cjm>.
20. Lietuvos respublikos probacijos įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-35aaxx4dw&documentId=TAPIS.24277&category=TAK>.
21. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2010, nr. XIP-1892.
22. Lietuvos Respublikos Seimo ir teisėtvarkos komitetas, Pagrindinio komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-19syzx459f&documentId=b1ee2750cf8e11e782d4fd2c44cc67af&category=TAK>.
23. Lietuvos Respublikos Seimo ir teisėtvarkos komitetas, Pagrindinio komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-19syzx459f&documentId=b1ee2750cf8e11e782d4fd2c44cc67af&category=TAK>.
24. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Elektroninis monitoringas baudsmių sistemoje: tarptautinė patirtis ir perspektyvos Lietuvoje, Vilnius, 2009.
25. Lietuvos Respublikos Teisingumo Ministerijos Administracinės ir baudžiamosios justicijos departamento, baudžiamosios justicijos skyrius, pažyma apie probacijos vykdymo ir efektyvumo stebėseną, 2014-02-11, Nr. 5R-23 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-10]. Prieiga per internetą: <http://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/2014%2002%2011%205R-23.pdf>.
26. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pranešimas spaudai. Lietuvoje mažėja kalinių skaičius [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-18]. Prieiga per internetą: <http://tm.lrv.lt/lt/naujienos/lietuvoje-mazeja-kaliniu-skaicius>.
27. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos pranešimas spaudai: Lietuvoje mažėja kalinių skaičius [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-18]. Prieiga per internetą: <http://tm.lrv.lt/lt/naujienos/lietuvoje-mazeja-kaliniu-skaicius>.

28. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro Įsakymas “Dėl Socialinio tyrimo išvados formos ir Socialinio tyrimo išvados rengimo metodinių rekomendacijų patvirtinimo” [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-14]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.427644/IgxtktABVY>.
29. Lietuvos respublikos teisingumo ministro valdymo sričių 2019–2021 metų strateginis veiklos planas, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 23.900.0551 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15], Prieiga per internetą: https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/Administracin%C4%97%20informacija/veiklos%20planai/2019-2021_m_SVP_tikslintas.pdf.
30. Lietuvos teismų veiklos apžvalgos už 2013-2018 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-25]. Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/%20visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/4641>.
31. Probacijos įstaigų veikla. Įtaka smurto recidyvui, 2018, p. 18. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/veiklos-sritys/viesosios-tvarkos-ir-gyventoju-saugumo-uztikrinimas/smurtas-artimoje-aplinkoje/konferencijos/2014-01-28/Saulius_Rajuncius.pdf.
32. Respublikinis priklausomybės ligų centras [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-15]. Prieiga per internetą: <https://www.rplc.lt/>.
33. Teise.Pro. Permainos bausmių politikoje: daugiau alternatyvų atlikti bausmę laisvėje – intensyvi priežiūra ir socialinės reabilitacijos pagalba [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-16]. Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2019/06/27/permainos-bausmiu-politikoje-daugiau-alternatyvu-atlikti-bausme-laisveje-intensyvi-prieziura-ir-socialines-reabilitacijos-pagalba>.
34. Valstybės kontrolė. Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimas [interaktyvus]. Vilnius, 2014. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3121>.
35. VEŽBICKAITĖ, E. *Išgąsdinti lietuviai vis garsiau reikalauja grąžinti mirties bausmę* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-10-10]. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/903253/igsawsdinti-lietuviai-vis-garsiau-reikalauja-grazinti-mirties-bausme>.
36. Viktimizacija – socialinis procesas, kurio metu tampama nusikalstamos veikos auka. APA Dictionary of Psychology, 2018 [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga per internetą: <http://dictionary.apa.org/victimization>.

37. Vis dažniau nuteistųjų stebėjimui naudojama apykojė [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-18].
Prieiga per internetą: <https://sputniknews.lt/society/20170426/2822291/vis-dazniau-nuteistuju-stebejimui-naudojama-apykoje.html>.
38. Vyriausybės programos įgyvendinimo plano, patvirtinto Vyriausybės 2017-03-13 Nutarimu nr. 167, vykdymo 2018 metais pažangos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2019-11-19].
Prieiga per internetą: https://lr.lt/uploads/main/documents/files/VPIP%20ataskaita%20uz%202018%20m_2019-03-06.pdf.
39. World Prison Brief data [interaktyvus]. [Žiūrėta 2019-11-19]. Prieiga per internetą: <https://www.prisonstudies.org/country/russian-federation>.

SANTRAUKA

Siekiant gerinti bausmių vykdymo sistemą Lietuvoje ir atsižvelgiant į teismų praktiką, matoma, jog yra einama prie bausmių švelninimo. Probacija pasirodė tam tinkama priemonė, kuri taikoma kaip sąlyginė alternatyva laisvės atėmimo bausmei. Probacijos instituto taikymas numatytas suteikiant galimybę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui išvengti realaus laisvės atėmimo, neizoliuojant jo nuo visuomenės. Probacija taikoma dviem būdais, skiriant bausmės vykdymo atidėjimą arba lygtinai paleidžiant nusikaltusius asmenis iš pataisos įstaigų. Šia sąlygine alternatyva siekiama veiksmingos nuteistų asmenų socialinės rehabilitacijos, tikint, kad asmenys gyvenimo tikslų ateityje sieks teisėtais būdais ir priemonėmis.

Dėl šios priežasties šio magistro baigiamojo darbo tyrimo tikslas yra atskleisti probacijos įgyvendinimo Lietuvos bausmių vykdymo teisėje problematiką.

Pirmajame dėstomosios dalies skyriuje, remiantis moksline bei mokomąja literatūra, pateikiama probacijos sąvoka, jos turinys bei istorinė raida, žinoma, yra aptariami šio instituto tikslai. Antrame darbo skyriuje, remiantis doktrininu ir teisminiu aiškinimu bei įvairių instancijų taikymo pavyzdžiais, atskleidžiamos ir analizuojamos probacijos problemos, tokios kaip: bausmės vykdymo atidėjimo vykdymo ypatumai ir problemos, lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigų vykdymo ypatumai ir problemos, nuteisto asmens socialinės rehabilitacijos priemonės ir jų įgyvendinimas, recidyvo prevencijos problema, elektroninio stebėjimo (monitoringo) taikymo problemos. Trečiajame darbo skyriuje, remiantis moksline ir mokomąja literatūra bei įstatymų pakeitimais, analizuojamas probacijos veiksmingumas ir perspektyvos Lietuvoje.

Išanalizavus teisės doktriną bei teismų praktiką darytina išvada, kad bausmės vykdymo atidėjimo arba lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų taikymas galimas tik esant tam tikroms sąlygoms bei pagrindams ir baudžiamosiose bylose teismo sprendimas priklauso nuo konkrečios situacijos ir joje esančių aplinkybių. Abiem atvejais taikant probaciją yra siekiama nuteistų asmenų socialinės rehabilitacijos bei recidyvo mažinimo, tiesa, lūkesčiai ne visuomet pasiteisina. Tiek vienu, tiek kitu atveju viskas priklauso ne tik nuo nusikaltusio asmens, tačiau ir nuo aplinkos, ir asmenų dirbančių su jais. Siekiant geresnių rezultatų, naudojamos elektroninio stebėjimo priemonės, tačiau išanalizavus šių priemonių taikymą praktikoje, susiduriama su tam tikrais sunkumais: kaip GPS signalo trūkumai, didelės investicijos ir netikslus teisinis reguliavimas. Baigiant, sunku nustatyti probacijos veiksmingumo vertinimo ribas. Kyla daug klausimų, kada gi probacija laikoma veiksminga? Tačiau išanalizavus probacijos taikymą Lietuvoje, galima daryti išvadą, kad

veiksmingumas priklauso ne tik (ne)pasiekus užsibrėžtus tikslus, tačiau ir nuo epizodiškų teigiamų pokyčių nuteistojo gyvenime. Tikimasi, kad naujausiais įstatymų pakeitimais probacijos veiksmingumas bus užtikrinamas.

SUMMARY

In order to improve the system of the penitentiary in Lithuania and taking into account the case law, it is evident that punishment is being reduced. Probation has proved to be a suitable instrument for use as a conditional alternative to imprisonment. The application of the Probation Institute is intended to enable the perpetrator of an offence to avoid actual imprisonment without being isolated from society. There are two methods of probation, either by imposing a suspended sentence or by the release of the offenders on probation. This conditional alternative aims at effective social rehabilitation of convicted persons, believing that individuals will pursue their life goals in the future through legal means and means.

For this reason, the purpose of this Master's thesis is to reveal probation implementation problems in Lithuanian penal law. The first section of the course, based on scientific and educational literature, introduces the concept of probation, its content and historical development, of course, discussing the aims of this institute. The second section of the paper, based on the doctrinal and judicial interpretation and examples of the application of various instances, reveals and analyzes probation problems, such as peculiarities and problems of execution of probation, social rehabilitation measures and their implementation, as well problems of relapse prevention, problems of application of electronic monitoring, problems of evaluation of probation effectiveness. Third section of the paper analyzes effectiveness and future of probation in Lithuania, based on scientific and educational literature as well as changes in laws.

An analysis of legal doctrine and case-law leads to the conclusion that the application of suspended sentences or parole is only possible under certain conditions and grounds and in criminal cases the judgment depends on the particular situation and circumstances. In both cases, probation is aimed at the social rehabilitation of convicted persons and the reduction of recidivism, although expectations do not always meet expectations. In both cases, it is not only the offender who is in charge, but also the environment and the people who work with them. Electronic tracking tools are used for better results, but the practical application of these tools presents some challenges, such as gaps in the GPS signal, large investments, and inaccurate regulation. In conclusion, it is difficult to set boundaries for measuring the effectiveness of probation. Many questions arise when is probation considered effective? However, an analysis of probation in Lithuania suggests that effectiveness depends not only on non-achievement of goals, but also on episodic positive changes in the life of the convict. Legislative changes are expected to ensure the effectiveness of probation.